

Aktivizace rodin ohrožených sociální exkluzí

Bc. Alice Kopecká

Diplomová práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Alice KOPECKÁ

Studijní program: N 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Aktivizace rodin ohrožených sociální exkluzí

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretické části: cíl práce, rozdělení práce, charakteristika základních pojmů.

Zpracování praktické části – kvalitativní výzkum.

Srovnání teoretických východisek s výsledky výzkumu a z toho vyplývající závěr.

Následná doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. Člověk -- prostředí -- výchova. K otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

MATOUŠEK, O. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.

MATOUŠEK, O. ; KODYMOVÁ, P. ; KOLÁČKOVÁ, J. Sociální práce v praxi. Specifikace různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

ŠVARČÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí diplomové práce:

Ing. Mgr. Leona Hozová

Ústav pedagogických věd

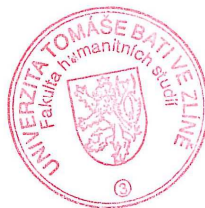
Datum zadání diplomové práce:

17. února 2009

Termín odevzdání diplomové práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 17. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- беру на вѣдомі, же дипломовѣ/бакалаврскѣ прѣце буде уложена в электроникѣ подобѣ в университетнѣм информатнѣм системѣ доступнѣ к презентнѣму нѣhlednutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 10. 3. 2009

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zaměřuje na sociálně aktivizační služby poskytované rodinám s dětmi, které selhávají při plnění funkcí rodiny a mohou tak ohrozit zdravý vývoj dítěte. V teoretické části práce poukazuji na významnou funkci rodiny, její důležitou roli v životě dítěte. Popisuji, jak stát legislativně, především formou zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zajišťuje ochranu práva dítěte na jeho zdravý vývoj, když rodina není schopna plnit své základní funkce a jaké stát podniká kroky v zlepšování péče o ohrožené děti. Dále přibližuji způsoby sociální práce s rodinou, které směřují k zajištění obnovy narušených funkcí rodiny. V praktické části práce představuji sociálně aktivizační služby, které poskytuje nezisková organizace Azylový dům pro ženy a matky o.p.s. ve Vsetíně, ve spolupráci s oddělením sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Vsetín. Formou kvalitativního výzkumu zjišťuji, jaký význam mají poskytované sociálně aktivizační služby pro sociálně znevýhodněné rodiny, jak mohou aktivovat rodiny k ozdravení rodinného prostředí, aby rodina byla schopna zajistit dítěti jeho fyzické i psychické potřeby a měla pozitivní vliv na utváření jeho osobnosti.

Klíčová slova:

Rodina, sanace rodiny, sociálně aktivizační služby, sociálně-právní ochrana dětí, sociální práce s rodinou, kvalitativní výzkum

ABSTRACT

This dissertation is focused on social activation services providing for families with children, that fail in fulfilling the family functions, so that they can endanger a healthy progress of a child. In theoretic part of my thesis I refer to important family function and its status in a child's life. I describe, how the state legislatively, mainly by the law of social-legal children protection, supports protection of children rights on their healthy child's progress, in case of the fact that the family is not able to fulfill its basic functions. Further on, I describe what steps the state makes to increase the care of children in danger. I also report ways of social work with family, that tend to recover defective family functions.

In practical part of the thesis I present social activation services provided by non-profit organization Asylum for mothers with children Vsetin in cooperation with Social-legal protection of children department by the Municipal authority of Vsetin.

Through the quantitative research I find out the meaning of social activation services provided for socially disadvantaged families, how they can enable the families to make better their family atmosphere, so that the family would be able to provide the child its physical and mentally needs a have positive influence on its personality creation.

Keywords:

Family, family rescue, social activation services, social-legal children protection, social work with family, quantitative research

Poděkování bych velmi ráda věnovala vedoucí mé diplomové práce paní Ing. Mgr. Leoně Hozové za odborné rady, podněty a připomínky, které mi udílela v průběhu psaní diplomové práce, a za ochotu, se kterou se mi věnovala.

Také bych chtěla poděkovat paní Ludmile Sovové, vedoucí terénních asistentek sociálně aktivizačních služeb Azylového domu pro ženy a matky s dětmi o.p.s. ve Vsetíně a paní Mgr. Pavle Hrbáčkové, vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí Městského úřadu Vsetín za jejich vstřícnou spolupráci při tvorbě praktické části diplomové práce.

„Zdokonalit rodinu je nejtěžší, nejkomplicovanější práce na světě.“

Virginia Satirová

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 RODINA A DÍTĚ	14
1.1 VÝZNAM A FUNKCE RODINY	14
1.2 STRUKTURA RODINY.....	15
1.3 SOUČASNÁ PODOBA RODINY.....	16
2 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ	19
2.1 HISTORICKÝ VÝVOJ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	20
2.1.1 Chudinská péče	20
2.1.2 Péče o mládež v období samostatné Československé republiky.....	21
2.1.3 Péče o mládež v období po 2. světové válce	22
2.2 ZÁKON Č. 359/1999 SB., O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ.....	23
2.2.1 Základní zásady sociálně-právní ochrany dětí.....	24
2.2.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí.....	25
2.2.2.1 Obecní úřad.....	25
2.2.2.2 Obecní úřad obce s rozšířenou působností.....	25
2.2.2.3 Krajský úřad.....	26
2.2.2.4 Ministerstvo práce a sociálních věcí.....	26
2.2.2.5 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí	27
2.2.3 Subjekty pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí.....	27
2.2.4 Opatření sociálně-právní ochrany dětí.....	28
3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S RODINOU	31
3.1 SANACE RODINY	33
3.1.1 Typy zanedbávání péče o dítě	34
3.1.2 Podmínky sanace rodin	35
3.2 TERÉNNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	36
3.2.1 Cílové skupiny terénní sociální práce	38
3.2.2 Terénní sociální práce s rodinou	39
3.2.2.1 Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi	40
4 ZLEPŠOVÁNÍ PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI	42
4.1 TRANSFORMACE A SJEDNOCENÍ SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI	42
4.1.1 Definování problémů v péči o ohrožené děti	42
4.1.2 Opatření ke zlepšování péče o ohrožené děti	43
II PRAKTICKÁ ČÁST	46
5 METODOLOGICKÁ ČÁST VÝZKUMU	47

5.1	CÍL VÝZKUMU	47
5.2	VÝZKUMNÁ METODA.....	47
5.3	VÝZKUMNÝ VZOREK	48
5.4	VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU	48
5.5	TECHNIKY SBĚRU DAT	49
5.5.1	Analýza dokumentů.....	49
5.5.2	Pozorování.....	49
5.5.3	Rozhovor	50
5.6	OPERACIONALIZACE.....	51
6	EMPIRICKÁ ČÁST VÝZKUMU.....	55
6.1	VÝSLEDKY ANALÝZY DOKUMENTŮ	55
6.1.1	Projekt „Aktivizace rodin ohrožených sociální exkluzí“	55
6.1.1.1	Město Vsetín	56
6.1.1.2	Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. ve Vsetíně	56
6.1.1.3	Cílové skupiny a realizace projektu	57
6.1.1.4	Udržitelnost projektu	59
6.1.2	Komunitní plán sociálních služeb a péče Vsetínska na období 2008-2010.....	60
6.1.2.1	SWOT analýza za oblast péče o ohrožené skupiny a rodinu	60
6.2	VÝSLEDKY POZOROVÁNÍ.....	63
6.3	VÝSLEDKY ROZHovorŮ.....	66
6.3.1	Výsledky rozhovorů v rodinách	66
6.3.2	Výsledky rozhovoru s vedoucí terénních sociálních asistentek	69
6.3.3	Výsledky rozhovoru s vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí	71
6.3.4	Shrnutí výsledků rozhovorů	73
	ZÁVĚR	75
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	76
	SEZNAM PŘÍLOH.....	78

ÚVOD

Pro svoji diplomovou práci jsem si vybrala téma sociálně aktivizačních služeb poskytovaných rodinám s dětmi. Poskytovatelem sociálně aktivizačních služeb je nezisková organizace Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. ve Vsetíně ve spolupráci se sociálně-právní ochranou dětí Městského úřadu Vsetín.

Název práce jsem si zvolila podle názvu projektu „Aktivizace rodin ohrožených sociální exkluzí“, který je v dnešní době již historií, ale díky projektu byly sociálně aktivizační služby uvedeny v život. Po skončení projektu poskytování sociálně aktivizačních služeb neskončilo, právě naopak, začalo se ještě více rozvíjet.

Cílem mé práce je objasnit, jakým způsobem tyto služby podle zákona o sociálních službách naplňují podstatu služeb sociální prevence a jaký význam mají pro rodiny s dětmi, které mohou být sociální exkluzí ohroženy.

Ne každá rodina je schopna zajistit svému dítěti podmínky pro jeho zdravý vývoj. Důvodů je hned několik – přispívá k tomu nezaměstnanost rodičů, jejich nízká kvalifikace, z toho následné špatné uplatnění na trhu práce a vyplývající nízký příjem rodiny, dále sociálně patologické chování rodičů. Častými příčinami bývá alkoholismus rodičů, jejich nevyzrállost, nezodpovědnost. Pro případy, kdy rodina selhává ve svých funkcích, nastupuje intervence státu, a nejen státu, práva dítěte jsou zakotvena i v mezinárodních dokumentech.

Práci jsem si rozčlenila do šesti kapitol. Teoretickou část tvoří čtyři kapitoly, praktické části jsem věnovala dvě kapitoly. V první kapitole teoretické části práce se zaměřuji na rodinu, na její význam, funkci, na soudobou podobu rodinu. Druhá kapitola objasňuje sociálně-právní ochranu dětí, která je legislativně podložena zákonem o sociálně-právní ochraně dětí. Zařadila jsem do této kapitoly i historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí. Ve třetí kapitole popisuji způsoby sociální práce s rodinou, soustředím se především na terénní sociální práci s rodinou, sanaci rodiny a sociálně aktivizační služby poskytované rodinám s dětmi. Čtvrtou kapitolu jsem do teoretické části zařadila především z toho důvodu, že na vládní jednání v červnu 2009 se připravují podklady, které řeší zlepšování péče o ohrožené děti. V této kapitole přibližuji kroky státu na zlepšování péče. V páté kapitole, která je již kapitolou praktické části, popisuji metodologickou část uskutečněného výzkumu. Objasňuji cíl výzkumu, zvolenou výzkumnou metodu, výběr výzkumného vzorku, techniky sběru dat, operacionalizaci. Šestá kapitola je empirickou částí výzkumu. Zde in-

terpretuji výsledky výzkumu podle zvolených technik sběru dat – výsledky analýzy dokumentů, výsledky pozorování a výsledky rozhovorů s následným doporučením pro praxi.

V závěru práce se zamýšlím nad poskytovanými sociálně aktivizačními službami z mého úhlu pohledu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A DÍTĚ

„Rodina je odedávna a především existuje proto, aby lidé mohli náležitě pečovat o své děti. Kromě toho, že je rodina biologicky významná pro udržení lidstva, je také základní jednotkou každé lidské společnosti. Reprodukují člověka nejen jako živočicha, zprostředkují mu vrůstání do jeho kultury a společnosti. Rodina kromě toho propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity.

Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory. Tímto způsobem osobitě zabarvuje to nejpodstatnější, co dítěti předává – sociální dovednosti, bez kterých se ono v dospělosti neobejde“ (Matoušek, 1997, str. 8).

1.1 Význam a funkce rodiny

Rodina byla základním kamenem již v prvobytně pospolné společnosti. V její formě měl každý člen této základní buňky společnosti své povinnosti, které v dané pozici plnil tak, aby chod celého seskupení pracoval na dané úrovni. Ženy se staraly o oheň a potomstvo, muži se starali o potravu a přežití celé skupiny.

„Rodina je zajisté nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla kdysi v pradávných dobách, kdy se člověk ještě moc málo podobal tomu, jak se známe dnes. A vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu (k tomu ostatně není třeba rodiny), ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život“ (Matějček, 1994, str. 15).

Jak dále uvádí Matějček (1994), rodina pečuje o prospěch, ochranu, výchovu a vzdělávání dítěte, má vliv na utváření jeho osobnosti. Nemalou roli samozřejmě hrají i ostatní společenské skupiny, kterých je dítě součástí. Svoji roli hraje škola, kamarádi, vrstevníci, ale jen rodina má mezi nimi výsadní a ojedinělé postavení. Ovlivňuje život dítěte v jeho nejcitlivějších fázích, nejvýrazněji uspokojuje základní psychické potřeby dítěte a je předlohou mezilidských vztahů, které si dítě přenáší do života a je měrou pro ostatní vztahy, do kterých samo vstupuje.

Rodina tedy plní několik funkcí, i když v dnešní době došlo k jejich určitým proměnám, tak jak uvádí Kraus (2008), stále si zachovává:

- biologicko-reprodukční funkci – má význam pro rodinu i společnost jako celek
- sociálně-ekonomickou funkci – rodina je významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti
- ochrannou funkci – zajištění životních potřeb členů rodiny
- socializačně-výchovnou funkci – rodina je první sociální skupinou, která připravuje dítě na život a začlenění do společnosti
- relaxační funkci – obnovování tělesných a duševních sil
- emocionální funkci – zásadní a nezastupitelná funkce, což je vytvoření citového záze-
mí, lásky, bezpečí a jistoty

„Rodinný život se podobá ledovci. Většina lidí si je vědoma asi jen desetiny skutečného dění – desetiny, kterou vidí a slyší. Někteří tuší, že tam toho může být více, ale nevědí, co to je, a nemají ani ponětí o tom, jak to zjistit. Neznalost může navést rodinu na nebezpečný kurz. Tak jako námořníkův osud závisí na tom, zda ví, že hlavní část ledovce je pod vodou, tak i osud rodiny závisí na pochopení citů a potřeb, které leží pod povrchem každodenních rodinných událostí“ (Satirová, 2006, str. 13).

1.2 Struktura rodiny

Nahlédneme – li do školních lavic, potkáváme zde děti z neúplných rodin, z rodin rozvrácených, kde děti mají několik otců, nebo dokonce v některých případech i matek.

„ČR paří k zemím s nejvyšším výskytem rozvodů. Rozpadá se prakticky každé druhé manželství, a to nezahrnujeme rozchody nesezdaných párů. Ročně tak ztrácí trvalý a bezprostřední kontakt s jedním z rodičů přes třicet tisíc dětí. Velmi často přitom slýcháme názor, že dítě nemusí vyrůstat v úplné rodině. Je sice pravda, že společenské stigma plynoucí z rozvodu rodičů již dnes nepůsobí, to však neznamená, že rozvod rodičů ztrácí svůj psychologický význam jako faktor ovlivňující duševní zdraví dítěte a jeho osobnostní rozvoj. Chronický stres spojený s „bojem“ rodičů vede někdy až k úzkostným stavům dítěte, které si může klást rozvod za vinu, případně i k jeho různým psychickým poruchám. Důsledky této krize si dítě často nese do dalšího života (obtížná identifikace s rolí dospělého muže či ženy, problémy s hledáním partnera, nestálost, promiskuita, nezřídká i různé sociální i psychické deviace). Velký počet rozvodů znamená i to, že partneři uzaví-

rají nová manželství (soužití), a pokud ani ona nefungují, rodiče se často „střídají“. To opět nejvíc dopadá na děti“ (Kraus, 2008, str. 85).

Podle složení členů rodiny rozeznáváme rodiny úplné, neúplné nebo rodiny doplněné.

Podle Matějčka (1986) v úplné rodině žijí oba rodiče a nejméně jedno dítě.

V neúplné rodině vytváří rodinu jeden z rodičů se svým dítětem nebo s dětmi a druhý rodič chybí. Důvodů neúplné rodiny může být několik. Žena se například rozhodne zůstat svobodnou matkou, jeden z rodičů zemře, nebo se rodiče od sebe odloučí rozvodem.

Rodinou doplněnou je nazývána rodina, kdy jeden z rodičů je biologickým rodičem a druhý je nevlastním.

V každém uvedeném typu struktury rodiny jsou samozřejmě takové rodiny, které fungují naprosto bez problémů, rodiny neúplné a doplněné mají však přece jen větší sklon k poruchám. Stávají se poté rodinami buď problémovými, které mají jisté obtíže při plnění funkcí rodiny, ale zvládají je řešit pomocí vlastních sil, nebo už dysfunkčními rodinami, ve kterých má rodina již vážnější problémy a tím je zapříčiněno ohrožení vývoje dítěte, anebo až afunkčními rodinami, kdy rodina již selhává ve svých funkcích a hrozí až odebrání dítěte z takové rodiny.

„V současné době se pohlíží na dysfunkci rodinného systému obecněji - jde o rodinu, v níž jeden nebo více členů produkuje maladaptivní, nezdravé chování. Dysfunkční rodiny vykazují některé z těchto charakteristik: popírání či neřešení problémů, chybějící intimita, vzájemné obviňování, rigidní role, potlačování osobní identity na úkor rodinné identity, individuální potřeby členů obětované dysfunkčnímu rodinnému systému, nejasná komunikace, chybění jasných hranic mezi členy rodiny, nejasná pravidla a kompetence“ (Sobotková, 2001, str. 33).

1.3 Současná podoba rodiny

Rodina v dnešní době mnohdy bývá jen nahodilá, stává se leckdy jen únikem k něčemu nepoznanému, co můžeme rychle nabýt, ale čeho se můžeme i rychle zbavit.

„Postmoderní rodiny již nejsou zakládány proto, aby reprodukovaly populaci nebo jinak prospívaly velkým společenstvím lidí. Rodiny postmoderní doby jsou zakládány kvůli uspo-

kojování citových potřeb partnerů (nikoli dětí!). Stabilita těchto rodin proto stojí a padá s citovou bilancí partnerského vztahu“ (Matoušek, 2003, str. 181).

V nefunkční rodině netrpí jen dospělí, ale především děti, Rodiče nemají na své potomky čas, strkají před zodpovědností a schopností být vychovávajícím člověkem hlavu do písku.

Buňka dnešní rodiny je opravdu v ohrožení. Potřebuje velkou podporu po všech stránkách. Dobře fungující rodina je základem každé společnosti, je produktem dobrého jádra společnosti, je tváří celé společnosti. Rodina byla, je a bude základním kamenem společnosti lidí. V rodině dostává dítě jistou dávku lásky, porozumění, základních poznatků o světě, získává ve všem velkou jistotu a oporu rodičů. Rodina je startovní čarou k dalšímu životu, pro každý malý život, který se musí rozvíjet dobrým směrem, a proto je vynikající, když rodina po všech stránkách plní své poslání a funkce a nepotřebuje žádný návod na správnou výchovu dětí, ani na plnění svých povinností.

Jsou však i jiné rodiny, rodiny neúplné, rodiny alkoholiků, drogově závislých rodičů, rodiny tahající se o děti, rodiny týrající své potomky. Rodiny, které potřebují posilovat všechny své funkce, aby v nich děti prožily plnohodnotný život, aby samy v dospělosti byly schopny založit si svou plně funkční rodinu. Takto připravené děti si určitě ponesou velké bohatství do své budoucnosti. Budou lépe zvládat zátěž, kterou bude společnost a život přinášet. Proto rodiny, které potřebují návod a recept na zvládnutí náročného poslání rodiny a rodičů v ní potřebují vedení, radu, podporu, zdali jsou své poslání schopné zvládnout. I slabá a nevyrovnaná rodina má naději a šanci na dobré fungování v naší společnosti. Potřebuje pouze jisté otužování a správný směr, aby zajistila svému dítěti dané potřeby na život nejen po stránce materiální, ale především citovou výchovu, která je nejdůležitějším stavebním kamenem pro výchovu dětí.

„Děti vyrůstajících v neúplných rodinách stále přibývá (ve zdrcující většině je v nich jediným pečovatelem matka), přibývá dětí vyrůstajících s nevlastními rodiči a zvyšuje se i počet tzv. sociálních sirotků, tedy dětí, které sice mají biologické rodiče, ale ti nejsou schopni nebo ochotni o dítě pečovat, Křehkost rodiny musejí soudobé státy kompenzovat ochranou dítěte v případě vážných rozepří mezi partnery, resp. v době jejich rozchodu, a budovat systémy náhradní rodinné péče“ (Matoušek, 2003, str. 182).

Je však jisté, že každé dítě nemá a nedostane možnost být v kruhu své rodiny, že svět jako by se spiknul proti nim, a ony musí být jinde, v náhradní náruči, která se stává v jejich osamění jedinou jistotou.

Jelikož prvořadým zájmem našeho státu je, aby dítě vyrůstalo ve funkční rodině, byl před několika lety přijat zákon o sociálně-právní ochraně dětí, který zdůrazňuje, že hlavním způsobem řešení situace ohroženého dítěte má být ozdravení rodinného prostředí tak, aby se snižoval počet případů, které musí být řešeny odebráním dítěte z rodiny.

2 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Co se rozumí sociálně-právní ochranou dítěte?

„Jedná se zejména o ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, jakož i působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Její neoddělitelnou součástí je ochrana dítěte před takovým působením, které se může negativně dotknout jeho zájmů, trvá-li po takovou dobu nebo je-li takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje řádnou výchovu dítěte, příp. by mohlo být příčinou jeho nepříznivého vývoje“ (Motejl, 2007, str. 14).

Sociálně-právní ochrana dětí v České republice je zaštitěna mnoha zákony a mezinárodními dokumenty. Z pohledu ústavních principů zejména Listinou základních práv a svobod a Úmluvou o právech dítěte. K ochraně dětí přibývají rovněž mezinárodní smlouvy, nařízení Rady Evropské unie a doporučení Rady Evropy, která ochranu dětí zdokonalují.

Vzhledem k tomu, že při poskytování sociálně-právní ochrany dětí se zákonem pověřené orgány vměšují do soukromého a rodinného života, musí respektovat, tak jak uvádí Novotná v předmluvě komentáře zákona o sociálně právní ochraně dětí (2007), následující zásady:

- předním hlediskem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí
- sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem bez rozdílu, bez diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu
- sociálně-právní ochrana se až na výjimky poskytuje bezplatně
- sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem mladším 18 let
- stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního. Stát však nenahrazuje povinnosti a odpovědnost rodičů
- vůdčím pravidlem pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany je princip preventivního působení na rodinné vztahy

- důraz je položen na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy
- děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo děti, které nemohou být ponechány v tomto prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy
- při volbě řešení je nutno brát ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický náboženský, kulturní a jazykový původ
- cílem sociálně-právní ochrany dětí je též sanace rodin

2.1 Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí

2.1.1 Chudinská péče

Podle Brabence (In Burdová, Novotná 2007) se dá říci, že předchůdcem sociálně-právní výchovy dětí byla péče chudinská, která vznikala v druhé polovině devatenáctého století. Navázala na soukromou dobročinnost, která byla rozvíjena jednotlivci, soukromými institucemi, církví a jejími řády. V rámci chudinské péče se osiřelým a opuštěným dětem poskytovala náhrada za chybějící péči vlastní rodiny v sirotčincích, dětských domovech, azylech a útulcích, nebo v pěstounské péči. Před péčí ústavní měla přednost péče rodinná. Již v té době se vycházelo z poznání, že nejlepším prostředím pro výchovu dítěte je dobrá rodina, neboť ústavní péče ochuzuje vývoj dítěte nedostatečným stykem s rodinným životem. Chudinská péče se poskytovala v působnosti domovských obcí. Příslušnost k domovské obci se nabývala buď udělením, nebo vydržením (desetiletým nepřetržitým pobytem v obci), anebo ze zákona (nastoupením do veřejného úřadu v obci). Pokud měl domovskou příslušnost muž, nabývala domovské příslušnosti také jeho manželka a manželské děti.

Koncem devatenáctého století se však chudinská péče stávala pro domovské obce břemenem, neboť práceschopné obyvatelstvo odcházelo do měst a tak docházelo k přetrhání kontaktu s domovskou obcí, které však stále přetrvávala povinnost postarat se o svého příslušníka a jeho rodinu, pokud se stal závislým na chudinské péči.

Nový zákon v roce 1901 přinesl částečnou změnu tím, že přikázal část přebytků sirotčích pokladen k účelům zaopatření a výchovy dětí osiřelých, opuštěných a zanedbaných. Tím byl položen základ sirotčích fondů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ze kterých byla

podporována péče o děti osiřelé a opuštěné. Vznikaly dobrovolné organizace a instituce pro péči o mládež. Skupiny osob, které poskytovaly pomoc osiřelým a opuštěným dětem z prostředků sirotčího fondu, se nazývaly okresní komise pro péči o mládež. O něco později vznikaly zemské komise pro péči o mládež. Obzvláště v době první světové války byla činnost těchto komisí významná, neboť bylo potřeba zajistit péči válečným sirotkům, dětem zdravotně postiženým a morálně narušeným.

2.1.2 Péče o mládež v období samostatné Československé republiky

Jak uvádí Brabenec (In Burdová, Novotná 2007), po první světové válce vznikly samostatné vlastní ústřední státní orgány, ministerstva. Z okresních komisí péče o mládež se staly okresní péče o mládež, a ze zemských komisí zemská ústředí péče o mládež. Rozvíjela se také činnost dalších spolků a zařízení dobrovolné sociální péče. Veřejná sociální správa se nesla v duchu zásad, aby dobrovolná sociální péče vytvářela soubornou síť pro potřebné oblasti sociální péče a tak byla vytvářena specializace, aby nedocházelo k tomu, že určitá práce bude konána dvakrát, čímž by docházelo k plýtvání silami dobrovolných pracovníků i finančních prostředků. Ministerstvo sociální péče vydalo za tímto účelem v roce 1921 jednotné stanovy, které byly upraveny v roce 1933. Okresní péče o mládež byly prohlášeny za organizační střediska veškeré dobrovolné péče o mládež v okresech, a jiná sdružení a zařízení k nim byla přičleněna jako zařízení sdružená. Okresní péče o mládež poskytovaly pomoc těhotným ženám a matkám, právní ochranu a pomoc dětem nemanželským, osiřelým, dětem z rozvedených manželství, pomáhaly opuštěným a ohroženým dětem odkázaným na cizí péči, dětem ohroženým ve vlastních rodinách, zajišťovaly prázdninové pobyty, zotavovny, pomáhaly mladistvým delikventům, pečovaly o dorost, poradny pro volbu povolání, útulky pro nezaměstnaný dorost.

Na dobrovolné péči se podíleli především pedagogové a lékaři, vzdělaní a kvalifikovaní sociální pracovníci přibývali až postupně.

Velkou úlevu obcím při plnění povinností k opuštěným dětem v rámci domovského práva přinesl rozvoj okresních péčí o mládež a jejich zemských ústředí, neboť vládním nařízením z roku 1930 bylo stanoveno, že pokud nebudou vhodné osoby, které by byly ochotny přijmout poručenství nezletilých, pověří poručenský soud výkonem poručenství okresní péči o mládež. V tu dobu vytvářely pro tuto činnost odborné instituce pouze velké obce, především vynikalo hlavní město Praha, ve kterém byl od roku 1924 zřízen Ústřední sociální

sbor a Ústřední sociální úřad, v jednotlivých obvodech poté místní sociální sbory a místní sociální úřadovny. Při Ústředním sociálním sboru pracovala komise péče o mládež, která poskytovala veškerou pomoc a prostředky potřebným dětem, rozhodovala o hmotném zaopatření dětí v pěstounské péči a v ústavech, vykonávala nad nimi dozor, umísťovala děti po ukončení povinné školní docházky do učení, vykonávala nad nimi dozor, umísťovala děti do sanatorií, nemocnic, do ústavů pro tělesně a duševně postižené děti, zajišťovala prázdninové pobyty.

2.1.3 Péče o mládež v období po 2. světové válce

Brabenec (In Burdová, Novotná 2007) poukazuje na skutečnost, že vývoj ochrany dětí po 2. světové válce byl poznamenán změnou politických a společenských podmínek. V roce 1947 přešly úkoly péče o mládež na okresní a zemské národní výbory. Na úrovni okresních národních výborů byly zřízeny komise okresní péče o mládež, které pracovaly ve složení pracovníků okresního a zemského národního výboru, odborníků, dobrovolných pracovníků, zástupců odborů, Jednotného svazu zemědělců, přednosta okresního soudu, okresního lékaře a okresního školního inspektora. V sídlech komisí byly zřizovány úřadovny péče o mládež. Ústředním orgánem bylo Ministerstvo sociální péče.

Se změnou politických, sociálních a hospodářských poměrů bylo i jinak nazíráno na ochranu dětí. Na základě mylných představ, že odpadnou všechny příčiny, pro něž je potřeba dětem poskytovat ochranu proti ohrožení, k němuž dochází v rodinách, a že rodiče budou plnit odpovědně své poslání vůči dětem, zrušil zákon veškerá dosavadní ustanovení o věcech jím upravených a ustanovení jemu odporující. Zákon definoval sociálně-právní ochranu jen jako výkon hromadného poručenství a opatrovnictví, jako zvláštní ochranu dětí, které nejsou v péči rodičů, jako činnost poradní a pomocnou.

Při okresních soudech byly zřízeny úřadovny ochrany mládeže, které se staly pomocnými orgány soudů a ne výkonnými orgány preventivní a sociálně výchovné práce.

Sociálně právní ochrana přešla do působnosti resortu spravedlnosti a velký obrat nastal v pohlížení na náhradní rodinnou péči a péči ústavní. Ústavní péče se dostává oproti dobám chudinské péče do popředí, protože kolektivní péče je v duchu ideologie té doby upřednostňována před náhradní rodinnou péčí.

Až zákon o rodině z roku 1963 umožňoval bez omezení svěřit dítě do výchovy jiného občana než rodiče za předpokladu, že tento občan poskytoval záruku jeho řádné výchovy. Především odborníci z oblasti dětské psychologie, pediatrie i sociální práce poukazovali ve svých odborných pracích na to, že dlouhodobý pobyt dítěte v ústavním zařízení se odráží na jeho psychice, snižuje schopnost jeho samostatného života ve společnosti, zvláště když dítěti chybí zkušenosti a prožitky v rodině.

Zákon o rodině byl nahrazen zákonem o sociálně-právní ochraně z roku 1952, podle kterého se řídily národní výbory když se postupem času ukázalo, že začlenění organizace ochrany dětí do úřadoven při soudech je nepružné. Proto došlo ke zrušení úřadoven ochrany mládeže a k přenesení jejich působnosti na národní výbory.

V roce 1969 přešla sociálně-právní ochrana dětí do působnosti nově zřízeného Ministerstva práce a sociálních věcí. V roce 1975, po přijetí zákona o sociálním zabezpečení, byla v rámci úpravy sociální péče o různé skupiny obyvatel zahrnuta do úprav sociální péče i sociálně-právní ochrana dětí jako jedna ze služeb sociální péče.

Období do doby účinnosti nyní platného zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, lze charakterizovat tak, že činnost státních orgánů, které směřovaly k ochraně dětí v tradičně vymezených situacích, upravoval zákon o rodině a z hlediska kompetenčního předpisy o sociálním zabezpečení. Tento stav však neodpovídal potřebám dětí a potřebné úrovni jejich ochrany v občanské společnosti.

2.2 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí v platném znění je společně se zákonem o rodině stěžejním právním předpisem, který upravuje výkon sociálně-právní ochrany dítěte. Další právní předpisy, jako jsou trestní zákon, trestní řád, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, občanský zákoník, občanský soudní řád, zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, zákon o opatřeních k ochraně před škodami způsobenými tabákovými výrobky alkoholem a jinými návykovými látkami, zákon o sociálním zabezpečení, zákon o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení a další zákony, které upravují širší ochranu práv dítěte, nejsou zákonem o sociálně právní ochraně dětí dotčeny.

Dítětem se dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí rozumí nezletilá osoba, pokud nedosáhla zletilosti dříve.

Sociálně-právní ochrana se ze zákona poskytuje dítěti, které na území České republiky:

- má trvalý pobyt
- má podle zvláštního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů
- podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky
- je oprávněno trvale pobývat, nebo pobývá s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo dítěti, které pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zvláštního předpisu

2.2.1 Základní zásady sociálně-právní ochrany dětí

Předním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte.

Zákon vymezuje okruh dětí, jimž sociálně-právní ochrana náleží. Zaměřuje se zejména na děti,

- jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
- které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osobě než rodiči, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy
- které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití
- které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za jejich výchovu
- na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu

- které jsou na základě žádosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců
- které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jiným osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami
- které jsou žadateli o azyl odloučením od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu

Pokud tyto skutečnosti trvají po tak dlouhou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí, nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí, je nutné postupovat v souladu s výše uvedeným zákonem.

2.2.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochranu dětí zajišťují orgány, kterými jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, a obecní úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

2.2.2.1 Obecní úřad

Obecní úřady především vyhledávají děti, které vyžadují zvláštní ochranu dle § 6, odst.1 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Působí na rodiče ve smyslu apelace na plnění povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, na odstraňování nedostatků ve výchově, zprostředkovávají poradenství a oznamují obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že děti vyžadují zvláštní ochranu. V souladu se zákonem o sociálně právní-ochraně dětí přijímají výchovná opatření.

2.2.2.2 Obecní úřad obce s rozšířenou působností

V rámci výkonu sociálně-právní ochrany dětí je působnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností nejvýznamnější. Jsou pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dítěte, vedou v evidenci děti a jejich rodiny, kde došlo ke zjištění nebezpečí ohrožení dítěte. V příslušných soudních řízeních jsou ustanovovány opatrovníkem dítěte, vykonávají faktický nebo soudem ustanovený dohled nad nezletilými dětmi. Rodiny dětí navštěvují při výchovných problémech, záškoláctví. Iniciují soudní řízení o výchovných opatřeních.

Mohou podat návrh na nařízení ústavní výchovy a vydání předběžného opatření o svěřeni dítěte určité osobě. Velmi úzce spolupracují s Policií České republiky, zdravotnickými a školskými zařízeními, Probační a mediační službou, soudy.

2.2.2.3 Krajský úřad

Krajský úřad je vykonavatelem státní správy a je příslušný ke zpracování metodiky a odbornému vedení správních orgánů, které jsou mu na úseku sociálně-právní ochrany dětí podřízeny. Krajský úřad je oprávněn kontrolovat a prošetřovat postup sociálních pracovníků obce a obce s rozšířenou působností. Ve vztahu k nestátním osobám, které se podílejí na výkonu sociálně-právní ochrany dětí, má významnou úlohu, neboť vydává k této činnosti pověření a tuto činnost dozoruje. Kraje rovněž zřizují zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Krajský úřad vede evidenci dětí vhodných pro osvojení nebo pěstounskou péči, evidenci vhodných žadatelů, kteří se mohou stát osvojiteli nebo pěstouny, vyhledávají a připravují vhodné žadatele pro dítě vedené v evidenci.

2.2.2.4 Ministerstvo práce a sociálních věcí

Ministerstvo práce a sociálních věcí je orgánem, který je pověřený zpracováním dlouhodobého plánu rodinné politiky a jeho aktivity lze rozdělit do tří oblastí. První oblastí jsou sociální služby, které jsou zaměřeny na pomoc a podporu jednotlivým členům rodiny, nebo rodině jako celku, která se nachází se v nepříznivé sociální situaci, a to za účelem prevence sociálního vyloučení. Druhou oblastí jsou služby na podporu fungující rodiny, které mají preventivní a podpůrný charakter. Tyto služby usnadňují a posilují partnerské a manželské soužití a rodičovství, podporují rodiny v péči o děti a harmonizují práci a rodinu. Ministerstvo má pověření ke zpracovávání preventivních programů proti sociálnímu vyloučení sociálně slabých rodin a k podávání legislativních návrhů. Třetí oblast je zaměřena, tak jako u krajských úřadů, na odborné posuzování a vedení evidence dětí vhodných pro osvojení, pro umístění do pěstounské péče, vede evidenci vhodných žadatelů na osvojení nebo pěstounů, vyhledává a připravuje vhodné žadatele pro konkrétní dítě, které je vedené v evidenci.

2.2.2.5 Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí je podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí ústředním orgánem ochrany dětí v soukromoprávních věcech s mezinárodním prvkem a je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí. Jeho agendu lze rozdělit do tří oblastí – řešení protiprávního přemístění nebo zadržení dětí, vymáhání výživného s mezinárodním prvkem, a vedení agendy mezinárodních adopcí. Úřad je správním orgánem s celorepublikovou působností, nemá však pravomoc rozhodovat v soudních věcech, ve věcech mezinárodních smluv je však oprávněn kontaktovat ústřední orgán jiné země a vyzvat jej ke spolupráci.

2.2.3 Subjekty pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí

Od orgánů sociálně-právní ochrany dětí je potřeba odlišovat subjekty, jako jsou obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, které jsou výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny. Tyto subjekty nejsou orgány sociálně-právní ochrany dětí, v jejich případě se hovoří o výkonu sociálně-právní ochrany dětí jinými subjekty.

Jak obce tak i kraje v samostatné působnosti vytvářejí předpoklady pro kulturní, sportovní a jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí.

Komise pro sociálně-právní ochranu dětí, zřízené starostou obce s rozšířenou působností, koordinují výkon sociálně-právní ochrany dětí na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, vydávají pověření ke zřizování výchovně rekreačních táborů a taktéž rozhodují o odnětí pověření. Členy komise jsou především sociální, pedagogičtí, zdravotní pracovníci, psychologové, policisté, zástupci pověřených osob, občanských sdružení a církví.

Pověřené osoby, jež vykonávají sociálně-právní ochranu dětí, jsou právnické či fyzické osoby, kterým bylo vydáno pověření krajským úřadem. Tyto osoby mají podle působnosti přesně vymezené činnosti, které jsou taxativně uvedeny v ustanovení § 48 zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Především vyhledávají děti, na které se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje, zabývají se poradenskou činností, činností zaměřenou na ochranu dětí před škodlivými vlivy a na předcházení jejich vzniku. Mají možnost působit

při realizaci pěstounské péče a osvojení, mohou však pouze vyhledávat vhodné fyzické osoby, nikoliv zprostředkovávat osvojení a pěstounskou péči.

Vedle obcí a krajů pověřené osoby rovněž zřizují zařízení sociálně-právní ochrany:

- zařízení odborného poradenství pro péči o děti (např. občanské poradny, informační centra pro děti a mládež)
- zařízení sociálně výchovné činnosti (centra volného času pro děti, nízkoprahové kluby pro děti a mládež)
- zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (např. krizová centra)
- výchovně rekreační tábory pro děti
- zařízení pro výkon pěstounské péče

2.2.4 Opatření sociálně-právní ochrany dětí

Podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí je významná preventivní a poradenská činnost sociálně-právní ochrany. Předpokladem účinné a včasné ochrany života, zdraví a příznivého vývoje dítěte je nutná znalost o rodinách, které potřebují určitou formu pomoci. K řešení vyhocené rodinné situace je primárně oprávněn přijmout opatření právě orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Situaci ulehčuje, když rodina, která se z jakékoliv příčiny dostane do nesnází, kterým není sama schopna adekvátně čelit, požádá sama o pomoc. Většinou však tomu tak není a selhávající rodina musí s orgány sociálně-pracovní ochrany spolupracovat nedobrovolně a takto vynucená spolupráce je pak velmi obtížná.

K základním metodám práce orgánů sociálně-právní ochrany dětí patří návštěvy v rodinách.

„Návštěva v rodině je především experimentem s profesionální rolí. Profesionál ztrácí oporu titulu „bílého pláště“, svého stolu, své instituce a je mnohem čitelnější jako civilní osoba. Strach ze ztráty profesionální prestiže je tou hlavní překážkou, maskovanou námitkami, že návštěva v rodině zabere příliš mnoho času a že při ní rodina vždycky „hraje divadýlko“.

Ze stejného důvodu je návštěva v rodině – pokud ji členové rodiny akceptují – výtečným prostředkem sblížení mezi profesionálem a rodinou. Ten, komu rodina dovolila usednout

u svého stolu, je přijat minimálně jako host, v lepším případě jako vítaný host. V první fázi kontaktu si totiž nejen podpůrce dělá svou pracovní hypotézu o zdroji rodinných problémů, ale i rodina si vytváří představu o jeho osobě, o jeho kompetenci, o ryzosti jeho snahy rodině pomoci. Návštěva v rodině umožňuje členům rodiny toto testování zkrátit a je tudíž prospěšná i jim“ (Matoušek, 1997, str. 95).

Zákon dává pracovníkům orgánu sociálně-právní ochrany dětí možnost navštěvovat děti a rodinu, ve které žijí, v místě kde bydlí, dále právo zjišťovat ve škole, ve školském a zdravotnickém zařízení, anebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o dítě pečují, v jakých sociálních podmínkách dítě žije, jaké má dítě chování. Mohou taktéž pořizovat obrazové a zvukové záznamy z prostředí, v němž dítě žije, provádět rozhovory s dítětem, jeho rodiči a dalšími osobami, a to vše za účelem ochrany práv dítěte.

Pro případ, že by rodiče nechtěli spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí, je opora v zákoně, dle které rodiče mají za povinnost jednak umožnit návštěvu v rodině, a rovněž spolupracovat při ochraně zájmů a práv dítěte. Musí se dostavovat na vyžádání orgánů sociálně-právní ochrany dětí k osobnímu jednání, poskytovat informace, předkládat listiny a další doklady.

V rámci výchovné a poradenské činnosti mohou orgány sociálně-právní ochrany dětí uložit dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud rodiče:

- nezajistili dítěti odbornou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a obecní úřad s rozšířenou působností takovou pomoc dítěti předtím doporučil
- nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské činnosti, zejména při sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem

Nevedou-li uvedené prostředky k nápravě, jsou pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí oprávněni přistoupit k uložení výchovného opatření dle ustanovení zákona o rodině, k čemuž je opravňuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Cílem výchovného opatření je upozornit rodinu na nedostatky v péči o dítě, které je potřeba napravit. Orgány sociálně-právní ochrany dětí mají hlavní úlohu při realizaci těchto výchovných opatření, neboť zákon o rodině stanoví, že soud může přijmout stejné opatření pouze tehdy, neučinil-li tak orgán péče o dítě.

Výchovnými opatřeními jsou:

- napomenutí nezletilého, jeho rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu
- stanovení dohledu nad nezletilým
- uložení omezení nezletilému, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu

V případech, kdy rodiče zanedbávají péči o dítě dlouhodobě či zvláště závažným způsobem, mohou orgány sociálně-právní ochrany dětí podat za podmínek stanovených zákonem o rodině návrh soudu, který může vést k omezení rodičovských práv, nebo k dohledu nad způsobem zajištění péče o dítě. Mohou to být návrhy:

- na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojevují zájem o své dítě
- na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu,
- na nařízení ústavní výchovy
- na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy
- na svěřením dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto svěřením a na zrušení rozhodnutí o svěřením dítěte do tohoto zařízení

Podle Motejla (2007) hlavní nedostatky v činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí spočívají v jejich nedostatečném působení na dítě a rodiče, včetně poradenské činnosti. Dále v nedostatečném apelování na rodiče, aby si plnili povinnosti vyplývající z rodičovských povinností, na nedostatečné poskytování informací o právech a povinnostech jak dítěte, tak rodičů. Dále v nedůsledném vedení spisové dokumentace, které tak vede k nepřezkoumatelnosti sociální práce s rodinou a nepodchycení situace v problematických rodinách v raném stádiu a absenci následné péče, absenci systému sociální práce a k vytvoření individuálního aktivizačního programu pro rodinu za spolupráce jejích členů.

3 SOCIÁLNÍ PRÁCE S RODINOU

„Sociální práce je společenskovědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (např. chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti). Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování individuálního lidského potenciálu“ (Matoušek, 2008, str. 200-201).

Pomoc rodinám s dětmi, které jsou v krizové, či dlouhodobé nepříznivé situaci, je velmi důležitá. Tak jako nemocné tělo potřebuje jistou dávku léků, tak i rodina, která je v nesnázích, potřebuje pomoc a radu, aby byla v jisté míře schopna se o děti a o sebe sama postarat.

Některé rodiny krizovou situaci zvládnou samy, jiné za pomoci ostatních příbuzných, přátel a odborných služeb. Mnohé rodiny však potřebují rozsáhlejší pomoc a péči, která si klade za cíl zabránit negativnímu působení na děti a zároveň napomáhat obnovení narušených funkcí rodiny.

Matoušek (2003) uvádí instituce, které vstupují do kontaktu s rodinami:

- orgány státu, které reagují na informaci, že dítě je buď ohroženo chováním členů rodiny, nebo nemá přiměřenou výchovnou péči, může být ohroženo konfliktem rodičů během rozvodu, je ohroženo tím, že rodič neplní další povinnosti vyplývající ze zákona
- orgány státu reagující na skutečnost, že se dítě nebo mladistvý provinil proti zákonu
- orgány státu reagující na informaci, že dospělý člen rodiny je ohrožen chováním jiných členů rodiny
- státní instituce zřízené za účelem pomoci dospělým řešit jejich manželské a rodinné problémy
- nestátní instituce pomáhající dospělým řešit jejich psychosociální problémy včetně rodinných
- instituce poskytující léčebnou péči dětem nebo dospělým, kteří trpí poruchou duševního zdraví

- státní instituce poskytující poradenství rodičům, kteří mají výchovné nebo výukové problémy s dětmi
- nestátní organizace nabízející podpůrné programy dětem nebo mladistvým, kteří žijí v rodině, ale rodina nedokáže přiměřeně saturovat jejich potřeby

Matoušek (2003) však také poukazuje na skutečnost, že posouzení funkčnosti rodiny vyžaduje delší časový a přímý kontakt s rodinou a dovednosti pracovníků. K základním ukazatelům funkcí rodiny se řadí:

- kulturní a hodnotová orientace rodiny
- nasycení základních potřeb jednotlivých členů rodiny (jídlo, ošacení, teplo, bezpečí, hygiena, soukromí)
- stav domácnosti z hlediska potřeb členů rodiny
- funkčnost rodičovského systému (kvalita vztahu k dětem, v dimenzích akceptace, disciplína, angažovanost), ohraničení rodičovského systému vůči dětem
- hodnocení vývoje dětí (zvláště s ohledem na emocionalitu a sociální vztahy, u školních dětí je významný i postoj ke škole a studijní výsledky)
- funkčnost manželského systému (emocionální bilance, existence sdílených zájmů, dlouhodobé konflikty a způsob jejich řešení)
- vztahy členů rodiny k širšímu příbuzenstvu
- vztahy k institucím pro rodinu významným (místní úřady, zaměstnavatelé rodičů, školy atd.)
- jiné významné sociální vazby členů rodiny (sousedé, přátelé, zájmové kluby apod.)
- zaměstnání rodičů, jeho perspektiva, pracovní spokojenost
- materiální zdroje, které má rodina k dispozici, a způsob rozhodování o nich
- styl komunikace

3.1 Sanace rodiny

Téma sanace rodiny je v legislativní úpravě sociální práce novinkou. Bylo upraveno v roce 2006 novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

„Sanace rodiny je soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Důsledkem neřešené nebo akutní situace ohrožení dítěte může být jeho umístění mimo rodinu. Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině“ (Bechyňová, Konvičková, 2008, str. 18).

Jak uvádí autorky Bechyňová, Konvičková (2008), v dobách komunistického režimu byla sociální práce s rodinou výsadou pouze obvodních a okresních úřadů, oddělení péče o rodinu a dítě. Metody práce s rodinou byly založeny převážně na autoritativním vztahu mezi pracovníkem a klientem, a převládajícím způsobem řešení bylo umístování dítěte do ústavu, neboť panoval názor, že nejlepším pečovatelem o děti v obtížné sociální situaci je stát.

„V praxi našich státních orgánů, které sociálně-právní ochranu dítěte vykonávají, však dosud přetrvává zaměření na deficity: zjišťuje se, které zákonné povinnosti rodiče neplní, proč se nechtějí nebo nedovedou o děti starat. Převládajícím typem řešení situace ohroženého dítěte u nás zatím bývá návrh na ústavní výchovu“ (Matoušek, 2003, str. 191).

Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírňovat, eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytovat pomoc a podporu rodičům i dítěti k zachování rodiny jako celku. Tak minimalizovat tak možnost řešení odebrání dítěte mimo rodinu. Pokud již k takové situaci dojde, tak realizovat kontakt dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění v ústavu a snažit se o umožnění jeho návratu domů. Dále podporovat kvalitativní změny v rodině po jeho návratu z ústavu.

Sanace rodiny je začínající nový přístup k práci s rodinou a s tím jsou samozřejmě spojená možná rizika. Jednak v současné době neexistuje závazná metodika, která by průřezově upravovala povinnosti a pravidla multidisciplinární spolupráce odborníků v situaci ohrožení dítěte. Mnoho tedy záleží na pracovnících z oblasti sociálně-právní ochrany dětí, ze sociálních služeb, z zařízení pro výkon ústavní výchovy a dalších specialistech, kteří přicházejí do kontaktu s ohroženým dítětem a jeho rodinou. Je tedy na nich, zda se otevřou novým přístupům a budou spolupracovat na základě jasně definovaných pravidel

a vzájemného respektu. Zároveň je velmi důležité nastavit pravidla spolupráce, tak aby nevznikala nereálná očekávání členů týmu od ohroženého dítěte anebo jeho rodiny.

3.1.1 Typy zanedbávání péče o dítě

Bechyňová, Konvičková (2008) se v publikaci *Sanace rodiny v souvislosti se specifikací zanedbávání péče o dítě* odkazují na autory, jako jsou Dunovský, Dytrych, Matějček, Krejčířová, Langmeier, Dubowitz.

Pojem zanedbávání péče o dítě je součástí syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte – CAN (Child Abuse and Neglect). Tento syndrom byl poprvé popsán na III. evropské konferenci pro prevenci týrání dětí, která se uskutečnila v Praze roku 1991. Rada Evropy navázala na odborné výstupy této konference a v roce 1992 definovala jednotlivé formy syndromu CAN následovně: *„Jde o jakékoliv vědomé či nevědomé aktivity, kterých se dopouští dospělý člověk (rodič, vychovatel nebo jiná osoba) na dítěti a jejichž následkem dochází k poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte.“*

Definicí syndromu CAN je několik. Odborníci, kteří se problematikou CAN zabývají, popisují syndrom z různých úhlů pohledu. Konstatují, že oproti definicím syndromu CAN není jednoznačná právní definice zanedbávání, protože zanedbávání péče o dítě je nedostatečně definovaný termín. Zřejmě proto zanedbávání péče nedosáhlo „statusu“ klinicky definovaného „syndromu“, neboť zanedbávání péče je méně viditelné než zneužívání.

V odborné literatuře jsou obvykle rozlišovány čtyři typy zanedbávání dítěte:

- fyzické – dítě nemá dostatečně uspokojovány tělesné potřeby (výživa, ošacení, přístřeší, ochrana před nebezpečím)
- výchovné – dítě nemá zabezpečenou možnost vzdělání, není chráněno před dětskou prací)
- emoční – dítě nemá uspokojovány citové potřeby (náklonnost, láska)
- zanedbávání zdravotní péče – dítě je zanedbáváno v oblasti preventivní péče a podle potřeby dítěte ve vyžadující specifické péči

Ke zhodnocení míry zanedbávání dítěte v rodině a stanovení strategie, která by byla vhodná pro podporu rodiny, neexistuje mnoho standardizovaných materiálů, a proto jsou v praxi značné rozdíly v přístupu k hodnocení míry ohrožení dítěte.

Významným materiálem pro hodnocení míry zanedbávání dítěte je Ontarijský index zanedbávání péče (CNI – Child Neglect Index). Tento materiál byl vypracován týmem Trocmého z Torontské univerzity v Kanadě pro odborníky a výzkumné pracovníky působící v oblasti péče o dítě s cílem poskytnout ověřený a jednoduše použitelný nástroj ke specifikaci typu a závažnosti zanedbávání. Jedná se o materiál v rozsahu jedné strany, který zahrnuje šest oblastí péče o dítě, na které se má sociální pracovník při hodnocení zaměřit:

- dohled
- výživa
- oblečení a hygiena
- péče o fyzické zdraví
- péče o psychické zdraví
- rozvoj osobnosti, vzdělávání

U každé kategorie má sociální pracovník hodnotit kvalitu rodičovské péče u konkrétního dítěte s ohledem na jeho věk pomocí třístupňové škály – konzistentní, nekonzistentní a zcela nekonzistentní péče. Pro správné posouzení je nutná hlubší znalost situace v rodině, což vyžaduje práci s rodinou v jejím přirozeném prostředí, a rovněž spolupráci s odborníky, kteří jsou s rodinou v kontaktu.

3.1.2 Podmínky sanace rodin

Podle Bechyňové, Konvičkové (2008) sanace rodin není vhodná pro dítě, pokud je dítě obětí obzvláště krutého zacházení ze strany rodičů, kdy je znaleckým posudkem prokázáno, že rodiče nemají k dítěti žádnou citovou vazbu. Rovněž když jsou rodiče závislí na alkoholu, drogách a odmítají léčbu závislosti, když mají rodiče psychiatrické onemocnění a odmítají spolupráci s lékařem a taktéž když jsou rodiče částečně zbaveni způsobilosti k právním úkonům.

K sanaci rodiny ohroženého dítěte lze přistoupit v těchto případech:

- jedná se o nastávající rodiče, kteří byli během svého vývoje zanedbáváni a jsou tak nositeli rizika, že se nebudou umět o dítě postarat a nemají ve svém okolí spolehlivou sociální podporu
- zdravotní, psychická a sociální situace dítěte žijícího ve vlastní rodině vykazuje konkrétní rizika
- dítě bylo aktuálně umístěno dobrovolně nebo na základě předběžného opatření do zařízení pro ústavní výchovu
- dítě je umístěno v ústavu a v situaci, kdy je odloučeno od rodiny je cílem sanace rodiny vytvořit podmínky pro kvalitní a bezpečný kontakt s rodiči, případně s jeho sourozenci
- dítěti soud zrušil nařízení ústavní výchovy z důvodu výrazného zlepšení situace v rodině
- dítě bylo svěřeno soudem do pěstounské péče na přechodnou dobu a v případě zlepšení podmínek se může vrátit do vlastní rodiny

Od sanace rodiny nelze očekávat zázraky a dělat si naděje, že dojde k úplnému vymýcení obtíží. Je velmi důležité rodinu motivovat, aby přijala sanaci, neboť zkušenosti pracovníků sociálně-právní ochrany dokládají, že rodiče se často sanaci brání, nechtějí si nechat vstupovat do života „další zvědavé lidi“. Opět to dokazuje, jak je důležitá týmová spolupráce pracovníků sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků pomáhajících profesí. V souvislosti se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, dotačními podmínkami Ministerstva práce a sociálních věcí, komunitním plánování obcí, vznikají nestátní neziskové organizace, které poskytují dle zákona o sociálních službách sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Tyto služby jsou terénní, případně ambulantní, a napomáhají rodinám ke změně jejich nepříznivé sociální situace.

3.2 Terénní sociální práce

„Terénní sociální práce je jedním z významných a účinných nástrojů, jak předcházet sociálnímu vyloučení jednotlivců, rodin či celých sociálních skupin z určitých interakcí a z provozu sociálních institucí, které jsou ve společnosti přístupné většině.“

Fenomén sociálního vyloučení brání lidem zapojit se do ekonomických, politických, sportovních a dalších aktivit společnosti, a ve svém důsledku jim tedy znemožňuje být plnoprávními občany. Sociální práce nemůže stavět na předpokladu, že ji tito jedinci či sociální skupiny sami vyhledají v jejich institucích, a přitom právě oni jsou nositeli takových životních témat, k nimž se sociální práce tradičně obrací. Kontakt s klienty v jejich přirozeném prostředí má v sociální práci hluboké kořeny a v posledním desetiletí se i v České republice k těmto základům částečně vrací“ (Nedělníková, 2007, str. 9).

Z hlediska zákona o sociálních službách je terénní sociální práce realizována prostřednictvím terénních forem sociálních služeb. Podstatným znakem této služby je, že se poskytuje v přirozeném sociálním prostředí, které je v § 3 zákona o sociálních službách vymezeno jako rodina a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám, se kterými sdílí domácnost, a místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity.

Ve své práci se dále soustředuji na terénní sociální práci s rodinou v rozsahu služeb sociální prevence. Pro nastínění širšího kontextu však považuji za vhodné uvést členění sociálních služeb tak, jak je uvedeno v zákoně o sociálních službách.

Jsou to tyto tři základní kategorie sociálních služeb:

- sociální poradenství
- služby sociální péče
- služby sociální prevence

Sociální služby mohou být poskytovány jako pobytové (jsou spojené s ubytováním v sociálním zařízení) nebo ambulantní (ti, kterým je určena, denně dochází nebo jsou dopravováni do sociálních zařízení) nebo také terénní (služba je poskytována v klientově přirozeném prostředí).

Sociální službu mohou poskytovat jen fyzické a právnické osoby, které získaly oprávnění k poskytování sociálních služeb podle zákona o sociálních službách.

K sociálnímu poradenství patří základní sociální poradenství a odborné sociální poradenství. Základní sociální poradenství poskytuje občanům potřebné informace při řešení jejich sociální situace. Toto poradenství jsou povinni poskytnout všichni poskytovatelé sociálních služeb. Odborné sociální poradenství je zaměřeno na potřeby jednotlivců.

vých okruhů sociálních skupin osob a poskytují je specializované poradny, jako jsou občanské poradny, manželské a rodinné poradny, poradny pro seniory, poradny pro osoby se zdravotním postižením, poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí.

Služby sociální péče napomáhají zajišťovat osobám jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, umožňovat v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti a zajišťovat důstojné prostředí a zacházení. Do služeb sociální péče náleží osobní asistence, pečovatelská služba, ošetrovatelská služba, tísňová péče, průvodcovské a předčitatelské služby, podpora samostatného bydlení, odlehčovací služby, centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, chráněné bydlení.

Služby sociální prevence pomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, překonávat jejich nepříznivou sociální situaci, aby společnost byla chráněna před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. Zákon o sociálních službách upravuje několik druhů služeb sociální prevence. Patří k nim raná péče poskytovaná dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, služba telefonické krizové pomoci, tlumočnické služby, azylové domy, domy na půl cesty, kontaktní centra, krizová pomoc, nízkoprahová denní centra pro osoby bez přístřeší, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, služby následné péče pro osoby s chronickým duševním onemocněním a osobám závislým na návykových látkách, které absolvovaly ústavní léčbu, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi pro zvládnutí dopadů dlouhodobě krizové sociální situace rodiny nebo jejího člena, sociálně aktivizační služby pro osoby se zdravotním postižením a seniory, sociálně terapeutické dílny pro osoby se sníženou soběstačností, terapeutické komunity pro osoby závislé na návykových látkách nebo osoby s chronickým duševním onemocněním, terénní programy pro osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy, sociální rehabilitace pro pomoc osobám k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti.

3.2.1 Cílové skupiny terénní sociální práce

Nedělníková (2007) uvádí nejčastější cílové skupiny terénní sociální práce:

- osoby ze sociálně vyloučených lokalit (s problémy jako je chudoba, dluhy, nezaměstnanost, lichva, špatný stav bydlení, špatný přístup ke službám, špatná kvalita vzdělání, kriminalita apod.), nebo osoby sociálním vyloučením ohrožené

- osoby ohrožené závislostmi
- osoby poskytující placené sexuální služby
- děti a mládež ohrožené společensky nežádoucími jevy
- rodiny s dětmi
- osoby bez přístřeší

Společným jmenovatelem uvedených cílových skupin je skutečnost, že tito jednotlivci, rodiny a skupiny osob obvykle sami nevyhledávají institucionální pomoc a to zejména proto, že buď neví, že tato služba existuje, anebo se v jejich okolí ani nenachází. Dále z toho důvodu, že nemají důvěru v instituce. Na vině může být i špatná zkušenost s nimi. Mohou se rovněž obávat posměchu okolí, nebo si myslí, že pro jejich situaci již není řešení. Často nemají vůbec potřebu své problémy řešit a sami necítí potřebu svou situaci měnit.

Při poskytování terénních sociálních služeb je nutné mít na zřeteli dodržování základních principů terénních sociálních služeb:

- dodržování práv uživatelů (respektování vůle, ochrany důstojnosti, soukromí a dalších práv uživatelů)
- zplnomocňování uživatelů
- práce v přirozeném prostředí uživatelů
- kontinuita a návaznost služeb
- princip nízkoprahovosti

3.2.2 Terénní sociální práce s rodinou

„Cílem sociální služby je primárně právě zachování nebo obnovení funkcí rodiny v jejím přirozeném prostředí a udržení dítěte v podmínkách funkční rodiny, nejlépe biologické. Činnosti směřující k tomuto cíli bývají také nazývány jako sanace rodiny“ (Nedělníková, 2007, str. 143).

Jak dále uvádí Nedělníková (2007), terénní sociální práce s rodinami bývá označována také jako sociální nebo terénní asistence, která označuje návštěvní službu v rodinách s dětmi a je založená na dobrovolnosti a nedirektivním přístupu pracovníka. Uživatelé této služby jsou členové rodin dysfunkčních nebo problémových, označovaných pojmem ohrožená

rodina. Tento pojem je ve shodě s Konceptí péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu, která byla schválena vládou na podzim roku 2006. Sociální služby, které jsou poskytovány ohroženým rodinám, podléhají zákonu o sociálně-právní ochraně dětí.

Terénní sociální práce v rodinách s dětmi se v typologii sociálních služeb podle zákona o sociálních službách vztahuje zejména k sociálně aktivizačním službám pro rodiny s dětmi.

3.2.2.1 Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou zařazeny mezi služby sociální prevence. V zákoně o sociálních službách, v § 65, jsou vymezeny jako terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, jehož vývoj je ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokážou sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.

Sociálně aktivizační služba obsahuje tyto základní činnosti:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- sociálně terapeutické činnosti
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí

Při sociálně aktivizačních službách jsou vyvíjeny aktivity, které působí na zlepšení celkové situace rodiny.

Do výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti lze zařadit činnosti jako je pomoc při přípravě dětí do školy, pomoc při sestavování rodinného rozpočtu společně s rodiči a dětmi, čímž jsou děti seznamovány s náklady na chod domácnosti, dále nácvik sociálních kompetencí k jednání v institucích, vedení k posilování vzájemné pomoci mezi členy rodiny. Důležité je zajišťování podmínek a poskytování podpory pro vzdělávání dětí a pro volnočasové aktivity dětí.

Při zprostředkovávání kontaktů se sociálním prostředím se jedná o činnosti, jako je např. zprostředkovávání návštěv mateřských center pro matky na mateřské dovolené, motivace rodičů, aby děti vedli k návštěvám kroužků volnočasových aktivit, a tak se děti lépe

začleňovaly do vrstevnických skupin. Pro rodiče je nutné zajišťovat přehled o rekvalifikačních kurzech pro lepší uplatnění na trhu práce.

Sociálně terapeutické činnosti jsou aktivity, které vedou k rozvoji sociálních schopností a dovedností, které podporují sociální začleňování členů rodiny.

Při poskytování pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí je poskytována pomoc v tom smyslu, aby se rodiče učili využívat své možnosti a práva, na které mají nárok, a učili se zodpovědnosti jak sami za sebe, tak i za členy rodiny.

4 ZLEPŠOVÁNÍ PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI

Jak jsem již uváděla, na podzim roku 2006 schválila vláda Koncepti péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu. Tato koncepce definovala základní problémové oblasti v péči o ohrožené děti a stanovila možné řešení problémů.

(<http://www.mpsv.cz/cs/4639>)

Pokud má tedy dojít k výraznému zlepšení péče o ohrožené děti, musí se zlepšováním péče zabývat odpovědní pracovníci, kteří budou na základě důkladného seznámení se situací, jež v této oblasti panuje, vytvářet odborné materiály, budou podněcovat k jednáním, která povedou ke změnám v oblasti péče, zároveň nesmí chybět legislativní podpora.

Vláda si stanovila kroky potřebné ke zlepšení situace ohrožených dětí, ve kterých zdůrazňovala koncepčnost a vzájemnou provázanost. Dá se tedy říci, že dokument vlády z ledna roku 2009, ze kterého v následující části čerpám informace, je dalším krokem v procesu zlepšování péče o ohrožené děti.

(<http://www.mpsv.cz/files/clanky/6153/19012009b.pdf>)

4.1 Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti

Dokument s názvem „Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy“, který vláda schválila dne 19. ledna 2009, je prvním meziresortním vyjádřením vůle ke spolupráci na zlepšování péče o ohrožené děti a dílčím naplněním úkolů z Analýzy současného stavu institucionálního zajištění péče o ohrožené děti. Na materiálu pracovala Meziresortní koordinační skupina, v níž byla zastoupena všechna ministerstva podílející se na péči o ohrožené děti, a zástupci samosprávy (Asociace krajů ČR a Svaz měst a obcí ČR).

4.1.1 Definování problémů v péči o ohrožené děti

V dokumentu jsou popsány problémy související se sociálně-právní ochranou dětí. Především je poukazováno na skutečnost, že orgán sociálně-právní ochrany dětí není dostatečným činitelem prevence, podpory a pomoci, neboť je v mnoha případech z nedostatku kapacit omezen pouze na kontrolní a represivní řešení krizových situací. Preventivní opatření nejsou dostatečná a náklady na řešení složitých situací poté mnohonásobně převyšují náklady včasné prevence. Palčivým problémem je dále malý podíl terénní práce s rodinou na

výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Opětně z důvodů nedostatečné kapacity pracovníků a z důvodů velkého množství klientů na pracovníka. Nedostačující je multidisciplinární spolupráce na úrovni terénu, dělení klíčových kompetencí a sdílení informací mezi jednotlivými odborníky, kteří se podílejí na systému péče o ohrožené děti. Důraz je kladen na podporu lidských zdrojů, význam supervizí a metodiky, na vzdělávání pracovníků v oblasti péče o ohrožené děti a jejich lepší finanční ohodnocení. V dokumentu je zdůrazňováno, že všechny formy ústavní péče mají být až posledním řešením. Pouze v případě, že nevyhnutelným, tak by mělo být řešením dočasným. Měly by být vyvinuty snahy k účinnému ozdravení rodiny a podpoře pěstounské péče. Dítě má právo na spoluúčast a vyjádření svého názoru, neměla by proto být přijímána rozhodnutí, která nejsou v souladu s osobností dítěte a jeho preferencemi.

4.1.2 Opatření ke zlepšování péče o ohrožené děti

Navrhovaná opatření by měla změnit charakter péče v tom smyslu, že postupy všech pracovníků v péči o ohrožené děti bez ohledu na rezortní příslušnost budou sjednoceny. Bude zpracována metodika návaznosti jednotlivých složek péče o dítě nastavující model multidisciplinární spolupráce, kdy zodpovědný pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí bude koordinovat práci multidisciplinárního týmu, povede dokumentaci o rodině, bude sestavovat individuální plány pro rodinu a navrhopvat podpůrná opatření v případě nespoupráce rodiny. Stát musí garantovat dostupnost informací pro rodinu a dostupnost péče ve všech fázích procesu práce s ohroženými dětmi. Na úrovni obcí bude nutné zajistit systém spolupráce na principech komunitního plánování, které zajistí propojení služeb a jejich dlouhodobou finanční udržitelnost. Musí být vytvořen systém efektivní prevence s cílem snížení počtů dětí v ústavní výchově.

Ze statistiky v příloze dokumentu vybírám následující dokreslující údaje:

Počet dětí v ústavních zařízeních k 1. 1. 2008	21-22 000
Počet dětí v zařízeních sociálních služeb (domovy pro osoby se zdravotním postižením) k 1. 1. 2008	11-12 000
Počet dětí ve školských zařízeních (dětské domovy, výchovné a diagnostické ústavy) k 1. 1. 2008	7-7 500

Počet dětí ve zdravotnických zařízeních (kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do 3 let) k 1. 1. 2008	cca 1 800
Počet dětí v ústavních zařízeních na základě rozhodnutí soudu k 1. 1. 2008	9 269
Počet dětí v pěstounské péči a poručnictví v roce 2007	7 583
Počet pěstounských rodin v roce 2007	4 927
Počet dětí umístěných v roce 2007 do péče ústavních zařízení	2 195
Počet dětí, u kterých byla v roce 2007 ukončena ústavní výchova	1 676
Počet pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obecních úřadů s rozšířenou působností v roce 2007	1 735

zdroj: Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy

V případě, že krizová situace v rodině si vyžádá nezbytný zásah do rodiny, musí být problém primárně řešen s dítětem a s jeho širší rodinou. Pouze když selhaly všechny možnosti pro ozdravení rodinného prostředí, lze přistupovat k jiným opatřením. Pokud dojde k situaci, že dítě je umístěno mimo rodinu, je nutné tento stav považovat za přechodný a vyvinout úsilí na návrat dítěte do rodiny. Pokud situace v rodině nedovolí návrat k rodině, musí mít dítě právo na kontakt s rodiči, samozřejmě pokud kontakt s rodinou nebude pro dítě ohrožující. V této oblasti musí být vypracována metodika na bázi Úmluvy o právech dítěte, která bude závazná pro všechny resorty.

Zákonodárci musí provést legislativní změny, neboť změna příslušných zákonů je jedním z pilířů sjednocení systému péče o ohrožené děti. V neposlední řadě musí dojít k posílení financí určených k péči o ohrožené děti.

Dokument nastiňuje možnost nového vymezení sociální práce pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí, možnost získat dostatek terénních pracovníků a středisek výchovné péče, zabezpečit vzdělávání všech pracovníků péče o ohrožené děti a zpracování standardů péče o ohrožené děti.

Na uvedený dokument naváže „Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti“, který má být vládě předložen do 30. června 2009 a měl by obsahovat konkrétní úkoly vedoucí k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti.

Na cestě k výraznému zkvalitnění práce ve prospěch ohrožených dětí bylo tedy učiněno již několik důležitých kroků, zbývá doufat, že současná nestabilní politická situace nebude klást do cesty žádné překážky.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGICKÁ ČÁST VÝZKUMU

V praktické části své práce bych chtěla nastínit příklad dobré praxe, kdy stát, obec a nezisková organizace spolupracují při zlepšování péče o ohrožené děti, při aktivizaci rodin, které selhávají ve svých funkcích a ohrožují zdravý vývoj dítěte, čímž jim hrozí sociální vyloučení. Jedná se o terénní sociálně aktivizační služby, které poskytuje těmto rodinám nezisková organizace Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. ve Vsetíně za spolupráce s oddělením sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí Městského úřadu Vsetín.

Samotná ohrožená rodina s dětmi neinicuje poskytování aktivizační služby. Prioritní zájem o terénní sociálně aktivizační službu v rodinách přichází až ze strany sociálních pracovníků, kteří se snaží poskytovat pomoc především dětem, které samy nemohou rozhodnout o kvalitě svého výchovného prostředí. Snahou služby je, aby ovlivňováním a motivací rodičů došlo k celkové změně negativního klimatu v rodině s dítětem.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem mé práce je zodpovědět hlavní výzkumnou otázku:

„Jaký význam mají sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které jsou ohrožené sociální exkluzí?“

5.2 Výzkumná metoda

Jako výzkumnou metodu jsem si zvolila kvalitativní výzkum.

Podle Hendla (2005) má kvalitativní výzkum samozřejmě své přednosti i nevýhody. Mezi jeho výhody náleží, že může získávat podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu, zkoumat problém v přirozeném prostředí, na základě zjištění navrhovat teorie, hledat lokální příčinné souvislosti. Nevýhodou kvalitativního výzkumu je, že získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí, obtížněji testuje hypotézy a teorie. Analýza dat a jejich sběr je časově náročnější a výsledky jsou snadněji ovlivnitelné výzkumníkem a jeho osobními preferencemi.

Zvolila jsem kvalitativní přístup, abych se mohla se zkoumaným jevem více seznámit, poznat konkrétní rodiny, prozkoumat problém více do hloubky, zjistit postoj rodin

k sociálně aktivizační službě, zjistit míru spokojenosti rodin s poskytovanými službami, rozpoznat, co pro ně poskytovaná služba znamená, jaký jí připisují význam, jakou podporu jim poskytuje v jejich situaci.

„Kvalitativní výzkum je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založených na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, str. 17).

5.3 Výzkumný vzorek

Zaměření mé práce určuje i výzkumný vzorek. Vycházela jsem z teoretické části práce a jako výzkumnou jednotku jsem zvolila rodiny s dětmi, které jsou vedeny v evidenci oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Vsetín a zároveň těmto rodinám poskytuje Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. Vsetín sociálně aktivizační službu.

5.4 Výběr výzkumného vzorku

Volila jsem metodu záměrného výběru, kdy jsem vyhledávala rodiny podle složení členů rodiny. Do výzkumu jsem chtěla zahrnout rodiny úplné i neúplné. Výzkumný vzorek jsem vytvářela za pomoci vedoucí terénních asistentek sociálně aktivizační služby. Při stanovování výzkumného vzorku jsem musela respektovat, že některé rodiny, které jsem chtěla do výzkumu zařadit díky specifičnosti jejich problému, odmítly spolupráci.

Výzkumnou jednotku jsem vytvořila z 5 rodin, z nichž dvě rodiny jsou úplné, tři jsou neúplné. Ve dvou případech neúplných rodin jsou rodiny ve složení matka a děti, v jednom případě tvoří neúplnou rodinu otec a děti.

Za účelem vypracování charakteristiky rodin, které se zúčastnily výzkumu, mi bylo po podepsání příslibu mlčenlivosti a s podmínkou zachování anonymity, dovoleno nahlédnout do spisů, které si o rodinách vedou sociální pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Rodiny jsem pro zachování anonymity označila písmeny A – E, pokud uvádím křestní jména, tak i ta jsou změněna. Charakteristika rodin tvořících výzkumný vzorek je uvedena v příloze č. 1 – 5 této práce.

5.5 Techniky sběru dat

Ve své práci jsem v duchu triangulace kombinovala tři techniky sběru dat.

„Pod pojmem triangulace se rozumí kombinace různých metod, různých výzkumníků, různých zkoumaných skupin nebo osob, různých lokálních a časových okolností a teoretických perspektiv, jež se uplatňují při zkoumání určitého jevu“ (Hendl, 2005, str. 149).

Pro vlastní výzkum jsem zvolila metodu analýzy dokumentů, rozhovoru a pozorování.

5.5.1 Analýza dokumentů

Zkoumaným dokumentem byl projekt „Aktivizace rodin ohrožených sociální ekluzí“, jehož realizátorem byl Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. Vsetín. Projekt je dnes již historií, ale sociálně aktivizační služby poskytované neziskovou organizací z něho vycházejí.

Dalším analyzovaným dokumentem byl Komunitní plán sociálních služeb a péče Vsetínska na období 2008 – 2010, který zahrnuje oblast péče o ohrožené skupiny a rodinu.

5.5.2 Pozorování

Tuto metodu jsem využívala při návštěvách v rodinách, abych mohla pozorovat terénní asistentky přímo při jejich práci s rodinou, bez toho, že bych se jakýmkoliv způsobem do jejich práce vměšovala. Návštěvy v rodině jsem uskutečnila v průběhu měsíce února a března 2009.

„Nezúčastněný pozorovatel minimalizuje interakci s pozorovanými subjekty a snaží se získat záznam chování jedince nebo jedinců ve skupině. Hlavní výhodou takového přístupu je, že není tak obtruzivní (vtíravý a nápadný) jako zúčastněné pozorování a není tak ovlivněný citovou angažovaností pozorovatele. Na druhé straně se o některých aspektech, jako jsou postoje účastníků a jejich vnímání, získávají informace obtížněji. V kvalitativním nezúčastněném pozorování se snažíme získat nejširší záznam toho, co lidé dělají a říkají“ (Hendl, 2005, str. 201-202).

Podle rozdělení rolí výzkumníka ve vztahu k terénu (Švaříček, Šed'ová, 2007) by se dalo říct, že jsem v rodině v průběhu první návštěvy zastávala roli cizince, tedy neznámého člověka, který jednorázově přichází a odchází. Po zvážení jsem však v rodině absolvovala

ještě další návštěvu. Při druhé účasti na šetření v rodině už bych se pasovala do role návštěvníka, tedy člověka, kterého rodina zná jménem, ví něco o jeho práci, a který přichází opakovaně za účelem výzkumu.

5.5.3 Rozhovor

„Protože v kvalitativním výzkumu jde převážně o odhalení subjektivních významů výpovědí subjektů, tvoří dotazovací metody hlavní zdroj získávání dat“ (Maňák, Švec, 2004, str. 23).

„Příprava rozhovoru by měla vést k tomu, že si badatel vytvoří schéma základních témat, která vycházejí z hlavní výzkumné otázky, a ke každému tématu několik otázek, jak by se na danou skutečnost mohl ptát. Témata pro rozhovor pocházejí z několika zdrojů, zejména však z odborné literatury, pozorování a z analýzy dokumentů“ (Švaříček, Šedřová, 2007, str. 162).

Uskutečnila jsem celkem tři druhy rozhovorů, abych získala vícerozměrný pohled na poskytované sociálně aktivizační služby. První typ rozhovorů jsem uskutečnila v rodinách, druhý typ s vedoucí terénních asistentek a třetí typ rozhovoru s vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Pro rozhovor v rodině jsem si připravila strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Měla jsem připravené základní otázky, které jsem pokládala v na sebe navazujícím pořadí.

„Data z takového interview se snadněji analyzují, protože jednotlivá témata se lehce v přepisu lokalizují. Struktura informací je dána sekvencí otázek. Tím je tak umožněna replikace celého průzkumu v jiném časovém okamžiku a jinou skupinou vědců. Tento typ rozhovoru je vhodný, pokud ho nemáme možnost opakovat a máme málo času se respondentovi věnovat. Relativní nevýhoda strukturovaného interview s volnými otázkami spočívá v restrikci na předem daná témata. Omezení je dáno i tím, že různým respondentům klademe stejně formulované otázky a tím přehlídíme situovanost rozhovoru“ (Hendl, 2005, str. 173).

Tento typ rozhovoru se mi jevil pro získání požadovaných informací od zkoumaných rodin jako nejvhodnější. Otázky jsem se snažila formulovat jasným způsobem, kterému dotazovaní budou rozumět. Rozhovory jsem prováděla v průběhu měsíce března a dubna 2009. Délka rozhovorů se pohybovala mezi 10 – 25 minutami. Účastníkům výzkumu jsem přislíbila anonymitu, proto jsem rozhovory při přepisování anonymizovala. Vyžádala jsem si

jejich souhlas s nahráváním na diktafon, aby mi bylo dovoleno nahrávat si rozhovory na diktafon, musela jsem, až na jeden případ přislíbit, že nahrávky po přepisu rozhovoru vymažu. Nahrávání na diktafon bylo pro mne více přínosné, neboť po určité časové prodlevě od uskutečnění rozhovoru a přepisu nahrávek se mi vybavoval zřetelněji provedený rozhovor a tím se pro mne zvětšila jeho vypovídací hodnota.

Pro rozhovor s vedoucí terénních asistentek jsem zvolila jiný typ rozhovoru, a to polostrukturovaný rozhovor. Vytvořila jsem si seznam témat, o kterých jsem chtěla během rozhovoru hovořit, a z témat pak vyplývající základní otázky. Pevné pořadí otázek jsem si nestanovila, formulaci otázek i jejich pořadí jsem přizpůsobovala situaci. Předpokládala jsem, že na základě získaných odpovědí budu klást i doplňující otázky. Stejný typ rozhovoru jsem zvolila i pro rozhovor s vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Tyto rozhovory jsem taktéž nahrávala na diktafon, anonymita v těchto případech nehrála pro dotazované žádnou roli. Rozhovory trvaly přibližně stejnou dobu, v prvním případě 52 minut, ve druhém 42 minut.

Datum, místo konání a čas trvání všech rozhovorů uvádím do záznamových listů přepisu rozhovorů, které jsou přílohou č. 6 – 12 této práce.

5.6 Operacionalizace

Operacionalizace je proces, kdy se od teorie přechází k empiricky zjiitelným údajům. Odpověď na hlavní výzkumnou otázku jsem hledala za pomoci dílčích výzkumných otázek, které jsem operacionalizovala, abych si vytvořila otázky pro provedení rozhovorů v rodinách, s vedoucí terénních asistentek a s vedoucí sociálně-právní ochrany dětí. Vytvořila jsem si pro lepší orientaci tři druhy tabulek, podle typu rozhovoru.

Otázky do rozhovoru v rodinách:

Dílčí výzkumné otázky	Operacionalizace	Otázky do rozhovoru
1. Je doba užívání dostačující k posouzení poskytované služby?	Časové určení doby poskytované služby	Jak dlouho službu využíváte?
2. Kdo je iniciátorem poskytování služby?	Způsob zprostředkování služby	Odkud jste se o poskytované službě dozvěděli? Kdo vám ji nabídl?

3. Má rodina zábrany pro přijetí služby?	Nedůvěra k poskytované službě	S jakými pocity jste službu přijali? Pocívali jste spíše obavy, rozpaky, nebo nadšení?
4. Je nabídka služby pro rodinu zajímavá?	Očekávání konkrétního přínosu od poskytované služby	Měli jste představu, jak může být pro vás služba přínosná? V jakých konkrétních případech jste chtěli pomoci?
5. Je frekvence poskytované služby dostačující pro posouzení významu služby?	Optimálnost četnosti návštěv	Přivítali byste častější návštěvy asistentek v rodině nebo spíše naopak?
6. Posiluje důvěra mezi rodinou a asistentkou význam poskytované služby?	Budování vazby mezi rodinou a asistentkou	Jste spokojeni s přístupem terénních asistentek? Jak se při jejich návštěvě cítíte? Jak na asistentky reagují děti? Jak se děti při návštěvách asistentek chovají?
7. Posiluje zlepšování situace rodiny význam poskytované služby?	Plnění cílů za pomoci služby	Daří se vám za pomoci asistentek lépe zvládat svoji situaci? Zlepšila se nějak výrazně vaše situace od doby, co službu využíváte?
8. Požaduje rodina od služby větší přínos?	Naplnění očekávání zvyšování přínosu pomocí služby	Požadujete od služby ještě něco víc, než co vám teď poskytuje?
9. V jaké míře se zvyšují kompetence rodiny ke zlepšování situace za pomoci poskytované služby?	Míra vzdálenosti od ukončení sanace rodiny pomocí poskytované služby	Máte představu, jak dlouho budete službu potřebovat? Kdyby přestaly asistentky do vaší rodiny již docházet, uměli byste řešit situace jen pomocí vlastních sil?

10. Umí rodina ohodnotit význam poskytované služby?	Hodnocení služby	Doporučili byste tuto službu lidem, kteří se ocitli ve svízelné situaci a potřebují pomoc? Jakou známku byste dali poskytované službě?

Otázky do rozhovoru s vedoucí terénních sociálních asistentek:

Dílčí výzkumné otázky	Operacionalizace	Otázky do rozhovoru
1. Kým jsou poskytovány sociálně aktivizační služby?	Lidské zdroje sociálně aktivizační služby	Jaký je počet terénních asistentek? Jaký je jejich věk? Jaké je vzdělání terénních asistentek?
2. Mají asistentky dostatek času na sociální práci s rodinou?	Časový prostor pro práci s rodinou	Jaký je počet rodin na asistentku?
3. Jak přijímají rodiny nabízenou službu?	Spolupráce rodiny s terénními asistentkami	Musí rodina souhlasit s poskytováním služby? Jaké je převážně složení rodiny?
4. Jaké problémy pomáhají terénní asistentky v rodinách řešit?	Problémové oblasti v rodině	V čem potřebují rodiny nejvíce pomáhat? Jak probíhá sociální práce s rodinou? Jak probíhá sociální práce s rodinou, když bylo dítě z rodiny odebráno? Zprostředkováváte rodinám odborné služby? Zprostředkováváte rodinám kontakt se společenským prostředím?
5. Dohlíží sociálně-právní ochrana dětí na činnost sociálně aktivizační služby?	Úloha sociálně-právní ochrany dětí při poskytování služby	Jak probíhá spolupráce se sociálně-právní ochranou dětí? Je sestavován individuální plán pro práci s rodinou?

Otázky do rozhovoru s vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí:

Dílčí výzkumné otázky	Operacionalizace	Otázky do rozhovoru
1. Jsou pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí odborně způsobilé pro svoji práci?	Předpoklady pro výkon povolání	Jaké je vzdělání sociálních pracovníků?
2. Jsou dostatečné časové možnosti na práci s rodinou?	Časový prostor pro práci s rodinou	Jaký je počet rodin na sociální pracovníci? Jak probíhá sociální práce s rodinou?
3. Jaký je systém náhradní péče?	Alternativa ústavní péče	Jaké jsou jiné možnosti, než umístit dítě do ústavu? Jak probíhá sociální práce s rodinou, když bylo dítě z rodiny odebráno?
4. Dohlíží sociálně-právní ochrana dětí na činnost sociálně aktivizační služby?	Úloha sociálně-právní ochrany dětí při poskytování služby	Jak probíhá spolupráce se sociálně aktivizačními službami? Plní sociálně-právní ochrana dětí funkci koordinátora? Je sestavován individuální plán pro práci s rodinou? Využíváte nové metody sociální práce? Jak hodnotíte snahu státu podnikat kroky ke zlepšování péče o ohrožené děti?
5. Zapojují se neziskové organizace do aktivit se sociálně-právní ochranou dětí?	Spolupráce s neziskovými organizacemi	Jak probíhá spolupráce s neziskovými organizacemi? S jakými neziskovými organizacemi spolupracujete? Pracujete na dalších společných projektech?

6 EMPIRICKÁ ČÁST VÝZKUMU

Prezentace výsledků a interpretace vychází z analýzy několika dokumentů - projektu „Aktivizace rodin ohrožených sociální exkluzí“ a Komunitního plánu sociálních služeb a péče Vsetínska na období 2008 – 2010. Charakteristika rodin – účastníků výzkumu, je představena na základě prostudování spisové dokumentace jednotlivých rodin, tzv. Om spisů (o mládeži), vedených oddělením sociálně-právní ochrany dětí. Interpretuji také pozorování provedené ve vybraných rodinách. Cílem této kapitoly je rovněž vyhodnocení uskutečněných rozhovorů, a to rozhovorů v rodině, s vedoucí terénních asistentek, které poskytují sociálně aktivizační služby, a s vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Za pomoci vyhodnocení dílčích výzkumných otázek chci dospět k zodpovězení hlavní výzkumné otázky

„Jaký význam mají sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které jsou ohrožené sociální exkluzí?“

6.1 Výsledky analýzy dokumentů

Analyzovala jsem dokumenty, které mají souvislost s hlavní výzkumnou otázkou a přibližují odpověď na ni.

6.1.1 Projekt „Aktivizace rodin ohrožených sociální exkluzí“

Příkladem dobré praxe realizace sociálně aktivizačních služeb byl projekt „Aktivizace rodin ohrožených sociální exkluzí“, který vznikl z popudu oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Vsetín s tím, že žadatelem projektu se stala nezisková organizace Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. ve Vsetíně.

Realizace zmíněného projektu, který byl spolufinancován Evropským sociálním fondem, Ministerstvem pro místní rozvoj a Zlínským krajem, probíhala v období od 1. 7. 2006 do 31. 5. 2008.

Veškeré informace o projektu, jež budu dále uvádět, jsem čerpala z projektové dokumentace k projektu. Údaje z projektu jsem si ještě upřesňovala s ředitelem Azylového domu pro ženy a matky s dětmi o.p.s. ve Vsetíně a s tehdejší vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí Městského úřadu ve Vsetíně, která však v současné době zastává již jinou pracovní pozici.

Projekt vycházel ze zkušeností pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Vsetín, ze zkušeností z provozování Azylového domu pro ženy a matky s dětmi o.p.s. ve Vsetíně a byl realizován ve správním obvodu obce Vsetín.

Smyslem projektu bylo v úzké spolupráci s partnery projektu realizovat sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které byly ohrožené sociálním vyloučením, a přípravou preventivního programu předcházet vzniku takových rodin. V rámci projektu byl rovněž prostřednictvím výukového programu „Rodinný rozpočet“, zaměřeného na tvorbu rozpočtu rodiny, realizován program prevence sociálně patologických jevů a intervenční programy prostřednictvím zřízené asistenční služby přímo v domácnostech cílové skupiny.

6.1.1.1 Město Vsetín

Údaje, které se týkají Městského úřadu Vsetín a celkově města Vsetín, jsou mi známy díky mé dlouholeté práci na Městském úřadě Vsetín.

Město Vsetín je od 1. 1. 2003 územním samosprávným celkem – jednou z 205 obcí s rozšířenou působností, tzv. obcí III. stupně. Správní obvod obce Vsetín je vymezen územím obcí Bystřička, Francova Lhota, Halenkov, Horní Lideč, Hošťálková, Hovězí, Huslenky, Jablůnka, Janová, Karolinka, Kateřinice, Lačnov, Leskovec, Lhota u Vsetína, Lidečka, Liptál, Lužná, Malá Bystřice, Nový Hrozenkov, Pozděchov, Prlov, Pržno, Ratiboř, Růžka, Seninka, Střelná, Ústí, Valašská Polanka, Valašská Senice, Velké Karlovice, Vsetín, Zděchov.

Společně s okresem Zlín, Uherské Hradiště a Kroměříž spadá pod vyšší územně samosprávný celek Zlínský kraj. Dle regionálního statistického členění Evropské unie je součástí regionu soudržnosti (úroveň NUTS II) Střední Morava.

Kompetence a úkoly oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Vsetín jsou přesně vymezeny zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

6.1.1.2 Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. ve Vsetíně

Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. je nezisková organizace, která byla založena v roce 2002. Zakladatelem neziskové organizace je Město Vsetín.

Hlavní aktivity azylového domu se soustřeďují na pomoc ženám, dětem a matkám s dětmi v nouzi, na provozování azylového domu určeného pro ženy a matky s dětmi, krizových

lůžek pro ženy a děti vyžadující okamžitou pomoc, poskytování krizové intervence občanům v tíživé životní situaci, provozování linky důvěry.

Pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí bylo obecně prospěšné společnosti uděleno Krajským úřadem Zlínského kraje dne 6. března 2003 v rozsahu pomoc rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, pořádání přednášek a kurzů v rámci poradenské činnosti zaměřených na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovu, zřizování a provoz zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

6.1.1.3 Cílové skupiny a realizace projektu

První cílovou skupinou, na niž se projekt soustředil, byli žáci 8. a 9. tříd základní školy, tedy děti a mládež ohrožená delikvencí. Zkušenosti pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany a azylového domu dokazují, že velmi častou příčinou problémů rodin ohrožených sociálním vyloučením jsou právě nedostatečné schopnosti rodičů správně hospodařit. Prevence by tedy měla začít již u mladých lidí, žáci by měli získat informace o hospodaření rodiny a důležitosti pravidelného příjmu rodiny.

Cílem projektu bylo, aby se cílová skupina naučila vytvářet rodinný rozpočet, předpokládala, s jakými výdaji musí v rozpočtu kalkulovat, jak postupovat, když jsou příjmy rodiny omezené, jak redukovat finanční zdroje, jaké jsou možnosti spoření. Měla by být motivována k přípravě na budoucí povolání, které jim v budoucnu zajistí finanční zdroj.

S výukovým programem byli seznámeni pedagogové základních škol, kteří poté podle zájmu měli možnost si objednat lektory programu, kterými byli pracovníci azylového domu. Lektori dojížděli přímo do škol, pracovali s žáky ve skupinách, diskutovali nad daným tématem.

Druhá cílová skupina byla hlavní cílovou skupinou projektu. Tu tvořily rodiny s dětmi, jejíž členové jsou dlouhodobě nezaměstnaní, občané bez kvalifikace nebo s nízkou kvalifikací, děti a mládež ohrožené delikvencí. Nejednalo se o jednotlivce jako takové, ale o celou rodinu.

Z evidence sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Vsetín bylo vytipováno přibližně 20 rodin, u kterých byl předpoklad zavedení terénní asistenční služby. Jednalo se většinou o rodiny sociálně slabé, sociálně nezralé s nižším příjmem a nižším vzděláním rodi-

ců, kteří byli většinou nezaměstnaní. Po zavedení služby do praxe se začal počet rodin navyšovat, takže v době ukončení projektu byla asistenční služba poskytována 57 rodinám.

Mezi nejčastější problémy vytipovaných rodin náležela nepravidelná docházka dětí do školy, jejich výchovné problémy a osobnostní rozvoj, nesmyslné trávení volného času dětí, zadlužení, neplacení nájmu a služeb spojených s provozem domácnosti, nedostatečná hygiena, zanedbaná domácnost, špatné stravovací návyky, nepravidelná nebo žádná lékařská péče, zanedbané povinné očkování dětí. Příčinami problémů byl často alkoholismus rodičů, nevyzrálost a nezletilost rodičů, jejich partnerské neshody a nezodpovědnost, nezaměstnanost rodičů, často pro žádnou nebo nízkou kvalifikaci rodičů.

V souvislosti s projektem bylo vytvořeno 6 pracovních míst a zázemí pro práci asistentek v prostorách azylového domu. Na základě uskutečněného výběrového řízení, do něhož se přihlásilo až 140 uchazečů, bylo vybráno 6 pracovníků. Podmínkou přijetí byla trestní bezúhonnost, minimálně středoškolské vzdělání zakončené maturitní zkouškou a morální předpoklady pro výkon sociální práce. Předpokladem pro práci terénní asistentky byly zkušenosti s výchovou dětí, vedením domácnosti, komunikační schopnosti a v neposlední řadě zájem o vykonávání služeb v rodinách s dětmi.

Nové pracovnice i stávající pracovníci, kteří se na projektu podíleli, museli projít rekvalifikačním kurzem. Rozsah kurzu byl stanoven na 284 hodin, z čehož teoretická část tvořila 120 hodin, praktická část 160 hodin. Akreditovaný kurz byl ukončen závěrečnou ústní a praktickou zkouškou s vydáním osvědčení.

V rámci praktické části navštěvovaly vybrané asistentky pod vedením pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí MěÚ Vsetín vytipované rodiny a rovněž budovali společně síť projektu. Navazovali spolupráci se školami, školskými zařízeními, starosty obcí, lékaři, centry volného času. Projekt byl také propagován pro širokou veřejnost prostřednictvím tiskových zpráv v regionálním tisku, reportážemi v regionální televizní stanici, na internetových stránkách města i azylového domu.

Hlavními partnery projektu bylo Město Vsetín a Rodinné a mateřské centrum Sluníčko. Město Vsetín spolupracovalo při přípravě metodiky asistenční služby, při analýze cílové skupiny rodin ohrožených sociální exkluzí, při zajištění realizace praktické části rekvalifi-

kačního kurzu. Poskytovalo informace cílové skupině o existenci nové asistenční služby. Rodinné a mateřské centrum Sluníčko umožňovalo při realizaci projektu pobyt cílové skupiny mezi ostatními rodiči a dětmi, začleňovalo cílovou skupinu do vzdělávacích akcí, volnočasových aktivit, zabezpečovalo konzultace pro cílovou skupinu projektu s psychologem, rodinným poradcem, zprostředkovatelem zaměstnání.

Po zahájení své činnosti se terénní sociální pracovnice zaměřovaly na řešení následujících problémů cílové skupiny jako je zajištění školní docházky a pomoc při přípravě dětí na vyučování, pomoc při výchově, pomoc při motivaci dětí, pomoc a motivace rodičů při uplatnění na trhu práce, pomoc při řešení bytové situace, pomoc při sestavování rodinného rozpočtu, pomoc při zvládnutí krizových finančních situací, dále zajištění základních hygienických návyků, zajištění zdravotní péče, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí a další pomoc vyplývající z aktuální situace rodiny.

Při plnění náročné pomáhající profese napomáhal asistentkám pravidelně uskutečňovaný supervizní seminář a individuální supervize.

Asistentky pracovaly a docházely do rodin ve dvojicích, denně navštívily dvě až tři rodiny a s každou rodinou přišly do kontaktu nejméně dvakrát týdně. Asistenční služba však neměla za cíl působit represivně jako kontrolní mechanismus. Rodina musela s realizací terénní služby souhlasit. Asistentky se pak snažily rodinu ke změně motivovat a zvyšovat kompetence rodiny.

6.1.1.4 Udržitelnost projektu

Vzhledem ke snaze Města Vsetín a Azylového domu pro ženy a matky s dětmi o.p.s. se uskutečňují aktivity projektu zaměřené na cílovou skupinu rodin ohrožených sociální exkluzí i po skončení projektu.

Krajský úřad Zlín, odbor sociálních věcí a zdravotnictví vydal dne 22. 10. 2007 Azylovému domu pro ženy a matky s dětmi o.p.s., vedle rozhodnutí o registraci sociální služby azylové domy a telefonické krizové pomoci, také rozhodnutí o registraci sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

6.1.2 Komunitní plán sociálních služeb a péče Vsetínska na období 2008-2010

Potřebnost sociálně aktivizačních služeb vyplývá i z provedené SWOT analýzy za oblast péče o ohrožené skupiny a rodinu, provedené při vytváření Komunitního plánu sociálních služeb a péče Vsetínska. Jedná se o dokument, který vznikl na základě objednávky Města Vsetína. Při jeho tvorbě byl respektován princip „triády“, tedy zadavatelů – obcí, poskytovatelů služeb a uživatelů tak, aby byl komunitní plán založen na skutečné potřebě sociálních služeb u občanů. Aktivita, jejichž výstupem je zmiňovaný plán, probíhaly od srpna roku 2006 do května roku 2008. Zpracování plánu bylo financováno ze Strukturálních fondů Evropské unie, státního rozpočtu České republiky, rozpočtu Zlínského kraje a z rozpočtu Města Vsetín. Komunitní plán obsahuje přehled cílů a opatření v oblastech péče o osoby se zdravotním postižením, seniory, ohrožené skupiny a rodinu, etnické menšiny.

Komunitní plán sociálních služeb a péče Vsetínska je velmi obsáhlý dokument. Ve svém rozboru se však soustředím, vzhledem k zaměření mé práce, pouze na oblast péče o ohrožené skupiny a rodinu.

6.1.2.1 SWOT analýza za oblast péče o ohrožené skupiny a rodinu

SILNÉ STRÁNKY	PŘÍLEŽITOSTI
➤ silný neziskový sektor ➤ existence krizového centra ➤ podpora města vůči neziskovým organizacím ➤ fungující knihovna ➤ fungující K-klub pro mládež, Mateřské centrum Sluníčko, Archa, Na cestě, Dobrovolnické centrum, Společnosti pro komunitní práci	➤ systematická práce a působení na město ➤ zajistit finanční prostředky pro udržení a rozvoj služeb ➤ vznik „Domu pro neziskový sektor“ ➤ zajistit schopné manažery pro zpracování projektových žádostí na finanční prostředky EU ➤ zvládnout získání a administraci projektů EU
SLABÉ STRÁNKY	OHROŽENÍ
➤ nedostatek bytů, bydlení pro mladé ohrožené skupiny ➤ nedostatek pracovních příležitostí ➤ není zajišťována práce v terénu ➤ zastaralé vnitřní vybavení školských zařízení	➤ nepodaří se zajistit dostatek finančních prostředků ➤ ztratíme kvalifikované zaměstnance ➤ vzájemná konkurence subjektů ➤ ztráta prostor pro zajištění služeb

➤ chybí kontaktní centrum pro lidi bez domova ➤ není zajišťována péče v oblasti domácího násilí ➤ nedostatek finančních prostředků ➤ chybí služby občanské poradny, právní služby	

zdroj: Komunitní plán sociálních služeb a péče Vsetínska na období 2008-2010

V tabulce uvádím přehled hlavních cílů v oblasti péče o ohrožené skupiny a rodinu, včetně opatření, která mají vést k naplnění cíle:

NÁZEV CÍLE	OPATŘENÍ K NAPLNĚNÍ CÍLE
Cíl 1 Rozvoj zaměstnanosti	➤ rozvoj práce s klientem (aktivace, motivace) ➤ zefektivnění spolupráce se zaměstnavateli a vzdělávacími zařízeními v návaznosti na možnosti trhu práce ➤ pokračování v úspěšných projektech na podporu zaměstnanosti
Cíl 2 Rozvoj vzdělávání	➤ vzdělávání cílových skupin klientů
Cíl 3 Zajištění sítě krizového bydlení pro specifické skupiny	➤ podpora a rozšíření azylového bydlení ➤ zvýšení kapacity následného bydlení ➤ zajištění bytů se zvláštním určením ➤ udržení stávajících a výstavba nových kapacit v režimu domu na půl cesty ➤ udržení kapacit noclehárny a krizových lůžek ➤ udržení startovacích bytů
Cíl 4 Rozvoj a podpora komplexu terénních a ambulantních služeb	<u>Rodina</u> ➤ rozvoj odborného poradenství ➤ udržení asistenční služby v rodinách ➤ rozšíření kapacit denních center pro rodiny s dětmi ➤ rozvoj služeb pro adoptivní a pěstounské rodiny

	<u>Ohrožené skupiny</u> ➤ rozvoj odborného poradenství ➤ udržení služeb Kontaktního centra ➤ rozvoj terénních programů ➤ vznik denního centra a terénního programu pro bezdomovce ➤ rozvoj práce s lidmi vracejícími se z výkonu trestu a vznik stejné práce pro lidi vracející se z protialkoholických léčeben a terapeutických komunit ➤ rozvoj Probačního a resocializačního programu ➤ rozvoj nízkoprahového zařízení pro děti a mládež a nespécifická terénní práce ➤ vznik terapeutických skupin pro lidi ohrožené závislostí, osamělostí, psychiatrickým onemocněním vlastním nebo člena rodiny
Cíl 5 Podpora preventivních aktivit podporujících začlenění klientů do společnosti	➤ zajištění a rozvoj volnočasových aktivit
Cíl 6 Zajištění vhodných prostor pro udržení a rozvoj aktivit	➤ vhodnost umístění, přístupnosti, kapacit a stavu zařízení

zdroj: Komunitní plán sociálních služeb a péče Vsetínska na období 2008-2010

V současné době jsme zhruba v polovině období, na které byl komunitní plán zpracován. V některých oblastech došlo již ke značnému posunu dopředu, (ze slabých stránek se stávají silné stránky). Pokrokem jsou fungující služby občanské poradny, která poskytuje v některých specifických případech i bezplatné právní služby. Službu občanské poradny v rámci poradenství doporučují rodinám i terénní asistentky sociálně aktivizačních služeb. Konkrétně v jednom případě rodiny, ve které jsem prováděla pozorování, pomohla občanská poradna s řešením finanční situace člena rodiny, který se díky neuváženému jednání, spočívajícímu v uzavření nevýhodných půjček, dostal do situace, kdy mu již hrozila exekuce. Za pomoci služby občanské poradny se podařilo tento problém odstranit.

Členové ohrožených rodin s dětmi jsou ve většině případů dlouhodobě nezaměstnaní, jsou bez kvalifikace, nebo s nízkou kvalifikací. Právě proto je nutné zvyšovat motivaci rodičů, aby děti vedli k potřebě vzdělávání, je samotné motivovat k nalezení práce a učit je získávání kladného postoje k práci, a tak zvyšovat jejich sebevědomí.

Přestavitele města si uvědomují, že je nezbytné stále podnikat tyto kroky, právě i za pomocí sociálně aktivizačních služeb. Vedou k posilování ohrožených rodin, působí preventivně, a tak dochází k ozdravení prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Tím je snižováno riziko sociálního vyloučení rodin s dětmi, zároveň to napomáhá sanaci rodin, tak aby děti mohly vyrůstat ve své původní rodině. Velmi důležité je napomáhat k odstraňování sociální izolovanosti rodin s dětmi, podporovat jejich kontakt se sociálním prostředím. Je potřebné rovněž zajistit prostory pro dočasné bydlení, na přechodnou, nezbytně nutnou dobu pro rodinu, případně pouze pro dítě, když se rodina ocitla v krizi a sama intenzívně pracuje na zlepšení situace. Pokud je situace v rodině natolik vážná, že setrvávání dítěte v rodině by ohrožovalo jeho vývoj, měly by být více zajišťovány podmínky pro adoptivní a pěstounské rodiny, aby se co nejvíce snížilo citové strádání dítěte.

Oba dva analyzované dokumenty podtrhují skutečnost, že sociálně aktivizační služby působí významně při aktivizaci rodin, které mohou být ohrožené sociálním vyloučením.

6.2 Výsledky pozorování

Metodu nezúčastněného pozorování jsem zvolila, protože jsem se chtěla blíže seznámit s prací terénních asistentek v terénu, přímo při sociální práci s rodinou. Neboť, jak se traduje – „jednou viděné platí za třikrát slyšené.“

Celkem jsem absolvovala čtyři návštěvy ve dvou rodinách se dvěma dvojicemi asistentek. Z časových důvodů jsem nenavštívila všechny rodiny, které jsem zahrnula do výzkumu, neboť bylo náročnější skloubit mé pracovní povinnosti a povinnosti terénních asistentek a domluvit se na konkrétním termínu.

Návštěvy v rodině byly pro mne, i přes jejich malý počet, velmi přínosné. Probíhaly následovně:

Terénní asistentky mne při první návštěvě v rodině představily, sdělily, za jakým účelem do rodiny přicházím, že nebudu do šetření nijak zasahovat a ubezpečily rodinu, že i když se

při šetření dozvím jakékoliv informace, tak jsem vázána mlčenlivostí. Poté jsem si v místnosti našla takové místo, abych „co nejméně překážela“, ale zároveň abych mohla pozorovat dění. Během návštěvy jsem si nepsala žádné poznámky.

Pozorování v rodině „C“ - 1. návštěva dne 16. 2. 2009

Jednalo se o neohlášenou návštěvu. V domku bylo uklizeno, matka zrovna vařila v kuchyni oběd. Mně i asistentkám byla nabídnuta káva a čaj. Daly jsme si všechny kávu. Asistentky se zeptaly na zdraví, jak se jim vede, zda nepotřebují s něčím pomoci. Rodiče si začali stěžovat, že jim stále není vyplácen rodinný příspěvek. Bylo zřejmé, že tento problém není pro asistentky nový. Rodičům sdělily, že jim musí být vyplácen, neboť na příspěvek mají nárok. Rodiče toto tvrzení odmítali a trvali na tom, že jim není vyplácen. Asistentky jim doporučily, aby si zajeli na příslušný úřad a tento problém vyřešili s kompetentní pracovnící. Byl jim nabídnut i jejich doprovod, ale ten odmítli. Pak rodiče předali asistentkám číslo účtu, na který má být vyplácen rodičovský příspěvek, a požádali o prověření čísla účtu na dávkovém oddělení.

Do hovoru s asistentkami se zapojoval nejvíce manžel, jeho žena se zdržela stranou a nechala jednat hlavně manžela. Vedle manžela působila zakřiknutě, jako by se až bála promluvit, asi je zvyklá, že manžel přebírá odpovědnost. Jednání asistentek bylo na výborné komunikační úrovni.

Pozorování v rodině „C“ – 2. návštěva dne 9. 3. 2009

Opět se jednalo o neohlášenou návštěvu v rodině. Rodina už mne poznala, takže nebylo zapotřebí žádných formalit při představování. Víтали nás s úsměvem, opět nám byla nabídnuta káva a čaj. Tentokrát se návštěva uskutečnila v domku babičky, který je v těsném sousedství domku rodičů. Bydlí zde na přechodnou dobu malý Cyril (jméno je změněno) i jeho matka, protože její manžel a otec Cyrila je hospitalizován v nemocnici. Babička jí pomáhá s péčí o syna. Cyrilek byl trochu nachlazený, ale byl velmi spokojený a veselý.

Když matka Cyrilka odběhla, naznačila babička asistentkám něco o špatném hospodaření rodičů. Snaží se jim prý leccos vysvětlovat, ale nechce jim to říkat přímo. Pokračovalo také jednání z minulé návštěvy ohledně rodičovského příspěvku. Matce již přišel rodičovský příspěvek na účet. Asistentky nabídly pomoc při zjišťování, kam šel minulý rodičovský příspěvek, matka ale neodpověděla, nijak se nevyjádřila. Byla v rozpacích, nevěděla, co má odpovědět. Kolem příspěvku byly velké otazníky, matka se vyjádřila opatrně v tom smyslu,

že rodičovský příspěvek chodil na starý účet, ke kterému měli přístup její pěstouni. Více o tom nechtěla mluvit, zřejmě rodičovský příspěvek neoprávněně vybrali z účtu její pěstouni. Asistentky pomohly také zajistit termín jednání v občanské poradně na Vsetíně pro sestru manžela. Ta měla velkou radost, že jí někdo pomáhá řešit její finanční situaci, do které se dostala uzavřením nevýhodných půjček. V závěru návštěvy jsem se zeptala matky Cyrilka, zda bych s ní mohla provést pro účely svého výzkumu rozhovor. Nesměle souhlasila.

Pozorování v rodině „D“ – 1. návštěva dne 19. 2. 2009

Jednalo se o ohlášenou návštěvu v rodině. Evidentně se matka na asistentky těšila, hned ukazovala pozvánku na přehodnocení svého zdravotního stavu pro posouzení poskytnutí invalidního důchodu. Manžel nebyl doma, dlouhodobě nyní pracuje mimo republiku. Asistentky sdělily, za jakým účelem jsem do rodiny přišla a já jsem se krátce představila. Byla nám také nabídnuta káva a čaj, dokonce i buchty. Asistentky nabídly pomoc s objednáním k její ošetřující lékařce, souhlasila. Matka asistentkám sdělila, že obě starší děti budou navštěvovat i nadále praktickou školu v L. (neuvádím celý název). Pochlubila se, že nejmladší David (jméno je změněno) nosí domů ze školy samé jedničky a je výborný plavec.

Pozorování v rodině „D“ – 2. návštěva dne 20. 3. 2009

Návštěva v rodině byla neohlášená. Matka byla doma, otec stále pracuje mimo republiku. Matka byla nepatrně nervózní, hlavně se zajímala o invalidní důchod syna Dušana (jméno bylo změněno), chtěla vědět, kdy jí konečně přijde rozhodnutí. Asistentky trpělivě matce vysvětlovaly postup schvalování. Matka má ale velmi těžkopádné chápání, na mne působila, že to zcela nepochopila. Důležitá informace pro ni byla, že nepřijde o žádné peníze, když bude invalidní důchod synovi schválen, vše bude zpětně vyplaceno. Asistentky navázaly na jednání z minulé návštěvy a ptaly se, zda již byla u své ošetřující lékařky kvůli přehodnocení zdravotního stavu pro poskytnutí invalidního důchodu. Sdělila, že zatím ne, protože tam nechtěla jít sama, čeká, až přijede manžel. Asistentky jí nabídly doprovod k lékařce, to však odmítla. V závěru návštěvy jsem se matky dotázala, zda s ní mohu při další návštěvě uskutečnit rozhovor. Trošku jsem jí zaskočila, ale po chvilce váhání souhlasila.

Měla jsem možnost pozorovat při práci celkem čtyři terénní sociální asistentky. Z provedeného pozorování vyvozují, že terénní sociální asistentky jsou silné osobnosti, které mají schopnost v sobě reflektovat problémy rodin, dokáží si udržet odstup, ale zároveň mají dostatek empatie a umí navodit u rodin důvěru. Rozeznají, co je smysluplné pomáhání. Mají dobré organizační a komunikační schopnosti, mezi sebou navzájem dobře spolupracují. Svou profesionalitou naplňují smysl poskytovaných sociálně aktivizačních služeb a zvyšují tak význam poskytované služby pro ohroženou rodinu.

6.3 Výsledky rozhovorů

V rámci výzkumu jsem uskutečnila rozhovory v 5 rodinách, kterým je poskytována sociálně aktivizační služba, tedy cílová skupina, pro kterou jsou sociálně aktivizační služby určeny. Dále s vedoucí terénních asistentek, jakožto zástupkyní poskytovatele sociálně aktivizačních služeb a s vedoucí sociálně-právní ochrany dětí, která zastává funkci koordinátora sociálně aktivizačních služeb.

Ve své práci jsem hledala za pomoci dílčích výzkumných otázek odpověď na hlavní výzkumnou otázku.

6.3.1 Výsledky rozhovorů v rodinách

Anonymizované přepisy rozhovorů jsou v příloze č. 6 – 10 této práce. Výsledky výzkumu metodou rozhovoru v rodině, které jsou poskytované sociálně aktivizační služby, aby bylo zabráněno sociální exkluzi rodiny, jsem strukturovala podle dílčích výzkumných otázek.

1. Je doba užívání dostačující k posouzení poskytované služby?

Doba užívání služby byla v jednom případě jeden rok, v ostatních případech 2, v jednom uváděl dotazový 2-3 roky. Doba užívání služby celkově není moc dlouhá, neboť je poskytovaná relativně krátce, ale pro posouzení poskytované služby je už i jeden rok dostatečná doba k hodnocení.

2. Kdo je iniciátorem poskytování služby?

Ani v jednom případě nebyla iniciátorem poskytované služby samotná rodina. Až po impulzu z oddělení sociálně-právní ochrany dětí přijaly rodiny nabídku pomoci. Jedna matka se potýkala s vleklými problémy kolem rozvodu se svým manželem a služba jí byla nabídnuta kurátorkou dětí (*kurátorka mých dětí, ke které sem tam docházím pro tu poradu*

co s tím soudem a určité věci s tím soudem popohnat, tak se mne vlastně ptala, jestli budu potřebovat nějakou pomoc, zmínila jsem se o tom, že mám tři kluky a starší mají syndrom ADHD a nejmladší chodí tady do poradny, takže bych potřebovala občas nějakou výpomoc s doučováním, protože vlastně s každým zvlášť se musím učit a je to vlastně moc času a celé odpoledne je zabité s tím učením), v dalším případě se jednalo o nastávající matku, které ještě nebylo 18 let (no sociální pracovnice je přivedla, to jsem ještě byla těhotná, no mi nebylo ještě osmnáct), proto jí sociálně-právní ochrana dětí nabídla asistenční službu, v jednom případě si poskytování služby vyžádala delší nepříznivá situace v rodině, v dalším případě matka sdělila, že službu vyřizoval manžel za pomoci sociálních pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí a v jednom případě byla služba nabídnuta sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí otci, který byl postaven před skutečnost, že manželka opustila jeho i děti (tak spíš to bylo tak, že manželka se o děti nestarala a prostě byly nějaké stížnosti, takže na úkor toho se přišli ze sociálky podívat a oni mi pak nabídli tu službu).

3. Má rodina zábrany pro přijetí služby?

V odpovědích převažovaly dobré pocity. I když částečné obavy tam byly, hlavně u nezletilé matky (*no měla jsem ze začátku strach, že mě budou jako kontrolovat. Já jsem měla strach, že mi třeba nenechají děcko, mě někteří z rodiny tak strašili. I z toho důvodu, jak toho svého tatu jsem udala, že mi ubližoval, tak že ke mně budou chodit sociálky a že mi seberou děcko*) a potom také u matky, která hledala pomoc hlavně pro doučování dětí (*já jsem v tomhle tom směru přivítala, bylo to sice pro mne přece jen trochu nepříjemné, ono přece jen pořád mezi těma lidma převládá takové to – no jo sociálky, prostě odstup, že ti lidi jsou na tom blbě, jsou pitomí, a proto si můžou za to sami*).

4. Je nabídka služby pro rodinu zajímavá?

Většina rodin neměla konkrétní představu o tom, jak bude pro ně služba přínosná (*ne, neměla, vůbec ne, opravdu, ze začátku jsem čekala službu typu kontroly, ne jako pomoci. Opravdu pro mne bylo velice fajn zjistit, že jsou lidé, kteří jsou příjemní, pomůžou, poradí, nebudou mi vyčítat, že jsem něco neudělala, prošvihla. Samozřejmě, snažím se dělat všechno, co mám, prostě ale opravdu někdy je toho moc*), (*no ani ne, já jsem se spíš bála*). Spíše tedy jakoby rodina čekala, co jim bude nabídnuto za pomoc a ve dvou případech očekávali hlavně pomoc s doučováním (*no že se mi hlavně trochu uleví s tím učením*),

(to doučování, ty domluvy, protože člověk nemá kontakt na ty organizace a těžko bych je sama hledala, ony většinou ví, a když neví, tak zjistí). Při otázce na konkrétní pomoc hodnotili ve třech případech nejvíce pomoc s vyřizováním ohledně dávek, pomoc při vyřizování na úřadech a v jednom případě nejvíce pomoc při vyřízení invalidního důchodu *(no oni mi pomohli vyřídit ten důchod a na děcka peníze).* Otec rodiny hodnotil nabídnutou pomoc s vařením a praním, ale tuto odmítl, protože v tomto směru je samostatný, naopak velmi přivítal pomoc s vyřizováním podpory, když musel opustit zaměstnání, aby se mohl starat o malé děti a zůstal tak téměř bez prostředků *(jak jsem skončil v práci, tak ony mi pomohly vyřídit ty formality, papíry pomoci vyplnit, abych aspoň část už nějakých peněz získal, abych měl z čeho žít).*

5. Je frekvence poskytování služby dostačující pro posouzení významu služby?

Všechny rodiny hodnotily frekvenci návštěv jako dostačující a pokud požádají samy o návštěvu, tak je jim vždycky vyhověno. *(my si občas i zavoláme, opravdu, když něco nevím, nebo chcu se poradit, tak zavolám, domluvíme, že přijdou, posedíme si, poradíme se a vždycky z toho vznikne nějaký rozumný nápad), (tož pro mne ne, ale pro ty kluky by bylo dobré, jako kdyby byly častější, teď chodí jednou týdně, ale já tak když něco potřebuju, tak jí řeknu, co je jako třeba, ony jako hodně poradí a pomůžou), (šak ony ani nějak nejezdijá, já už to tak ani nepotřebuju, ale su rád, když přijdou, zas povykládám, rozeberem něco, zas třeba nějaké věci), (no šak to stačí, když jezdijá kolem, já bych jich zas nějak neotravovala, no, a když neco nevíme, tak manžel volá).*

6. Posiluje důvěra mezi rodinou a asistentkou význam poskytované služby?

Rodiny se ve svých odpovědích shodovaly a na otázku, jak jsou spokojeni s přístupem asistentek, odpovídaly, že velmi dobře *(velice, jedním slovem velice),* nebo jen konstatovaly, že dobře. Při jejich návštěvách se cítí dobře *(opravdu, bála jsem se toho, čekala jsem sociálku typu kontrola, a musíte a nesmíte, ale ten přístup je velice lidský),* anebo jsou ještě drobné zábrany v případě mladé matky *(už líp, já jsem se ze začátku trochu bála, ale i teď mám někdy trochu strach, když se mě na něco ptají).* Rovněž přístup k dětem je výborný ve všech případech *(ty menší děti se s nimi setkaly při těch různých akcích, které pro nás pořádaly, moji kluci jsou velice otevření a dají se do hovoru, když vidí, že ta druhá strana má zájem, reagují velice příjemně a nejstarší si s nima naprosto normálně povídá).*

7. Posiluje zlepšování situace rodiny význam poskytované služby?

Ve všech případech oceňují rodiny, že díky poskytované službě se zlepšuje jejich situace. *(Ano, rozhodně ano, protože mně to pomáhá i z toho důvodu, že si člověk popovídá, i z toho důvodu, že jsem nezaměstnaná, jsem hodně času doma zavřená, že člověk přijde s někým jiným do styku a zjistí, že není na to sám, že není v těch „sračkách“ s prominutím sám, jo takže je to fajn).*

8. Požaduje rodina od služby větší přínos?

Na otázku, zda požadují od služby ještě něco navíc, odpovídali, buď že neví, nebo jsou spokojení. *Kladně se vyjadřovali k uskutečněným akcím z Nadace Tereze Maxové (vlastně jsme měli možnost zúčastnit se i těch akcí, které oni pořádali, to je strašně plus, protože z finančních důvodů si nemůžu leccos dovolit, pro děcka to bylo strašně příjemné, už proto, že jsme vypadli z domu a dělali jsme zase něco jiného, s novými lidma, velice dobrá zkušenost), (já si myslím, že aj když měly nějaké akce, jak měly tu Terezu Maxovou, tak se jezdilo po výletech a to sa taky mně aj děckám velice líbilo, takže určitě bych zase s děckama ráda jela, když bude zas něco takového).*

9. V jaké míře se zvyšují kompetence rodiny ke zlepšování situace za pomoci poskytované služby?

Ve dvou případech se rodiny vyjádřily, že chtějí, aby mohly službu ještě stále využívat *(jsem ráda, že se můžu poradit, poradí mi, kam se můžu obrátit, co bych třeba mohla udělat a zkusit, aby se něco pohlo, to co chci, posun nějakým správným směrem), v případě mladé matky je posun ve vzdělávání (no možná, že bych si mohla dodělat tu školu, že by to bylo dobré, i když se mi nechce).*

10. Umí rodina ohodnotit význam poskytované služby?

Všechny rodiny hodnotily poskytovanou službu nejlepší známkou.

6.3.2 Výsledky rozhovoru s vedoucí terénních sociálních asistentek

Výsledky výzkumu metodou rozhovoru s vedoucí terénních asistentek, které poskytují sociálně aktivizační služby, jsem rovněž strukturovala podle dílčích výzkumných otázek.

1. Kým jsou poskytovány sociálně aktivizační služby?

Z hlediska lidských zdrojů zajišťuje službu 6 asistentek, ve věkovém rozmezí 31 – 53 let. Všechny asistentky prošly rekvalifikačním kurzem, 4 asistentky studují vysokou školu, z toho tři se zaměřením na sociální oblast, jedna mimo obor, uvažuje však o studiu se sociálním zaměřením.

2. Mají asistentky dostatek času na sociální práci s rodinou?

Asistentky pracují při terénní sociální práci vždy ve dvojicích a momentální celkový počet rodin je 78, tedy přes dvacet rodin na jednu dvojici. Počet rodin na dvojici asistentek tak zaručuje větší časový prostor pro práci s rodinou.

3. Jak přijímají rodiny nabízenou službu?

Službu musejí v první řadě rodiny přijímat dobrovolně. Azylový dům však neuzavírá písemné smlouvy o poskytování sociálně aktivizační služby, uzavírá pouze ústní dohodu, což je ze zákona možné. Některé rodiny službu velmi vítají, jiné na ni pohlížejí nedůvěřivě, a i když souhlasí s poskytováním služby, mnohdy návštěvy asistentek v rodině bojkotují – nejsou opakovaně, přes ohlášené návštěvy, doma. Když se rodina blíže seznámí se službou, vnímá ji jako pozitivní pomoc.

4. Jaké problémy pomáhají terénní asistentky v rodinách řešit?

Většinou se jedná o rodiny neúplné, nejčastěji rodiny, kde jsou osamocené matky s dětmi. Nejčastějším problémem v rodinách bývá alkohol, nezaměstnanost, špatná péče o děti, problémy s přípravou dětí do školy – služba pracuje s rodinami do 18 let, vesměs jsou ale v rodinách děti menší, ze základních škol, dále sociální izolovanost, špatné hospodaření. Asistentky pomáhají rodinám ve velké míře s vyřizováním formulářů na různé typy dávek, sestavují rodinám rozpočet – pro rodiny je toto značně neoblíbená činnost, ale asistentky na ně působí, aby se učili správně hospodařit. Asistentky pomáhají s doučováním dětí, ale už ne v takové míře jako na začátku, protože doučování je časově náročná záležitost, nezbyvá pak další prostor na sociální práci s rodinou. Doučování není hlavním smyslem této služby, proto asistentky doučují jen v malé míře a zařizují to jiným způsobem – přes organizace, které tuto službu poskytují, přes dobrovolníky, někdy více spolupracuje škola, kdy je na dítě dohlíženo při pobytu v družině. Rodinám jsou zprostředkovávány odborné služby – psycholog, protialkoholická léčba. Asistentky se snaží nakontaktovat rodinu se společenským prostředím, aby nebyli jak rodiče, tak i děti sociálně izolovaní. V této ob-

lasti velmi spolupracují s mateřským centrem a pořádají pro rodiny jednodenní i vícedenní turisticko poznávací výlety, zajišťují rodinám možnost bezplatného vstupu do městských lázní v určité dny, snaží se působit na rodiče, aby podporovali děti v zájmové činnosti a k tomu, aby navštěvovaly kroužky, sokol apod.

5. Dohlíží sociálně-právní ochrana dětí na činnost sociálně aktivizační služby?

Asistentky spolupracují s oddělením sociálně-právní ochrany velmi intenzivně, protože většinu rodin mají společných, tzn., že jsou rodiny vedeny i na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Jednou za týden mají společné porady, kdy asistentky přichází za příslušnou sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany podle rozdělených obvodů, konzultují, co se v rodinách děje, plánují aktivity v rodině. Jednou za měsíc předávají na oddělení sociálně-právní ochrany zprávy z návštěv v rodině. Jsou rovněž podle potřeby v telefonickém kontaktu. S tím souvisí potřeba vypracovávání individuálních plánů pro rodinu, což ještě není běžné.

6.3.3 Výsledky rozhovoru s vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Výsledky výzkumu metodou rozhovoru s vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí jsem taktéž strukturovala podle dílčích výzkumných otázek.

1. Jsou pracovníce oddělení sociálně-právní ochrany dětí odborně způsobilé pro svoji práci?

Sociálně právní ochranu dětí zajišťuje 9 pracovníků. Z těchto 9 pracovníků je 6 pracovníků na péči o děti, zbývající je vedoucí a dva kurátoři. Vzdělání splňují téměř všichni podle zákona o sociálních službách, mají 3 vysokoškoláky, ostatní mají vyšší odborné vzdělání. Jen jedna pracovníce si musí vzdělání doplnit.

2. Jsou dostatečné časové možnosti na práci s rodinou?

Počet rodin na pracovníka je dosti vysoký, přibližně vychází 146 živých případů na pracovníka. Časové možnosti jsou tedy omezené. To byl také hlavní důvod, proč byla zřízena sociálně aktivizační služba – z nedostatku prostoru na potřebnou terénní sociální práci s rodinou.

3. Jaký je systém náhradní péče?

Než dojde k umístění dítěte do ústavu, mělo by být jasné, že dítěti nelze poskytnout žádnou jinou rodinnou péči buď u příbuzných, anebo v náhradní rodině. Problém je i v tom, že pěstounských rodin je málo, nových žadatelů moc nepřibývá, a proto je někdy nutné přistoupit k ústavní péči. S biologickou rodinou se pracuje právě i za pomoci sociálně aktivizačních služeb, i po umístění dítěte do ústavu. Bere se na vědomí, že dítě je v ústavu na přechodnou dobu a že po ozdravení rodinného prostředí může jít zpátky do rodiny. V současné době je v ústavu 35 dětí, z nichž však pouze necelá čtvrtina má šanci na návrat.

4. Dohlíží sociálně-právní ochrana dětí na činnost sociálně aktivizační služby?

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí je v první řadě koordinátor. Sociálně aktivizační služby mají více času na práci s rodinou, ale nemohou zasahovat do důležitých záležitostí, nemohou dávat žádné podněty institucím. Je důležité, aby se začaly běžně zpracovávat individuální plány péče o dítě, kde budou přesně naplánované aktivity jak sociálně-právní ochrany dětí, tak sociálně aktivizačních služeb, aby se zabránilo nekoordinovanosti, což se v několika případech stalo. Je potřeba také zavádět nové metody práce, které se ve více případech osvědčily – např. metoda případových konferencí.

5. Zapojují se neziskové organizace do aktivit se sociálně-právní ochranou dětí?

Vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí vidí velký přínos ve spolupráci s neziskovými organizacemi. Spolupracují s azylovým domem, mateřským centrem, diakonií, charitou. Nejvíce spolupracují s azylovým domem, kde připravují i další nový projekt – zařízení na akutní pomoc dítěti, kdy bude možno, aby zde bylo umístěno 8-9 dětí po dobu až tří měsíců, než se vyřeší krizová situace v rodině. Nebude tedy třeba dávat dítě hned do dětského domova. Sociálně aktivizační služby by po tuto dobu intenzivně pracovaly s rodinou, aby se děti mohly do rodiny vrátit. Pokud by se to nepodařilo, tak až poté by děti byly předány do náhradní péče nebo do dětského domova. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí je otevřené ke spolupráci s neziskovými organizacemi, uvědomují si jejich potenciál.

6.3.4 Shrnutí výsledků rozhovorů

Metodou rozhovorů jsem chtěla dospět k zodpovězení hlavní výzkumné otázky

„Jaký význam mají sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které jsou ohrožené sociální exkluzí?“

Za účelem zodpovězení hlavní výzkumné otázky jsem si připravila několik dílčích výzkumných otázek. Odpověďmi na ně jsem chtěla získat celkový pohled na sociálně aktivizační služby. Výsledky výzkumu v rodinách potvrzují, že samotné rodiny s dětmi, cílová skupina, pro kterou je služba určena, připisují poskytované službě nemalý význam. Ač ani v jednom případě nebyla rodina iniciátorem k poskytování služby, ač přistupovaly zpočátku některé rodiny ke službě s nedůvěrou, po určité době viděly v poskytované službě přínos pro zlepšení jejich situace. Rodiny velmi dobře hodnotily přístup terénních asistentek k nim. Významná je ovšem motivace ze strany rodiny. Rodina sama musí mít zájem svoji situaci zlepšit, pokud by nebyla vnitřně ke změně motivovaná, nechtěla by na sobě pracovat, byla by práce o hodně složitější.

Rozhovorem s vedoucí terénních asistentek a s vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí jsem chtěla získat širší pohled na spolupráci sociálně aktivizačních služeb a sociálně-právní ochrany dětí při aktivizaci rodin. Zajímalo mne, jakou mají odbornou způsobilost pro výkon své práce, dále jak se daří naplňovat podstatu terénní sociální práce – to, že mají terénní asistentky větší časový prostor pro práci s rodinou než sociální pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí, což poté umocňuje přínos této služby pro ohrožené rodiny. Z rozhovorů vyznívá, že sociálně aktivizační služby se značně podílejí na sociální práci s rodinou. Uvědomují si však i rezervy ve své spolupráci.

Do praxe by bylo vhodné zavést především vytváření individuálních plánů pro každou rodinu. V případě, že rodina je vedena, což většina rodin je, i na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, tak ve spolupráci terénní asistentky – sociální pracovnice. V těchto plánech by bylo vhodné stanovit dílčí cíle, stanovit časový úsek, po kterém budou dílčí cíle hodnoceny, způsob jejich vyhodnocování, přijatá opatření v případě neplnění. Měla by se tak opět zvýšit motivace rodiny na zlepšování její situace, mobilizace jejich vnitřních zdrojů. Práce s rodinou by tak mohla být efektivnější. Důležité také bude posilovat sociálně-právní ochranu ve funkci koordinátora, podněcovat všechny zainteresované ve snaze o zavádění nových metod sociální práce – např. začínající osvědčující se metoda

případových konferencí ve složitých případech. Sociálně-právní ochrana si rovněž uvědomuje obrovský potenciál neziskových organizací, určitě bude snaha rozvíjet spolupráci s nimi. V současné době pracují na projektu, který je taktéž v souladu s opatřeními, která plynou z opatření k naplnění cílů komunitního plánu, konkrétně zajištění sítě krizového bydlení pro specifické skupiny.

Ze všech rozhovorů mi tedy vyplývá odpověď na hlavní výzkumnou otázku:

Sociálně aktivizační služby mají velký význam, značný přínos pro rodiny s dětmi, které mohou být ohrožené sociální exkluzí, a to v tom smyslu, že napomáhají rodinám, aby byly posilovány ve svých funkcích, aby byly motivovány k přijímání odpovědnosti za sebe, za své děti, aby se více včleňovaly do společnosti.

ZÁVĚR

V teoretické i praktické části diplomové práce jsem se zaměřovala na rodinu, především tedy na rodinu s dětmi, která potřebuje určitou pomoc, protože z různých příčin selhává, neplní své funkce tak, jak od ní společnost vyžaduje a dítě, které v rodině vyrůstá, je tak v ohrožení. Nad celou rodinou se vznáší hrozba sociálního vyloučení.

Ve své práci jsem chtěla zjistit, zda posilování funkcí rodin s dětmi za pomoci sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi je krok správným směrem. Dle mého názoru ano, je to krok na dlouhé cestě, která rozhodně není pěkně ušlapaná, ale právě naopak, má ne-sčetné množství úskalí, mnoho vzestupů i sestupů, vede někdy nad propastí, kdy krok špatným směrem může mít bolestivé následky. Mnohdy se zdá, že cesta ani snad nikdy nepovede k cíli, cíl je mlze, nejasný. Z toho naopak začne svítat, jakoby z mraků vyšlo slunce a všechny na této cestě naplnilo energií, takže cíl cesty je najednou jasný, zřetelný, blízký.

Sociálně aktivizační služby, které ve spolupráci s oddělením sociálně právní ochrany dětí Městského úřadu Vsetín poskytuje nezisková organizace Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s. Vsetín, jsou jednou z možných forem pomoci ohroženým rodinám. Jsou dobrým příkladem toho, že komplexní, systematická práce s rodinami přináší výsledky. Napomáhá k zvyšování kompetencí rodiny, snaží se preventivně působit, aby nedocházelo k prohloubení neutěšené situace, ve které se rodina ocitla. Snaží se zmírňovat následky krizových stavů v rodině, v nejlepším případě napomáhat k celkovému odstraňování těchto následků.

Slyšela jsem ve svém okolí i názory typu – pořád se někdo snaží takovým rodinám nějak pomáhat, co z toho je, stejně to nikam nevede, ať si pomůžou sami. Co tedy? Nechat raději takové rodiny padnout? A co dítě v takové rodině? Co si s sebou ponese do života?

Stojí tedy práce, která se těmto rodinám věnuje, za tu námahu? Určitě ano!

Zakončila bych svoji práci čínským příslovím, které potvrzuje, že pokud se lidé dostanou do životních problémů a potřebují pomoci, není nic lepšího, než je nasměrovat na správnou cestu, aby se naučili pro sebe, pro své děti obstát v tomto světě:

Daruješ-li člověku rybu, nakrmíš ho na den.

Naučíš-li ho lovit, dáš mu potravu pro celý život.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BECHYŇOVÁ, V.; KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.
- [2] BURDOVÁ, E.; NOVOTNÁ, V. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: LINDE, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6.
- [3] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- [4] Kolektiv autorů. *Komunitní plán sociálních služeb a péče Vsetínska na období 2008-2010*. Vsetín: Společnost pro komunitní práci Vsetín o.p.s., 2008. ISBN 978-80-254-1969-4.
- [5] KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- [6] KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [7] *Kroky ke zlepšení péče o ohrožené děti* [on-line]. [citováno 2009-04-21]. Dostupný z: <<http://www.mpsv.cz/cs/4639>>.
- [8] MAŇÁK, J.; ŠVEC, V. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6.
- [9] MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: AVICENUM, 1986.
- [10] MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
- [11] MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
- [12] MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-24-9.
- [13] MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.
- [14] MATOUŠEK, O.; KODYMOVÁ, P.; KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi. Specifikace různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

[15] MOTEJL, O. a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007.

[16] NEDĚLNÍKOVÁ, D. a kol. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2007. [on-line]. [citováno 2009-04-21].

Dostupný z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4031/Methodicka_prirucka_TSP.pdf>

[17] *Projektová dokumentace. Projekt Aktivizace rodin ohrožených sociální exkluzí*. Vsetín: Azylový dům pro ženy a matky s dětmi o.p.s., 2006.

[18] SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0.

[19] SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

[20] ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: LINDE, 2005. ISBN 80-86131-61-0.

[21] ŠVARŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

[22] *Transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti* [on-line]. [citováno 2009-04-21]. Dostupný z: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/6153/19012009b.pdf>>.

[23] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

[24] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

[25] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha PI Charakteristika rodiny „A“
- Příloha PII Charakteristika rodiny „B“
- Příloha PIII Charakteristika rodiny „C“
- Příloha PIV Charakteristika rodiny „D“
- Příloha PV Charakteristika rodiny „E“
- Příloha PVI Záznamový list rozhovoru v rodině „A“
- Příloha PVII Záznamový list rozhovoru v rodině „B“
- Příloha PVIII Záznamový list rozhovoru v rodině „C“
- Příloha PIX Záznamový list rozhovoru v rodině „D“
- Příloha PX Záznamový list rozhovoru v rodině „E“
- Příloha PXI Záznamový list rozhovoru s vedoucí terénních asistentek
- Příloha PXII Záznamový list rozhovoru s vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí

PŘÍLOHA P I: CHARAKTERISTIKA RODINY „A“

Zdrojový dokument: Spis rodiny vedený na oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Matka 37 let, středoškolské vzdělání, otec 36 let, středoškolské vzdělání, děti - 3 synové ve věku 12, 10 a 8 let. Rodina nyní bydlí v přízemí rodinného domu v pronajatém bytě 2+1.

Manželé nežijí ve společné domácnosti od roku 2004. Manžel se v roce 2004 od rodiny odstěhoval, neznámo kam, nepřispíval na výživné. Matka podala návrh na rozvod a požádala o úpravu práv a povinností k nezletilým dětem, před i po dobu rozvodu. Soud ustanovil podle zákona o rodině opatrovníkem nezletilých dětí Městský úřad Vsetín, k zastupování v řízení úprav a povinností k nezletilým dětem pro dobu před a po rozvodu. Rodina byla přijata do péče oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Otec od doby, co od rodiny odešel, projevoval o děti pouze sporadický zájem, navštívil je téměř po roce, chtěl si je odvézt na návštěvu do místa svého bydliště. Matka s tím však nesouhlasila, nevěděla, v jakých podmínkách žije a jaký by to mělo na děti vliv. Poté o děti neprojevoval vůbec žádný zájem. Na opatrovnické oddělení soudu měl nahlásit adresu svého bydliště, což však neučinil. Matce bylo soudem doporučeno, aby dala podnět k trestnímu stíhání za neplnění vyživovací povinnosti k dětem. Po otci bylo vyhlášeno pátrání, Policie však po určité době věc odložila. Otec dětí se nezdržuje v místě posledního bydliště, je v pohybu. Matka žádala oddělení sociálně-právní ochrany o pomoc při urychlení řízení o úpravě práv a povinností k dětem.

U nejstaršího syna se začaly objevovat psychické obtíže, měl problémy ve škole, nesoustředil se, měl noční děsy, byl doporučen na neurologické vyšetření. Matka si požádala o příspěvek na zvýšenou péči a zůstala s dětmi doma. Podstoupila také psychologické vyšetření pro psychické potíže, cítila se v bezvýchodné, patové situaci – otec dětí není ochoten spolupracovat na rozvodu, nespolupracuje se soudem, není možno vydat rozsudek o svěřeni dětí do péče. Vycházely najevo dluhy otce z podnikání, na nájemném, elektřině – z bytu, kde se otec zdržoval. Dále dluhy na telefonu, matka je dotazována věřiteli, kde se manžel nachází. To ji i děti stresuje, neboť věřitelé ji navštěvují v jejím pronajatém bytě a placení účtů je vyžadováno po ní. Celková situace je pro matku i děti stresující.

V roce 2006 podalo oddělení sociálně-právní ochrany dětí na soud návrh na zbavení rodičovské odpovědnosti otce k nezletilým dětem. Otec byl po určité době rodičovské zodpovědnosti k nezletilým dětem zbaven.

Rodina je v tíživé finanční situaci, matce byla vyměřena platba exekuční částky. Na otce je vydán zatykač, ten je však stále nezvěstný.

U dvou synů byl diagnostikován syndrom ADHD (syndrom hyperaktivity). Matka se o děti vzorně stará, se školou spolupracuje, pečuje o domácnost, vylepšuje si finanční situaci brigádami, které však musí přizpůsobovat péči o syny, na kterou je sama. Pouze v omezené míře jí pomáhá s péčí o syny její matka. Matka dětí proto požádala oddělení sociálně-právní ochrany dětí o pomoc s doučováním dětí, aby se jí ulevilo v její tíživé situaci, neboť nemá na doučování dětí dostatek energie. Pracovnice sociálně-právní ochrany dětí nabídly matce na jaře 2008 službu terénních asistentek, kterou ráda přijala.

V současné době matka stále není rozvedená, po psychické stránce však u matky i dětí došlo ke značnému zlepšení, velmi prospěšná je pomoc s doučováním synů.

PŘÍLOHA P II: CHARAKTERISTIKA RODINY „B“

Zdrojový dokument: Spis rodiny vedený na oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Matka 33 let, základní vzdělání, otec 33 let, vyučený, děti - 2 synové ve věku 11, 9 let, dcera 7 let. Rodina nyní bydlí v panelovém domě, v obecním bytě 2+1.

Matka dětí je svobodná, s otcem dětí žila zpočátku v druhovském poměru. Z důvodu konfliktního soužití matka otce dětí z bytu vykazala. Rodina je v evidenci předchůdce oddělení sociálně-právní ochrany dětí od roku 1998. Nejstarší syn byl po určitou dobu v kojeneckém ústavu z důvodu špatné péče matky. Otec dětí byl odsouzen v roce 2005 na 2 roky nepodmíněně za nepřiměřené fyzické trestání nejstaršího syna.

Nejstarší syn je oproti vrstevníkům opožděný, v 1. třídě mu byl přidělen asistent. V dětství měl zdravotní problémy. Druhý syn je učenlivější, avšak oproti svým vrstevníkům je také opožděný. Dovednosti dcery jsou také omezené, je těžce zvladatelné dítě, nemá hygienické návyky.

Intelekt matky je na nižší úrovni, je velmi výbušná, reaguje neadekvátně, obtížně zvládá psychicky náročné situace, reaguje nadávkami, křikem, pláčem, chová se hystericky, neohlíží se na děti. Děti přebírají špatné chování matky, především nejstarší syn. Děti, kromě druhého syna, odmítají kontakt s otcem. Ten o kontakt s nimi ani moc nestojí, Péče matky o děti je na hraniční úrovni, zajišťuje jim základní potřeby, neumí však rozvíjet děti po stránce dovedností. Se školou matka spolupracuje, ale přípravu dětí na vyučování nezvládá.

Sociálně-právní ochrana dětí nabídla matce na podzim 2006 službu terénních asistentek, kterou přijala. Služba byla nabídnuta především proto, aby se předešlo svěřením dětí do ústavní výchovy. Matka dětí již nemá rodiče, oba zemřeli, má pouze sestru, která jí občas s dětmi vypomáhá. Druhý syn a dcera jsou na ni dosti citově vázáni.

V současné době je matka v invalidním důchodu. Její zdravotní stav není dobrý, musí docházet k odbornému lékaři, během dne často odpočívá, leží. Na matku se musí stále působit, aby se věnovala dětem, vést ji, aby řešila s dětmi přípravu do školy.

PŘÍLOHA P III: CHARAKTERISTIKA RODINY „C“

Zdrojový dokument: Spis rodiny vedený na oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Matka 19 let, základní vzdělání, otec 34 let, vyučený, děti – 1 syn ve věku 1,5 let. Rodina nyní bydlí v rodinném domku 3+1.

Matka dítěte pochází z pěstounské rodiny, manžel – otec dítěte, vyrůstal společně se sestrou u adoptivních rodičů. Manželství uzavřeli rodiče dítěte těsně po dovršení 18 let matky. Rodina byla převzata do péče oddělení sociálně-právní ochrany dětí v roce 2007 z důvodu nezletilosti matky. Pracovnice ze sociálně-právní ochrany dětí oslovily terénní asistentky, aby začaly, po souhlasu rodiny, do rodiny docházet, a to především z toho důvodu, že matka dítěte je mladá a je nutné ji vést k tomu, aby dokázala péči o dítě zvládat.

Matka byla v tu dobu psychicky labilní. Navštěvovala psychologa, neboť v pěstounské rodině, ve které vyrůstala, byly problémy s pěstounským otcem. Nezletilá matka podala na pěstounského otce trestní oznámení, protože ji týral. Se svojí pěstounskou rodinou se již nestýká. Pouze pěstounská matka ji navštěvuje v místě jejího nového bydliště.

Manželé bydlí v rodinném domku – dřevěnici, který je v těsném sousedství zděného rodinného domku matky manžela. Otec manžela v nedávné době zemřel. V domě bydlí v současné době kromě matky i sestra manžela. Po narození dítěte pomáhá s péčí o dítě manželova matka i sestra. Mladá matka ale péči o dítě zvládá dobře. Manžel pracuje na živnostenský list, připravují rekonstrukci dřevěnice. Manželé nyní čekají druhé dítě.

V rodině nejsou žádné závažné problémy. Rodina se stala sledovanou především kvůli nezletilosti matky. Situace v rodině naznačovala, že služba terénních asistentek může být již ukončena.

V současné době však prodělal otec mozkovou příhodu a jeho zdravotní stav není dobrý. Proto budou zatím asistentky do rodiny docházet nadále.

PŘÍLOHA P IV: CHARAKTERISTIKA RODINY „D“

Zdrojový dokument: Spis rodiny vedený na oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Matka 44 let, základní vzdělání, otec 46 let, vyučený, děti – 2 synové ve věku 18, 13 let, dcera 17 let. Rodina nyní bydlí ve vlastním rodinném domě 2+1.

Rodina byla převzata do péče předchůdcem oddělení sociálně-právní ochrany dětí v roce 1999. Matka je na nižší mentální úrovni. Do roku 1999 nebyla rodina sledovaná, neboť bydlela společně s manželčinou matkou, která vše držela pevně v rukou a starala se o chod celé rodiny. Otec rodiny se však chtěl osamostatnit, věřil, že péči o děti, z nichž starší syn a dcera jsou mentálně retardovaní, budou oba zvládat i bez pomoci manželčiny matky. Zakoupili malý rodinný domek, který začali průběžně opravovat. Matka však nebyla sama schopna se o děti starat, o vše se musel starat otec, který však byl pracovní velmi vytížený, chtěl rodinu finančně zajistit. Matka dětí však na výchovu dětí nestačila. Ze školy, kam chodil mladší syn, i z internátní školy, kam chodí starší syn a dcera, byly stížnosti, že děti jsou výrazně zanedbané, nosí roztrhané oblečení, do školy chodí nepřipravené. Matka se školou nespolupracovala a otec všechno nestíhal zajišťovat.

Na sociálně-právní ochranu dětí přicházely stížnosti i ze strany sousedů, kteří upozorňovali, že děti, když jsou doma s matkou, bez dozoru volně pobíhají u silnice. V rodině musela být prováděna intenzivní sociální práce, aby postupně začalo docházet ke zlepšování. Rovněž sám manžel na svoji manželku velmi působil, aby se naučila péči o děti a domácnost zvládat. Situace v rodině se postupně zklidňovala. Od podzimu roku 2006 začaly do rodiny docházet terénní asistentky.

V současné době se matka postupně v rámci svých možností naučila zvládat péči o děti, pravidelně vodí do školy a ze školy mladšího syna, výrazný posun nastal v úklidu a celkovém udržování domácnosti. Manžel si může nyní dovolit pracovat i delší dobu mimo republiku, protože manželka dokáže zajistit péči jak mladšímu synovi, tak i dětem, které přijíždějí domů jen na víkendy. Rodina je však stále sledována.

PŘÍLOHA P V: CHARAKTERISTIKA RODINY „E“

Zdrojový dokument: Spis rodiny vedený na oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Matka 32 let, vyučená, otec 42 let, vyučený, děti – 3 synové ve věku 9, 6, 4 let, dcera 11 let. Rodina nyní bydlí ve vlastním rodinném domě 3+1.

Do evidence sociálně-právní ochrany dětí byla rodina zavedena v roce 2007, po stížnosti ze školy, že domácí příprava nejstaršího syna je velmi slabá, rovněž prospěch dcery je velmi špatný a zřejmě bude muset přejít do praktické školy. Matka nereagovala na požadavky školy. S otcem byla spolupráce lepší, ale pracuje mimo bydliště, často bývá od rodiny pryč a matka na výchovu zřejmě sama nestačila.

Šetřením v rodině bylo zjištěno, že matka má velké problémy s péčí o děti. Děti byly ušmudlané, dokonce bylo zjištěno, že od nejmenších dětí odchází pryč na celé odpoledne, někdy i na dva dny, a o děti se v tu dobu stará strýc, který má však problémy s alkoholem. Matka děti zřejmě i fyzicky neúměrně trestá. Děti jsou velmi zakřiknuté, nechtějí komunikovat, působí sociálně izolovaným dojmem. Nejstarší syn má podle sdělení školy na tváři často červené otisky, zřejmě od tělesných trestů.

Oddělení sociálně-právní ochrany požádalo terénní asistentky, aby začaly do rodiny docházet. Na šetření, kterému byl přítomen i otec, přislíbila matka, že se bude o děti lépe starat a bude spolupracovat se školou. Manžel své manželce také velmi domlouval, aby se v době, co on je v zaměstnání, o děti dobře starala. Situace se však naopak zhoršila, matka jednoho dne odešla a několik dnů o sobě vůbec nedala vědět. Otec si během její nepřítomnosti vzal dovolenou a o děti se staral. Snažil se vypátrat, kde se manželka nachází, ale marně. Matka o sobě dlouhou dobu nedávala vědět. Proto byla s otcem probrána možnost svěřením dětí do jeho péče. K soudu byl oddělením sociálně-právní ochrany dětí podán podnět na výchovné opatření – dohled a napomenutí matce. Po měsíci matčiny nepřítomnosti se otec rozhodl, že opustí zaměstnání a nastoupí na mateřskou dovolenou. Předběžným opatřením byly děti svěřeny do péče otce. Terénní asistentky pracovaly s rodinou. Po určité době začaly děti lépe komunikovat a zvládat kontakt s cizími osobami.

V současné době jsou manželé v rozvodovém řízení. Matka od doby, kdy rodinu opustila, neprojevila o manžela, ani děti zájem a není známo, kde se přesně nachází.

PŘÍLOHA P VI: ZÁZNAMOVÝ LIST ROZHOVORU V RODINĚ „A“

Datum uskutečnění rozhovoru: 20. 2. 2009

Doba trvání rozhovoru: 25 minut

Místo konání rozhovoru: ve vyhrazené místnosti azylového domu

Účastník rozhovoru (dotazovaný): matka dětí

Přepis rozhovoru:

1. Jak dlouho využíváte službu terénních asistentek?

Já zhruba asi rok.

2. Odkud jste se dozvěděla o službě terénních asistentek, kdo Vám ji nabídl?

Kurátorka mých dětí mne nasměrovala na ně. Já vlastně, že se rozvádím a jsou neustále potíže s rozvodem, který se už táhne čtyři roky, mne kurátorka mých dětí, ke které sem tam docházím pro tu poradu co s tím soudem a určité věci s tím soudem popohnat, tak se mne vlastně ptala, jestli budu potřebovat nějakou pomoc. Zmínila jsem se o tom, že mám tři kluky a starší mají syndrom ADHD a nejmladší chodí tady do poradny, takže bych potřebovala občas nějakou výpomoc s doučováním, protože vlastně s každým zvlášť se musím učit a je to vlastně moc času a celé odpoledne je zabité s tím učením. Vlastně nabídla mi tady tu možnost a přišla za mnou paní Sovová a paní Mikušová, tak už jsme to řešily spolu.

3. S jakými pocity jste tuto službu přijala?

Já jsem v tomhle tom směru přivítala, bylo to sice pro mne přece jen trochu nepříjemné, ono přece jen pořád mezi těma lidma převládá takové to – no jo sociálky, prostě odstup, že ti lidi jsou na tom blbě, jsou pitomí, a proto si můžou za to sami. Jako já jsem se do téhle situace dostala i sama svou vlastní vinou, no uznávám to, ale prostě bojuju s tím, jak umím. A přitom jsem zjistila, že paní Sovová a Mikušová jsou velice příjemné a velice uznalé, poradí mi, a když se jim něco nelíbí, takže kontakt a domluva je velice příjemná, takže nemám prostě ten pocit, že přišla nějaká paní ze sociálky, která mi prolustruje byt, žákovské děcek, dívá se skrze prsty a říká mi, jak to, že jste tohle neudělala a nezvládla. Z toho důvodu jsem to velice přivítala.

4. Měla jste představu, v jakých směrech může být služba pro Vás přínosná?

Ne, neměla, vůbec ne, opravdu, ze začátku jsem čekala službu typu kontroly, ne jako pomoci. Opravdu pro mne bylo velice fajn zjistit, že jsou lidé, kteří jsou příjemní, pomůžou, poradí, nebudou mi vyčítat, že jsem něco neudělala, prošvihla. Samozřejmě, snažím se dělat všechno, co mám, prostě ale opravdu někdy je toho moc. Ony se snaží pomáhat tím stylem, že je to i pro ty děcka příjemné.

5. V jakých konkrétních případech Vám služba nejvíce pomáhá?

To doučování, ty domluvy, protože člověk nemá kontakt na ty organizace a těžko bych je sama hledala, jo, protože vím, že třeba existuje Charita, vím, že existují spolky různé, ale nemám prostě ani tu odvahu, přijít a zaklepat, zeptat se, vzali byste mi děcka na doučování? Vlastně paní mají tady v tom možnost lepší, větší a z titulu své funkce se mohou domluvit. Takže usnadní ten kontakt, ten přístup k informacím, které já potřebuju. Ony většínou ví, a když neví, tak zjistí.

6. Přivítala byste častější návštěvy terénních asistentek, anebo spíše naopak?

My si s paní Mikušovou občas i zavoláme, opravdu, když něco nevím, nebo chcu se poradit, tak zavolám, domluvíme, že přijdou, posedíme si, poradíme se a vždycky z toho vznikne nějaký rozumný nápad. Když se neozvou ony, ozvu se já, takže ten kontakt je tam velice fajn. Dařilo se, že jsme se mýjely a paní Mikušová se ptala, kdy budete doma, abychom si promluvily. Například teď bylo echo na sociálku ze školy, kluci měli problémy, já jsem o tom věděla, prostě holt jsou to tři kluci a sem tam se něco stane.

7. Jste spokojena s přístupem terénních asistentek?

Velice, jedním slovem velice.

8. Jak se při jejich návštěvě cítíte?

Opravdu, bála jsem se toho, čekala jsem sociálku typu kontrola, a musíte a nesmíte, ale ten přístup je velice lidský.

9. Jak na terénní asistentky reagují děti, jak se při jejich návštěvách chovají?

V pohodě, velice, ty menší děti se s nimi setkaly při těch různých akcích, které pro nás pořádaly, moji kluci jsou velice otevření a dají se do hovoru, když vidí, že ta druhá strana má zájem, reagují velice příjemně a nejstarší si s nimi naprosto normálně povídá. Děti se chovají přirozeně., není to nic strojeného, říkala jsem jim jen, že by si tedy mohli aspoň

trochu uklidit, ale není to, jako že děcka bude hrůza! Stalo se, že přišly zrovna v době, kdy já jsem přišla z nákupu, aktovka hozená na zemi, prostě takový ten normální zmatek, prostě viděly to naživo.

10. Daří se Vám za pomoci asistentek lépe zvládat svoji situaci?

Ano, rozhodně ano, protože mně to pomáhá i z toho důvodu, že si člověk popovídá, i z toho důvodu, že jsem nezaměstnaná, jsem hodně času doma zavřená, že člověk přijde s někým jiným do styku a zjistí, že není na to sám, že není v těch „sračkách“ s prominutím sám, jo takže je to fajn.

11. Zlepšila se znatelně Vaše situace od doby, co službu terénních asistentek využíváte?

No, já myslím, že jo, už to, že vlastně jsme měli možnost zúčastnit se i těch akcí, které oni pořádali, to je strašně plus, protože z finančních důvodů si nemůžu leccos dovolit, pro děcka to bylo strašně příjemné, už proto, že jsme vypadli z domu a dělali jsme zase něco jiného, s novými lidma, velice dobrá zkušenost.

12. Chtěla byste od této služby ještě něco navíc?

Já jsem teď spokojená, vždycky mi se vším pomohly, když jsem potřebovala pomoc.

13. Máte představu, jak dlouho budete tuto službu potřebovat?

Nemám, ne, nevím, opravdu, protože i ta škola teď kontaktovala poradnu tady, paní Sovovou, že kluci jsou neustále nepořádní a říkám, že i s ADHD je ten problém, stalo se, že jsem byla na pohovoru, učitelky si mne zavolaly, že prostě Andrej (jméno je změněno), nemá kružítko, on ho měl ale prostě jenom v tašce a nebyl schopen ho najít. Včera Antonín (jméno je změněno) donesl dvě poznámky, že nemá pravítko, že nemá tamto. Pravítko měla spolužačka, která ho omylem sbalila, ale už ta učitelka je prostě unavená, já tomu věřím, opakuje se to a ona už potom někdy nevidí, kdy to děcko za to opravdu nemůže a kdy je to moje vina, že jsem ho nezkontrolovala. Prostě dokud budou i tady tyhle problémy trvat, tak budou i paní Mikušová s paní Sovovou dostávat na mne echa ze školy, přesto, že se snažím a bojuju, jak umím, ještě prostě ta pevná vůle není a když se ty problémy vršíly takovou dlouhou dobu a neřešily se, rozvod a všechno, ubírá to člověku energii na věci, které by potřeboval řešit, do kterých by se potřeboval opřít. Takže proto budu tu službu ještě využívat.

14. Kdyby k Vám asistentky již přestaly docházet, dokázala byste se spoléhat již jen sama na sebe?

V současné situaci ne, jsem ráda, že se můžu poradit, poradí mi, kam se můžu obrátit, co bych třeba mohla udělat a zkusit, aby se něco pohlo, to co chci, posun nějakým správným směrem.

15. Ovlivňuje spolupráce s terénními asistentkami Váš pohled do budoucna?

Tak jo, můj pohled do budoucna je ten, že to co si neudělám, tak nebudu mít, budu se muset zvednout a nehledě na ty potíže co mám, jít dál. Když mi s tím někdo pomůže, je to fajn, ale je to hlavně na mně.

16. Doporučila byste tuto službu někomu, kdo je v podobné svízelné situaci?

Určitě jo, já mám sice báječné rodiče, kteří mi i finančně pomáhají, ale toto je pomoc jiného druhu, odborná pomoc.

17. Kdybyste měla práci asistentek ohodnotit známkou od jedničky do pětky, přičemž jednička je nejlepší, pětka je nejhorší, jakou známku byste dala?

Jedině jedničku.

PŘÍLOHA P VII: ZÁZNAMOVÝ LIST ROZHOVORU V RODINĚ „B“

Datum uskutečnění rozhovoru: 4. 3. 2009
Doba trvání rozhovoru: 15 minut
Místo konání rozhovoru: v domácím prostředí rodiny
Účastník rozhovoru (dotazovaný): matka dětí
Přepis rozhovoru:

1. Jak dlouho využíváte službu terénních asistentek?

Dva roky.

2. Odkud jste se dozvěděla o službě terénních asistentek, kdo Vám ji nabídl?

Sociální pracovnice na Městském úřadě.

3. S jakými pocity jste tuto službu přijala?

S dobrými pocity, jo, byla jsem ráda.

4. Měla jste představu, v jakých směrech může být služba pro Vás přínosná?

No že se mi hlavně trochu uleví s tím učením.

5. V jakých konkrétních případech Vám služba nejvíce pomáhá?

No že poradí, když potřebuju, tak mi pomůžou vyřídit ledaco na úřadě nebo tak když něco potřebuju. Pomůžou třeba, že jak kluci byli před dvouma rokama v ozdravovně. Jely se mnou, pomohly mně.

6. Přivítala byste častější návštěvy terénních asistentek, anebo spíše naopak?

Tož pro mne, ale pro ty kluky by bylo dobré, jako kdyby byly častější. Ted' chodí jednou týdně. Ale já tak když něco potřebuju, tak jí řeknu, co je jako třeba. Ony jako hodně poradí a pomůžou.

7. Jste spokojena s přístupem terénních asistentek?

Mhm, jo, jo.

8. Jak se při jejich návštěvě cítíte?

Jo, dobře, úplně v pohodě. Ono sa mi aj tak uleví.

9. Jak na terénní asistentky reagují děti, jak se při jejich návštěvách chovají?

Jo, děcka si už zvykly. Ony to berou už tak, že to je jejich povinnost, že sa musí učit. Že jim pomůžou do té školy a tak. Hlavně tomu staršímu klukovi to hodně pomohlo, jako že už i lepší píše, že má k tomu učení lepší vztah, že ví, že to a to se musí dělat, připravit se do té školy. Jak začal do té první třídy, tak vůbec nechtěl, neměl k tomu žádný vztah, tak to mu fakt hodně pomohlo.

10. Daří se Vám za pomoci asistentek lépe zvládat svoji situaci?

Mhm, určitě.

11. Zlepšila se znatelně Vaše situace od doby, co službu terénních asistentek využíváte?

Tak normálně.

12. Chtěla byste od této služby ještě něco navíc?

Já si myslím, že aj když měly nějaké akce, jak měly tu Terezu Maxovou, tak se jezdilo po výletech a to sa taky mně aj děckám velice líbilo, takže určitě bych zase s děckama ráda jela, když bude zas něco takového.

13. Máte představu, jak dlouho budete tuto službu potřebovat?

To nevím.

14. Kdyby k Vám asistentky již přestaly docházet, dokázala byste se spoléhat již jen sama na sebe?

No nevím, nevím, těžko říct, spíš ne.

15. Ovlivňuje spolupráce s terénními asistentkami Váš pohled do budoucna?

No že se mi do budoucna uleví.

16. Doporučila byste tuto službu někomu, kdo je v podobné svízelné situaci?

Určitě, ony fakt poradí. Ony třeba jak chodíjí po rodinách a když někdo něco nechce, tak mi to třeba nabídnou. Dneska mi třeba donesly ten hrnec. Anebo ted' na jaro budu kupovat boty, jak pojedou kluci do lázní a oni tam musíjí mít pevnú botu, tak ony jestli budou moct, tak by zase jely se mnú a pomůžou mi zjistit přes internet informace, jak mám jet.

17. Kdybyste měla práci asistentek ohodnotit známkou od jedničky do pětky, přičemž jednička je nejlepší, pětka je nejhorší, jakou známku byste dala?

No fakt dobře, no jako ale jedničku.

PŘÍLOHA P VIII: ZÁZNAMOVÝ LIST ROZHOVORU V RODINĚ „C“

Datum uskutečnění rozhovoru: 25. 3. 2009
Doba trvání rozhovoru: 15 minut
Místo konání rozhovoru: v domácím prostředí rodiny
Účastník rozhovoru (dotazovaný): matka dětí
Přepis rozhovoru:

1. Jak dlouho využíváte službu terénních asistentek?

Zhruba asi dva roky.

2. Odkud jste se dozvěděla o službě terénních asistentek, kdo Vám ji nabídl?

No sociální pracovnice je přivedla, to jsem ještě byla těhotná, no mi nebylo ještě osmnáct.

3. S jakými pocity jste tuto službu přijala?

No měla jsem ze začátku strach, že mě budou jako kontrolovat. Já jsem měla strach, že mi třeba nenechají děcko, mě někteří tak strašili. I z toho důvodu, jak toho svého tatu jsem udala, že mi ubližoval, tak že ke mně budou chodit sociálky a že mi seberou děcko.

4. Měla jste představu, v jakých směrech může být služba pro Vás přínosná?

No ani ne, já jsem se spíš bála.

5. V jakých konkrétních případech Vám služba nejvíce pomáhá?

No že mi třeba pomůžou vyřídit něco, na co mám nárok, nějakou tu dávku. No to je marné, z čehosi musí člověk být. Jo a s tím rodičákem mi pomohli. Mně nechodil ten příspěvek a oni mi zjišťovali ten účet, na jaký to šlo, protože já jsem to nedostávala.

6. Přivítala byste častější návštěvy terénních asistentek, anebo spíše naopak?

Mně to tak i stačí.

7. Jste spokojena s přístupem terénních asistentek?

A jo, dobře.

8. Jak se při jejich návštěvě cítíte?

Už líp, já jsem se ze začátku trochu bála, ale i teď mám někdy trochu strach, když se mě na něco ptají.

9. ~~Jak na terénní asistentky reagují děti, jak se při jejich návštěvách chovají? Otázku jsem nepokládala, dítě je velmi malé.~~

10. Daří se Vám za pomoci asistentek lépe zvládat svoji situaci?

No třeba pomohli mi s těma sedačkama (pozn. sedačka do auta), s hračkami, s oblečkama.

11. Zlepšila se znatelně Vaše situace od doby, co službu terénních asistentek využíváte?

No já mám o děcko dobře postarané, ony to vidijá, tak už se nebojím, že by mi ho někdo vzal.

12. Chtěla byste od této služby ještě něco navíc?

Já nevím.

13. Máte představu, jak dlouho budete tuto službu potřebovat?

Já už ji ani nějak nepotřebuju.

14. Kdyby k Vám asistentky již přestaly docházet, dokázala byste se spoléhat již jen sama na sebe?

No šak my to už se Ctiradem (jméno je změněno) zvládáme aj sami. My už budeme mít aj druhé miminko.

15. Ovlivňuje spolupráce s terénními asistentkami Váš pohled do budoucna?

No možná, že bych si mohla dodělat tu školu, že by to bylo dobré, i když se mi nechce, babička aj teta sice říkaly, že by mi hlídaly aj obě děcka. Já jsem chtěla jít původně na kuchařku, naši říkali, že ne, že to by nešlo, tak pak jsem šla na tu pečovatelku. No já jsem si říkala, že v září mám ještě poslední termín, že bych se přihlásila, ale to bych potom neviděla moc malého, to bych musela být na intru, to dojíždění je blbé. Nejlepší by, kdybych to mohla dělat dálkově. No to by byla fakt škoda, kdybych to nedodělala.

16. Doporučila byste tuto službu někomu, kdo je v podobné svízelné situaci?

To jo.

17. Kdybyste měla práci asistentek ohodnotit známkou od jedničky do pětky, přičemž jednička je nejlepší, pětka je nejhorší, jakou známku byste dala?

Jedničku bych teď dala.

PŘÍLOHA P IX: ZÁZNAMOVÝ LIST ROZHOVORU V RODINĚ „D“

Datum uskutečnění rozhovoru: 26. 3. 2009

Doba trvání rozhovoru: 12 minut

Místo konání rozhovoru: v domácím prostředí rodiny

Účastník rozhovoru (dotazovaný): matka dětí

Otázky, které jsou přeškrtnuté, jsem vzhledem k horšímu chápání matky nepokládala.

Přepis rozhovoru:

1. *Jak dlouho využíváte službu terénních asistentek?*

Já nevím jak dlouho, možná tak dva roky.

2. *Odkud jste se dozvěděla o službě terénních asistentek, kdo Vám ji nabídl?*

To zas manžel vyřídil, to já ne.

~~3. *S jakými pocity jste tuto službu přijala?*~~

~~4. *Měla jste představu, v jakých směrech může být služba pro Vás přínosná?*~~

5. *V jakých konkrétních případech Vám služba nejvíce pomáhá?*

No oni mi pomohli vyřídit ten důchod a na děcka peníze.

6. *Přivítala byste častější návštěvy terénních asistentek, anebo spíše naopak?*

No šak to stačí, když jezdíjí kolem, já bych jich zas nějak neotravovala. No, a když něco nevíme, tak manžel volá.

7. *Jste spokojena s přístupem terénních asistentek?*

Jo, to jo.

8. *Jak se při jejich návštěvě cítíte?*

Dobře.

9. *Jak na terénní asistentky reagují děti, jak se při jejich návštěvách chovají?*

Oni tu ani moc nebývají, když jsou tu děcka.

10. *Daří se Vám za pomoci asistentek lépe zvládat svoji situaci?*

No oni mi hodně pomohli s tím důchodem i teď pro Danušku (jméno bylo změněno).

- ~~11. Zlepšila se znatelně Vaše situace od doby, co službu terénních asistentek využíváte?~~
- ~~12. Chtěla byste od této služby ještě něco navíc?~~
- ~~13. Máte představu, jak dlouho budete tuto službu potřebovat?~~
- ~~14. Kdyby k Vám asistentky již přestaly docházet, dokázala byste se spoléhat již jen sama na sebe?~~
- ~~15. Ovlivňuje spolupráce s terénními asistentkami Váš pohled do budoucna?~~
- ~~16. Doporučila byste tuto službu někomu, kdo je v podobné svízelné situaci?~~
- ~~17. Kdybyste měla práci asistentek ohodnotit známkou od jedničky do pětky, přičemž jednička je nejlepší, pětka je nejhorší, jakou známku byste dala?~~

Jedničku.

PŘÍLOHA P X: ZÁZNAMOVÝ LIST ROZHOVORU V RODINĚ „E“

Datum uskutečnění rozhovoru: 19. 4. 2009
Doba trvání rozhovoru: 10 minut
Místo konání rozhovoru: v domácím prostředí rodiny
Účastník rozhovoru (dotazovaný): otec dětí
Přepis rozhovoru:

1. Jak dlouho využíváte službu terénních asistentek?

Tak prakticky, no ty dva, tři roky.

2. Odkud jste se dozvěděl o službě terénních asistentek, kdo Vám ji nabídl?

Tak spíš to bylo tak, že manželka se o děti nestarala a prostě byly nějaké stížnosti, takže na úkor toho se přišli ze sociálky podívat. A oni mi pak nabídli tu službu.

3. S jakými pocity jste tuto službu přijal?

Jak bych tak řekl, já jsem byl z toho všeho překvapený, já jsem chodil do práce, já jsem to ani nevěděl, že se manželka o ty děti nestará.

4. Měl jste představu, v jakých směrech může být služba pro Vás přínosná?

No ony třeba ze začátku nabízely, že mně uvaří, aj pro děcka, operú, ale to pro mě není problém, já jsem byl zvyklý. To není zas tak hrozné.

5. V jakých konkrétních případech Vám služba nejvíce pomáhá?

Jak jsem skončil v práci, tak ony mi pomohly vyřídit ty formality, papíry pomoci vyplnit, abych aspoň část už nějakých peněz získal. Abych měl z čeho žít.

6. Přivítal byste častější návštěvy terénních asistentek, anebo spíše naopak?

Ne, šak ony ani nějak nejezdijá. Já už to tak ani nepotřebuju, ale su rád, když přijdou, zas povykládám, rozeberem něco, zas třeba nějaké věci.

7. Jste spokojen s přístupem terénních asistentek?

Mně to konkrétně jako nevadí, protože jako já nemám pocit, že by mi třeba narušovaly domácnost. Ony aj s děckama dobře, donesou aj nějaké ty věci z jiných rodin.

8. Jak se při jejich návštěvě cítíte?

Jo dobře, ony i chválí, že od té doby, co jsem převzal ty děti, tak se děcka úplně změnily, že byly dřív zakřiklé.

9. Jak na terénní asistentky reagují děti, jak se při jejich návštěvách chovají?

Jo, dobře.

10. Daří se Vám za pomoci asistentek lépe zvládat svoji situaci?

Ony mi pomohly ten začátek. Ted' už to zvládám aj sám.

11. Zlepšila se znatelně Vaše situace od doby, co službu terénních asistentek využíváte?

A tak jo, no co sa dá dělat, potřeboval bych do práce, ale nemožu.

12. Chtěl byste od této služby ještě něco navíc?

Já tak fakt ani nic nechcu.

13. Máte představu, jak dlouho budete tuto službu potřebovat?

No já konkrétně bych už je ani nepotřeboval,

14. Kdyby k Vám asistentky již přestaly docházet, dokázal byste se spoléhat již jen sama na sebe?

No, tak byl bych radši, kdyby přeca jen přišly.

15. Ovlivňuje spolupráce s terénními asistentkami Váš pohled do budoucna?

No tož je to tak jak to je, manželka o děcka nemá vůbec zájem, nemá vlastně nikde ani trvalé bydliště, je jako by nezvěstná, k soudu nechodí, ale tož co sa dá dělat, je to tak a ty děcka mňa potřebujú.

16. Doporučil byste tuto službu někomu, kdo je v podobné svízelné situaci?

Tak určitě, protože ten začátek pro tu rodinu byl těžký, protože třeba začne děcko lumpačit a ony pomozú zas ohledně nápravných, nebo psychovyšetření. Je to jako dobré.

17. Kdybyste měl práci asistentek ohodnotit známkou od jedničky do pětky, přičemž jednička je nejlepší, pětka je nejhorší, jakou známku byste dal?

No tak určitě tu nejlepší.

PŘÍLOHA P XI: ZÁZNAMOVÝ LIST ROZHOVORU S VEDOUCÍ TERÉNNÍCH ASISTENTEK

Datum uskutečnění rozhovoru: 17. 4. 2009

Doba trvání rozhovoru: 52 minut

Místo konání rozhovoru: v kanceláři terénních asistentek v azylovém domě

Účastník rozhovoru (dotazovaný): vedoucí terénních asistentek

Přepis rozhovoru:

Paní Sovová, chtěla bych se zeptat, kolik pracovníků pracuje v rámci sociálně aktivizační služby, jaké je jejich věkové složení a vzdělání?

Tak je nás 6 celkem, jsme rozděleny do tří skupin po dvou a docela záměrně to tak šéf můj kdysi vybíral, že první skupina jsou děvčata kolem 30, přes třicet mají obě, 31-33 jim je, druhá dvojice je přes čtyřicet, 42-43 a třetí kolem padesátky, jedna má 50, jedna 53. Takže je nás šest. No a vzdělání, tak my co máme nad 50, jsme prošly tou rekvalifikační půlroční, takže nám to nahrazuje vzdělání, že máme obě dvě praxi, ne v oboru, ale podle toho zákona, teď nevím jeho číslo z hlavy. A děvčata tady si dodělávají sociální školu ve Valašském Meziříčí, to je fakulta Olomouc a ty dvě kolem čtyřicítka, tak jedna letos končí vysokou školu, ale mimo obor, takže si bude muset nějaké vzdělání dodělat, nevím, jestli půjde jinam, nebo jestli zůstane, uvažovala, že si dodělá tady tu tříletou ve Valašském Meziříčí co dělají ty nejmladší kolegyně a jedna dělá pedagogickou školu, speciální pedagogiku.

Jaký je celkový počet rodin a kolik připadá rodin na jednu pracovníci, tedy na dvojici, protože, jak jste říkala, pracuje se ve dvojicích. Kolik tedy připadá rodin na tu jednu dvojici?

No tak je to pohyblivé, ale teď máme momentálně 78, měli jsme už i víc i méně, když jsme začínali, ale tady kolem té sedmdesátky se nám to ustálilo, ono se to pak nedá už tak všechno zvládnout, otázka, jaký je problém v té rodině, takže na každou dvojici zhruba dvacet rodin, snažíme se to i tak rozdělovat, aby to bylo stejné, teď jsme zjistili, že jsme měli rodiny po celém našem vsetínském regionu a tak jsme to tak předělali ty rodiny, aby to bylo směrované, třeba, aby jedna dvojice měla Velké Karlovice, Karolinku, Hrozenkov, tam tím směrem, druhá zase Střelná, Horní Lideč, Lidečko, Lačnov a ta poslední dvojice

zase nahoru směrem Jablunka, Bystrička a Vsetín, Halenkov. Protože je to docela náročné časově na přeježdění. Víc se toho zvládne, když jedete jedním směrem.

Kolik bylo rodin, když jste začínali?

No to bylo hrozně málo, tři rodiny, no po třech rodinách jsme dostaly, když jsme začínali, to byl ten rozjezd, začínaly jsme v říjnu (pozn. říjen 2006), to nás ještě děvčata ze SPOD zaučovaly, to bylo v rámci projektu, my jsme se ještě rekvalifikovaly, takže to bylo ještě takové pomalé, ale potom se to začalo nabalovat.

Když jsme začínali, tak projekt byl postavený na tom, že budeme rodiny dostávat ze SPODu, tam kde je dohled stanovený, tak byl postavený projekt úplně prvotně a potom, když se o té naší službě začalo vědět, hovořily jsme se školou, se zdravotnickým zařízením, instituce už o nás věděly víc a byla už potřeba, obraceli se na nás co jsme zač, co poskytujeme, takže jsme si vytiskly ty letáčky a roznesly jsme je na instituce jako jsou obecní úřady, zdravotní instituce, školy, školky, psychiatry, psychology – tam toho zase nebylo tak moc, no aby všichni věděli co poskytujeme, co jsme zač, že chodíme i s těma lidma, že je doprovázíme, aby aspoň trošičku věděli k čemu tam jsme.

Jak probíhá spolupráce se SPODem?

Úplně bez problému, výborně. Takhle. Dostaneme od nich takovou tu rodinnou anamnézu, my si ji přepíšeme, řeknou nám, co je tam za problém, co je tam potřeba momentálně řešit, s čím chtějí ony pomoci, protože my jsme takové jejich prodloužené ruky, my jsme hlavně pro ně, s čím chtějí, abysme pomohli a takový ten nástin, s tím my tam jdeme do té rodiny. Ony nás pracovnice SPODu vždy představovaly na začátku, teď už to tak ani takhle neděláme, ono se už o nás i docela ví. Ony nabídnou rodinám naši spolupráci, oni tedy můžou a nemusí souhlasit, to už tedy přestalo, že ne, že nesouhlasí, ale čekali jsme, že víc rodin nás bude odmítat, takových 95% řekne, že ano. Jinak máme spolupráci takovou, že jim jednou za měsíc sepíšeme zprávy z našich návštěv, docela podrobně, aby věděly, co se tam dělo. Jinak, když je něco akutního, co se musí řešit hned, a my nemáme takovou pravomoc, tak voláme děvčatům na SPOD co a jak dál, radíme se, nemáme-li pravomoc, přebírají to ony, ale informují nás, co tam bylo, anebo se domluvíme co a jak dál, co máme my dělat s těma lidma, takže je to vysloveně na domluvě. Takže to je telefonicky, když je něco, že to fakt hoří a je to docela špatné. No a potom máme každý čtvrtek, chodíme na osm ráno za děvčatama, že si obejdeme ty pracovnice, každá dvojice za pracovníci,

podle toho, kde má rodiny, probereme si to, co se stalo za ten týden, aby si to i ony dozvěděly, protože děvčata toho mají o hodně víc než my, ony ještě spolupracují se soudama, s policií a s dalšími institucemi. Co se asi tak stalo, my se i dozvíme co na soudě nebo něco s policií, abychom věděly, jak dál pracovat s tou rodinou.

Takže ta spolupráce je dost intenzivní?

Ano, to je, ihned, když něco se musí hned pořešit, když je to zlé. Potom jak jsem řekla jednou za týden u nich na SPODu hodinu od osmi do devíti a jednou za měsíc zprávy.

Jak jste mi říkala, že rodina musí souhlasit s poskytováním služby, uzavíráte s rodinou písemnou smlouvu?

My uzavíráme ústní dohodu, my neuzavíráme písemně, pouze tedy na základě ústní dohody.

Ze zákona je to možné.

Já se zeptám na složení rodin, jaká je struktura těch rodin?

Struktura rodin, vy myslíte, jako jestli jsou sociálně slabší nebo samotné matky živitelky?

Jestli jsou úplné, nebo neúplné.

No to jsou většinou neúplné rodiny, a když už jsou to manželé, tak minimálně, většinou tam už je několikátý druh, pět dětí, tři otcové, takže to nejsou rodiny v klasickém slova smyslu. Minimálně máme rodin, kde jsou opravdu manželé, to jak žijí, to už je další věc, máme asi, bych řekla asi nejvíce rodin, kde jsou osamocené matky. Ale ty matky, najde si nějakého partnera, on ji opustí, je to takové proměnlivé. Takže většinou jsou to neúplné rodiny.

Jaké je věkové složení dětí v rodinách?

Tak my pracujeme s rodinami s dětmi do 18 let, tam je to ze zákona, ale většinou jsou to rodiny s menšími dětma, ze základních škol, ale to jsou právě vícečetné rodiny, takže tam jsou děti např. od malého, od dvou let, až po sedmáka, převážně jsou to ty děti ze základních škol.

Ve vícečetných rodinách musíte tedy samozřejmě přizpůsobovat i práci v rodině.

No to ano, když jsou to děti ze školky, ale ony když mají nějaký problém a hned se to podchytí, jak jsou např. ty vady řeči a začnete s tím děckem třeba už od tří let, do logopedické školky dítě dát, nebo když se s ním pořádně procvičuje doma – to ale právě bývá problém, takže když se podchytí zavčas, tak se udělá obrovský kus práce. Fungujeme

už tři roky, a když zjistíte, že když se tomu dítěti více věnuje, kolik, tolik, takže ten pokrok je tam vidět a to je dobré. Děcko se pak může normálně začlenit.

Vy jste se ještě, než jsme začaly rozhovor, zmiňovala o individuálním plánu pro každou rodinu, můžete mi tedy k tomu něco říct?

No, nedělaly jsme je, ale v podstatě, když se podíváte, do těch standard, jak to má být, tak jsme to tak podle toho dělaly, ale ne písemně. Takže od 1. dubna začínáme individuální plány s každou rodinou, my bychom měly mít v podstatě s každou rodinou uzavřený písemný plán, ale když rodina řekne, že nechce, tak nic se uzavírat písemně nebude. No a bude to fungovat tak, že budou na neurčitou dobu tři měsíce stanovené menší cíle a postupně se budeme snažit dosáhnout nějakého výsledku. Nejsme idealisti, byli bysme rádi, kdyby se to spravilo úplně, ale řeknu příklad, že my třeba potřebujeme jen takový malý cíl. Máme matku, že vůbec neví, kdy děti byly naposled u zubaře, jenom takový cíl pro tu matku, aby si vůbec našla zubního lékaře, zajít na zdravotní pojišťovnu, zeptat se, kdo jí bude přidělen, tak aby ty děti vzala a aby s nima došla na lékařskou prohlídku a nechala dětem spravit zuby. Je to v podstatě malý cíl, ale pro každého to není samozřejmé.

Nejhorší asi je, očekávat, že se v rodině stane úplný zázrak.

No někdy se to opravdu spraví výborně, že si říkáme, už je to perfektní, ale pak zase nastane propad. To jsou třeba i psychicky nemocní, tam jsou to takové sinusoidy. Zlé je, že jsou tam ty děti a ty děti by to stabilní prostředí měly mít, že se to pak všechno sveze i s něma a to je špatné.

V čem rodinám tedy nejvíc pomáháte?

Úplně v běžných věcech, např. úřady. Ted' jsme měli matku, která si nešla ani vyzvednout porodné, jí to porodné propadlo, což je dost peněz a oni jsou rodina sociálně slabá. Ona má prostě nějaký blok, ona má problém jednat s cizíma lidma, natož s úřadama. Když jsme ji dostaly do péče, tak to už nešlo vyřídit, to už bylo propadlé. Ona je celkově trochu zvláštní, tam bude zřejmě i něco psychického. Příspěvek na děti, sociál, příspěvek na bydlení. Jí, na toto všechno vznikal nárok, ona si půjčovala, zadlužovala, ona prostě neměla nic vyřízené, rozpočet s nima běžně děláme, protože to jsou sociálně slabé rodiny, oni neumí hospodařit s těma penězi, dostanou peníze a za tři dny jsou rozfofrované a nejsou zaplacené stravenky, takže se snažíme s něma dělat rozpočet. To nikdo ale nechce dělat rozpočet, ale aspoň je tak hlídat – máte pro děcka zaplacené stravenky, jak vám to

vychází s penězi, kdy máte další dávky, kolik vám zbývá, nesmíte utratit, rozpočítejte si to, když nechcete, abychom jim do těch peněz nahlídly, tak aspoň radit. Oni ale i za vašimi zády nakoupí – DDV, nemají peníze, dostanou dávku, jdou koupit DVD a co budou jíst dalších 14 dní je nezajímá.

Jak jsem dělala rozhovory v rodinách, tak oni si velmi pochvalovali to doučování.

No ale to není smyslem této služby. No konkrétně máme takové maminy, které nemají nadělené v té hlavě, aby s téma dětma to zvládaly, takže tam víme prostě, že tam to budeme dělat a děláme, anebo jim zajišťujeme doučování a to dobrovolníkama, máme Adoreu tady, což jsou dobrovolníci, ale i studenti, Zrnko je tady, ti, my tam teda chodíme, ale to doučování je právě strašně časově náročné, takže jsme zjistily takovým poptáváním, že nakonec v rodině se najde nějaká teta, která děti v rodině doučuje, nebo jsme šly do družiny a když oni vidí, že ta rodina je fakt špatná, tak někde jsou ohromně vstřícní na školách, družinářka na něho dohlédne denně, že si napíše úkoly, ne všechno, ona si s ním nemůže sednout a se s ním učit, ale aspoň něco. Řekne mu, teď se nauč to a toto, aspoň si to přečte a něco mu zůstane v té hlavě. Ona nemůže suplovat ty rodiče a ani nesmí v podstatě. Ony fakt některé matky nemají na to, aby se s tím dítětem naučila na druhý den, anebo jsou rodiče, kterým je to úplně jedno, dají přednost čemukoliv jinému, většinou alkoholu, jejich osobním věcem, že se ani nepodívají, máš úkol, nemáš úkol. Takže se snažíme to doučování zajistit, protože je to opravdu velice časově náročné, zajistit to téma jinýma institucema.

Ještě jsem se chtěla zeptat, jak často do rodin chodíte?

Jak je potřeba. Když máme doučování, to si stanovujeme pravidelně, hlavně jak mají rozvrh, my se jejich rozvrhu přizpůsobíme, to už máme takhle zavedené, aby ta maminka věděla, protože někteří jsou tak trochu nespolehliví, že např. každé úterý a čtvrtek přijdeme o půl druhé se učit se všema třema dětma, aby si třeba nerozmysla, že se půjdou podívat do obchodu, nebo tak něco, projít, aby byli doma. Když se to zaběhne, oni to fakt dodržují a někteří o to doučování fakt stojí. Za prvé fakt uzná, i když si to tak ani nepřizná, ale ví, že je to tak dobré, že až na to tak nemá, takže to mají tím úlevy, takže oni to vítají někteří. Zatím co jsme doučovali, tak všichni byli rádi.

Já vím, že vy i dětem zprostředkováváte kontakt se společenským prostředím, děti např. chodí s rodiči do Mateřského centra Sluníčko, že je k tomu tak nabádáte.

Jsou maminky, které jsou docela uzavřené a jsou i docela oddělené od té společnosti, osamocené matky, ony se stydí za to, že jsou samy, že mají děcko. U některých je psychika narušená, některá je líná tam dojít. Ale ty děcka jsou potom doma zavřené, když je ve škole, tak je ve škole. Ony i ty děcka – to je zajímavé, nemají tu tendenci chodit třeba ven na dvůr za děckama, že si vytváří ty svoje komunity dost často, což teda není dobře samozřejmě. Když už je taková mamka, ale to děcko se snažíme nakontaktovat. Když je to menší děcko, tak do toho Sluníčka, tam je to fakt ohromné. Napřed tam jdeme s něma, protože ony by tam samy nedošly, pobudeme tam s něma ze dvakrát, ze třikrát. Mnohým se to zalíbilo, už tam pak samy chodily, oni tam mají spoustu akcí, kroužky, i počítačové, i pohovory s psychologem, z pracáku jim tam chodí radit, jak si mají hledat práci, takže oni už to pak docela přivítají. Když jsou to větší děti, tak už jim se snažíme takové zájmové činnosti, kroužky, které nejsou finančně náročné, třeba Sokol. Za prvé se tam dostanou do styku i s jinýma dětma, což je pro ně jenom dobré, protože ve škole ty děcka ostatní znají a ony se jich straní a jsou pak vyčleněné. V Sokole je to velice fajn pro ty naše děti. Pak do Zrnka, tam jsou i romské děti, i normální děti jsou tam velice šikovné. No a pak v létě jsme měli už dva roky za sebou ten projekt.

Ano, při rozhovorech rodiny pochvalovaly, zmiňovaly se, že se jim to líbilo a že by se zase chtěly zúčastnit.

Za prvé poznají se ty rodiny i mezi sebou a je to tak jakoby podpoří, že se jim tak nějak tím i uleví. Za druhé oni mají finanční prostředky špatné, takže se nedostanou děti na výlety. A my jsme ten první rok měli 7 výletů, což byla ohromná věc, je fakt, že jsme se snažili ty rodiny prostřídat, protože byl jeden autobus, ale když to nebylo s dopravou, byl to třeba tady bazén a s něčím spojený, tak to jsme co nejvíc rodin pozvali. Takže to jste naznačila projekt z Nadace Terezy Maxové, měli jsme tak už dvoje prázdniny.

Jenom tak na okraj, kde jste všude měli ty výlety?

Tak byli jsme třeba tady v lázních v Teplicích, v jeskyních, potom jsme byli v Čechách na třídením pobytě, tam jak se vyrábí ruční papír, teď si nemůžu hned vzpomenout. Pak jsme měli takové turistické akce v okolí Vsetína, kde to končilo opékáním, sportovníma hrama, po cestě jsme poznávali květinu, kdo jich nejvíc pozná, natrhá. Pak jsme měli kou-

pání spojené s knihovnou a povídáním o knížkách. No ty děcka ty knížky moc nemusí, protože pro ně nejlepší počítač, málokterá rodina ten počítač má, to je taková jejich vize, ale přitom knížka jim ten počítač nahradí. Pak jsme byli na Bouzově, potom jsme byli v Lešné.

A na letošní rok taky chystáte nějaké akce?

Na letošek Tereška Maxová nevypisuje na prázdniny, protože čeká miminko, bude prý vypisovat od září. My si zase chceme dát projekt, a to jsme si říkali, že tam jsou v říjnu 3 nebo 4 dny volna, spojili bychom to se sobotou a nedělí a udělali bychom pětidenní pobyt na nějakém rekreačním zařízení turisticko kulturním. Už víme jak, máme představu, ale to je ještě daleko. Byl i na volnočasové aktivity projekt, takže jsme si dali projekt na tři výlety, máme je zase turisticky zaměřené. Pojedeme např. na Helfštýn, dopředu si připravíme nějaké povídání o tom okolí, o Helfštýnu, i když tam jsou ty expozice, ale je potřeba to tak rozumně, lidově říct, aby z toho i ty děti něco měly a ti naši rodiče, pak uděláme nějakou, ne moc velkou turistiku, protože my tam máme rozpětí velké, ale řekly jsme si, že vezmeme ty rodiny, kde mají tam sedmá, pátá, šestá třída a když to uděláme takové jednodušší, tak to je jedno, kdo se toho zúčastní a no potom na každém tom zámku, např. Vizovice, se pořádají v létě akce, už jsme si to dopředu zjistili – třeba, nějakí ti šermíři, divadélko malých forem přímo na té kulturní památce.

Je to celkem i organizačně náročné pro vás.

No, ale to tak ani ne, snažíme se i prostřídávat ty rodiny a to oni vám ještě slíbí, no a pak – na to je prostě tady u takovýchto rodin, no jsou prostě takoví, jací jsou, jinak by nebyli na SPODu. Oni třeba – ano, dobře, my se těšíme hrozně, no fajn a jsou třeba z Hrozenkova, je to 5 lidí, tedy 5 míst v autobuse a my čekáme a oni nikde, tak hned telefon, co je, co se stalo. My jsme nemocní – to je hned, to víme, že je výmluva, pak zjistíme, že je to tak, že neměli na autobus z Hrozenkova na Vsetín. Anebo že měl dát tatínek peníze, tatínek se opil, usnul, ráno měl tu opici, nebo jak se to říká, a prostě řekl jim – a nikam nepojedete. No prostě jsou takoví, jací jsou. Myslím ale, že jenom jednou jsme se spálili a potom už jsme si náhradníky domlouvali, že když by někdo nemohl, jestli by byli schopni, když jim zavoláme, do půl hodinky, to už jsme si většinou ty vsetínáky, protože vyjíždíme ze Vsetína.

No ty rodiny to opravdu hodnotily velmi kladně.

No víte, oni se ty děcka opravdu nikde nedostanou, třeba i ten bazén, i město nám dalo dny, kdy můžou ti naši lidi zadarmo, od rána, přijít v jakoukoliv dobu, oni měli takové své lístky, prokázali se, mohli přijít dopoledne na dvě hodiny, pak odejít, pak zase přijít, je to spojené i s tím koupalištěm venku. Nám říkala jedna paní, já nemám ani na to, abych si šla s děckama – tři děti má, na bazén s děckama zaplavat. Ten rozpočet jí na to nestačí. Je to o tom, že někteří rodiče, nebo jen ty matky, jsou pohodlné, líné, ani by nevyjely a jsou s tím spojené ty finance, že je to fakt nákladné, že by si to nemohly dovolit.

Ještě mimo to, víme, že v rodinách máme děti nemocné, mají nějaké to postižení, tak už se jim snažíme vyřizovat ozdravné pobyty. Ono ty maminy – vy jim o tom řeknete, musíte to a to, je tam ta možnost, ony většinou nic a ono je to termínované, takže když nepodáte za-
včas tu žádost. Takže – vzít maminku, jít za paní doktorkou, vyřídit.

Takže vy je tak i doprovázíte?

Ano, někdy i část vyřídíme za ně, ale to není to správné, musí se učit samy.

Když jsem se v rozhovorech ptala, zda, když už by byla služba ukončena, zda by byli schopni všechno zvládat sami, tak většinou odpovídali, že by byli radši, kdyby ta služba pokračovala.

No my jim pomáháme, příklad - rodina, přistěhovala se, zdravotní karty poztrácené, na VZP vám přidělí doktora, takže takové věci se zjistí. Nebo například, že manžel si může z rodičáku vzít mateřskou - máme maminu, měla první dítě, neměla nárok na mateřskou, nepracovala, šla rovnou na rodičák. Ted' čeká už druhé a to první je pořád na rodičovském příspěvku, ona by byla zas na rodičovském, tam není nová skutečnost odpracovaná a víte, že ten muž si může na sebe vzít, že půjde na mateřskou na 3 dny na 7, na 14, on to pak ukončí a mateřská přechází na ni automaticky? To je změna v zákoně, to jsme taky nevěděli, ale ted' jsme to tak pořešili u jedné rodiny. On pracuje, takže ona by neměla mateřskou, ale ted' ji bude mít z toho jeho příjmu, což je vynikající. Takové věci se i při tom člověk naučí. Chodíme se ptát, a oni by se nechodili ptát. Řekneme jim to, ale! Ať už si to vyřídí sami. My jim pomůžeme s vyplňováním, ale sami si tam musí zajít, aby se prostě sami snažili.

To je vlastně smysl té služby, motivovat, aby jednou, když už ta služba z jakýchkoliv důvodů skončí, i z finančních, aby byli sami schopni.

Ano, aby už fungovali jako normální rodina, začlenit je do té společnosti, aby se o sebe uměli postarat a o ty děcka, po všech stránkách.

Pak jsem se chtěla zeptat, jestli zprostředkováváte rodinám i odborné služby, např. psychoterapeuta apod?

Ano, zprostředkováváme, teď máme rodinu, že se o nás dozvěděl na rehabilitaci a že by chtěl radu s výchovou dcery. Takže to je třeba takový příklad. Napřed jsme tedy vyslechli rodiče, s paní Střelcovou, psychologka, velice šikovná, s ní docela spolupracujeme, protože ona nám dělá supervize a ona s těma dětma pracuje i s rodinama. Takže nasměrujeme, nakontaktujeme, řekli jsme jí zhruba jaký je problém, protože to ona si všechno zjistí už sama, objedná je, napřed si pohovoří s rodiči, s dítětem, docházejí na ty rodinné terapie, je to správná věc. Oni ti rodiče si myslí, a to děcko je špatné, a nakonec oni to ti rodiče až tak neumí s těma dětma, jdou na to špatně. Ty terapie jsou vynikající. Pak zprostředkováváme léčbu alkoholickou, ale tu ambulantní, s paní Šebelovou, nebo s paní doktorkou DeLahozovou, tam kontaktujeme lidi, kteří s tím souhlasí, to je na dobrovolnosti, potom už se domlouvají, jestli se nechají hospitalizovat, přímo s paní doktorkou. Dáme jim ale prvotní kontakt. Máme ale i paní, se kterou musíme jezdit, protože se tam bojí, takže když mám jet k paní Šebelové, musíme pro ni jet, takže nejen zprostředkujeme, ale i doprovázíme, ale to všechno prostě pro ty děti. když by ona chtěla podstoupit tu léčbu, bylo by to vítězství obrovské. Doufáme, že maminka se spraví, přestane pít ten alkohol a tím by se to v rodině urovnala. Tam je všechno hlavně ten alkohol, to je dominantní v těch rodinách. Někteří si to, i když pijí, ukočírují, mají zas jiné problémy, ale takto to odčerpává v těch rodinách, i tak už malé finance., vždycky to vytváří obrovské problémy v rodině, pak tam už je agresivita pod vlivem alkoholu, děti tomu jsou svědky, přihlížejí tomu, dospělí si řeší svoje problémy před dětma, když už jsou větší, tak dokonce osmiletý kluk loni se pral s otcem, ale tak, že to je úplně hrozné. On šel na svého syna s nožem, byla tam pak i Policie, takže to už se pak řešilo i jinak. Takže ten alkohol, nejen že odebírá finance, ale hlavně ty vztahy mezi lidma.

Když už tedy dojde k situaci, že rodiče nejsou schopni se o dítě starat, musí jim být odebráno, tak vy s tou rodinou pracujete i poté, co jim bylo dítě odebráno?

Ano, pořád, i SPOD na tom trvá, je to dobrá myšlenka, teď jsou i opatření nové, co se týká sociální práce s rodinami, aby se pracovalo i s rodinou, kde bylo dítě, anebo děti už odebrané. Je to vynikající, opravdu obrovský pokrok. Je to přirozené, ony ty děcka, ať když tam mají lepší podmínky, tak pořád tatínek, maminka – tatínek je mlátil, maminka se o ně nestarala, ale pořád tatínek, maminka. Oni budou vždycky jediní, jiné úplně nejbližší lidi nemá člověk, takže se snažíme ozdravit tu rodinu, co zbyla. Je tam ten alkohol, takže tu léčbu – např. s maminkou, co nám odebrali tu holčičku, tak minulý týden jsme s ní byli třikrát, tady k nám, k ambulantní protialkoholní léčbě, pak bylo sezení s paní Střelcovou, a pak jsme s ní jeli navštívit holčičku do domova. Ona má totiž problém, ona se bojí někam jet, to je asi i tím alkoholem, ale pro ni, že by měla jen někam nastoupit do autobusu, to je pro ni hrůza. Takže přes to, že už tam není dítě, tak s ní docela intenzívně spolupracujeme.

Určitě je výborné, že tato služba existuje, protože ze SPODu by neměli čas, se jim takto věnovat.

To určitě ne, jich je tam málo. My vyloženě pracujeme s rodinami, ale oni mají ještě řadu věcí kolem toho – s úřadama, se soudama, a já nevím s čím ještě vším, takže to oni nemají tolik času vůbec.

Když přijдете do rodiny, podle čeho vy přesně rodinu posuzujete?

No my už to víme ze SPODu, ale máme rodiny, které nejsou na SPODu, protože jak už se o nás celkem ví, takže když jdeme kvůli jedné rodině do školy, tak už se nám stalo – a my tady máme ještě jednu takovou rodinu – děcko chodí věčně hladné, smrdí, není čisté, straní se kolektivu, takže už nám řeknou ve školách, někdy i ve zdravotnických střediscích, ale tam oni moc nechtějí, protože nesmějí – ale mají povinnost to hlásit na SPOD, takže oni to fakt hlásí, i školy mají tu povinnost. My vždycky řekneme, dobře, ale napište na ten SPOD. Ale možné, že když bychom tam nepřišli, tak se to bude pořád tak nějak přehlížet. Ono sice i na školách jsou ti preventisti. Třeba jak ten jeden pán, co teď řešíme, nezvládají to s výchovou dítěte, holky, co chodí do 2. třídy, chtějí na tom pracovat, aby se to zlepšovalo, záleží jim na tom, co z ní vyroste. A my ale zase, jdeme na SPOD, zeptáme se, zda mají rodinu tohoto jména v evidenci, a někdy se stane, že už v evidenci byli, že tam např. zemřel otec, matka se vdala, byl tam problém, pak se to stabilizovalo, takže tam přestali docházet.

Pak je ale např. rodina, kde není ani jeden takový problém, ale manžel se dá na hazardní hry, je pryč, děti jsou čisté, paní se o ně vzorně stará, učí se s něma, ale mají všechno exekutory zabavané, protože manžel dělal dluhy, takže tam není takovýto problém. No a této paní jsme chtěli ulehčit – tři kluci, divočáci, takže v Zrnku se domluvilo, že se tam budou chodit připravovat, aby se jí trošku ulevilo. Pomáháme jí i dost intenzívně sehnat práci, už se nám i podařilo, byly to všechno krátkodobé pracovní poměry, a protože je sama na ty tři kluky, tak nemůže dělat na směny, takže je to problém. Ono někdy i ta rodina nechce podpořit, dává od nich ruce pryč, ani se k nim neznají, anebo ta rodina ostatní není na tom také moc dobře, že by je mohli nějak výrazně podpořit.

Jak je tato vaše služba financovaná?

Většinou nás financuje MPSV, ale letos máme problém, peníze budou do července a od října přechází naše financování pod Kraj, např. kdyby nás bylo takovýchto organizací, jako jsme my pět, tak oni to budou chtít zredukovat,

A kolik je tedy teď takovýchto organizací?

My jsme dvě. Už vzniká v Meziříčí při Charitě, ale oni mají 7 rodin a už fungují myslím půl roku, ale oni mají úplně jiný systém na to, ale podobná je tady na Poschle. No sice podobná - oni mají úplně jiný systém práce, oni jsou tam v té komunitě jejich, s něma pracují tam. Ale asi se budeme muset tak nějak spojit – no uvidíme, budeme mít teď schůzku.

Jaké by musely být důvody, abyste řekli, tak a teď už ukončíme tu práci s rodinou, máte to nějak časově ohraničené?

Ne, máme třeba i rodinu, kdy jim disponujeme i financema, takových rodin je sice málo, že jim pořád šlapete na paty, oni se aspoň částečně snaží plnit, co jim řeknete. No, není až tak výjimečné, že ukončíme spolupráci s rodinou, protože už se tam dosáhlo to, co bylo třeba. Ale stane se, že rodina opakovaně nás nepouští do bytu, nechce s náma spolupracovat, no tak bohužel, na SPODu jsou pořád vedeni, SPOD s nima pracuje, ale my ne.

Nebo třeba maminka nás požádala, ona byla vdova, odešla ráno do práce, všechno nachystala a kluk do školy nešel. My jsme vodili ogara do školy! Hlídali jsme ho, protože ona jak byla sama, tak měla dva pracovní poměry, tak odpoledne jsme ho hlídali, aby se naučil, on nebyl vůbec hloupý. Takže ono by se dalo říct – taková blbost, ale ono to bylo za pět minut dvanáct, on byl v deváté třídě, jak jsme s ním začali spolupracovat, on měl čtverky, pětky,

z některých předmětů, a protože nebyl hloupý, tak to bylo, aby na něho někdo dohlédl. A teď už je na střední škole a kdoví, jak by to s ním dopadlo. Maminka fakt neměla čas.

Nebo vím, že kolegyně měly rodiny, že matka se dostala do péče, měla manžela podnikatele, měli všechno, měli barák, jenomže on podnikal tak, že to nebylo ze zákona všechno v pořádku a oni o všechno přišli, on od nich odešel, našel si jinou paní a ona zůstala se čtyřma dětma sama. Takže tam byla potřeba pomoc, pomáhalo se s bydlením, vyřídit dávky, ona se z toho úplně sesypala, celkem asi rok děvčata s ní pracovala, no a paní si pak našla přítele, dobře zabezpečeného. Ony už i holky říkaly, asi už to tam skončíme, ona i začala podnikat v kosmetice, šikovná ženská, ale v tu dobu, kdy jsme ji dostali, na tom byla velice špatně, protože jí se celý svět sesypal a ona prostě byla jak ochrnutá a potřebovala, aby se jí pomáhalo. Ona o nás dokonce psala pak i do novin, do Jalovce, anebo do Vsetínských, psala takový dopis, že se ocitla v životní situaci, do které si myslela, že se do ní nikdy nedostane a že se jí pomohlo. Tak jí někdy potkáváme, v takovém bouráku, zastaví se i a povykládáme.

Takže jsou rodiny, že jenom s úřadama něco pomoci, stalo se nám, běžte tam, oni jsou na pasekách, tam není žádný zásadní problém, i když jsou na SPODu, ale neumí si vyřídit nic s úřadama, potřebují poradit, takže SPOD pak říká – dobrý, na to oni prostě fakt nemají čas.

Jak jsem z rozhovorů v rodinách vyrozuměla, tak vy rodinám pomáháte i materiálně?

Máme dary, dali jsme si i 3x inzerát do Anny (inzertní časopis), takže lidé se nám pak sami ozývají, od nábytku, praček, mikrovlnek, i lustry, oblečení, povlečení, matrace, sedačky. Takže i z darů lidem pomáháme.

Takže to oni jsou za takovou pomoc vděční.

Ano, to jsou, to opravdu všichni jsou vděční, protože ten nábytek oni mají většinou tak poskládaný, děti jsou často v rodinách nemocné, takže mají i matrace pročůrané. Oblečení dostáváme moc, nebo i hrnce a talíře jsme vybavili, jedna přišla, čekala mimino, vyhodili ji z rodiny, takže všechno, od oblečení až po hrnce. Někdy se stane, že jsou tam roztrhané oblečení, to tedy pak dáme do sběrného dvora, ale většinou to všechno udáme.

Paní Sovová, vy jste mi nedávno říkala, že zpracováváte standardy této služby.

No, zpracováváme, což musí mít všechny tyto zařízení, děláme to dohromady, je to obrovská kolektivní práce, máme dokonce i paní, která k nám chodí a říká co je špatně, co není špatně. Je to náročně, ale teď máme tu konzultantku, která tady byla poprvé a přijede zase v květnu, takže už trošku víme, každé pondělí nad tím sedíme.

Ještě se ale vrátím k vaší otázce o umístění dětí do domova. Neřekla jsem vám, že když už je to tam opravdu zlé v té rodině, tak není hned první do ústavu, nejdříve se osloví rodina, víme, jak to tam v té rodině vypadá a už uvažujeme dopředu, jestli by si někdo to dítě nechtěl vzít, do 18 let pečovat o ně. Zve si je SPOD, ale hovoříme o tom společně s děvčatama o tom, kdo by se nám tak zdál, jestli babička, nebo teď máme rodinu, kde hrozí odebrání a přišli jsme na to, že ještě bratr otce je velice šikovný, máme ho pozvaného na SPOD a chceme mu navrhnout, jestli by si nechtěl tu dívku vzít a starat se o ni. Takže ne že se to hned do ústavu směřuje, ještě se snažíme v té rodině to dítě udržet, v podstatě je to pořád pro dítě rodina, je to pro dítě jednodušší, oni to nepocítují. Máme rodinu, kde dívka byla odebrána rodičům, teď pečuje o ni babička, nebo teď máme předběžné opatření – dva hoši, budou svěřeni babičce.

A za tu dobu co pracujete, kolik dětí se už opravdu muselo umístit do ústavu?

My za celou dobu celkem třikrát a kéž by bylo i méně. To už fakt bylo tak, že ty děti nebylo komu dát. Stane, že rodina opravdu nechce, své děti už vychovali, mají je velké, dívka měla 6 roků, takže ještě obrovský kus práce před sebou, byli to lidi docela solidní, no ale nemůžete jim to mít za zlé, nemůžete jim to dítě nutit, někteří moc nad tím přemýšlejí, rodina byla celá sešlá, několikrát na SPOD se byli radit, ale měli strach, nakonec se rozhodli, že ne. Ale berou si holčičku každý pátek odpoledne, sobota, neděle, svátky, takže ona je jakoby v podstatě v rodině. No a pak jsou ale opravdu děti, které jsou tam pořád. Vždycky se opravdu hledá ještě někdo v rodině, kdo by se o dítě postaral, taky jeden chlapec- už jsme mysleli, že půjde do ústavu, ale nakonec si ho teta vzala. Oni napřed, že ne, ne, ne, ale pak ano, Většinou máme ale ty babičky, že si tu péči vezmou na sebe, my jim pomůžeme vyřídit přídavky, příspěvek na péči, všechno co je potřeba, aby to i finančně bylo pro ně lepší.

PŘÍLOHA P XII: ZÁZNAMOVÝ LIST ROZHOVORU S VEDOUCÍ ODDĚLENÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Datum uskutečnění rozhovoru: 20. 4. 2009

Doba trvání rozhovoru: 42 minut

Místo konání rozhovoru: v kanceláři vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany
dětí na městském úřadě

Účastník rozhovoru (dotazovaný): vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí

Přepis rozhovoru:

Chtěla bych se zeptat, jaký máte počet pracovníků na oddělení?

K dnešnímu dni máme 9 pracovníků, z toho je jeden vedoucí, jeden pracovník na náhradní rodinnou péči a dva kurátoři, to znamená takových těch sociálních pracovníků na péči o dítě je 6.

A jaké je jejich vzdělání?

Vzdělání musí splňovat podle zákona o sociálních službách, máme tu už k dnešnímu dni z těch devíti 3 vysokoškoláky, ostatní mají vyšší odborné. Kromě jedné pracovnice všichni splňují požadavky, ta si bude muset dodělat vzdělání.

Jaký máte počet rodin na pracovníka?

To můžeme vzít z výroční zprávy, kde máme počet živých případů, z kterých bych vycházela, tj. v roce 2008 to bylo 1169, vychází tedy 146 živých případů na pracovníka.

To je docela hodně.

No určitě bychom přivítali navýšení pracovníků.

Já se ve své práci soustředím na sociálně aktivizační služby, které poskytuje azylový dům, pak vím, že jsou i sociálně aktivizační služby, které poskytuje diakonie. Jestli byste mi mohla něco k těmto službám říct, kolik je např. počet rodin, kde máte společnou spolupráci?

S azylovým domem máme společných zhruba ke čtyřiceti rodinám, s diakonií máme čtyři rodiny společné, kde vedeme spis a snažíme se koordinovat tu činnost sociálně aktivizač-

ních služeb. Diakonie pracuje na Poschle, s romskými občany, jejich cílová skupina je tudíž odlišná od cílové skupiny azylového domu. Obecně se jedná o rodiny s dětmi, ale Poschla je specifická lokalita.

Takže intenzivní spolupráce je s azylovým domem.

Momentálně je to tak, že intenzivní spolupráce je s azylovým domem, protože tam nás spojuje daleko víc rodin.

Mohla byste mi prosím říct, jak ta spolupráce probíhá?

Probíhá to tak, že prvotní oznámení, nebo prvotní podnět k zahájení činnosti v té rodině dostávají sociálně aktivizační služby buď od nás, nebo se taky stane, že dostanou podnět odjinud, např. ze školy, nebo z obecního úřadu. Takže pracovnice nás kontaktují, jestli my vedeme na tu rodinu spis, a domlouváme se, co v té rodině budeme dělat. Je nastavena teď nově spolupráce tak, že se každý čtvrtek ráno setkáváme tady u nás na SPODu, pracovnice azylového domu přijdou ke každé pracovníci SPODu a proberou konkrétní rodiny, které řeší společně, změnily si teďka i obvody, trošku snažily se to přizpůsobit nám, aby ta jejich práce byla efektivnější, protože mají trošku problémy s autem, dopravou, obvod je široký, přizpůsobily si obvod trochu nám, i když to není úplně stejné. No a my bychom měli fungovat opravdu jako koordinátor, ve čtvrtky by naše pracovnice měly koordinovat tu činnost pracovnic azylového domu, domlouvat se na společném postupu, co se v té rodině za ten týden stalo, co lze očekávat do budoucna, na co by se měly ty pracovnice z azylového domu soustředit.

Jak by se dala spolupráce vylepšovat, jsou nějaké slabé stránky, které byste chtěli vylepšovat?

Slabé stránky jsou, že možná to nedržíme pevně v rukou, ale to je z hlediska SPODu, že cítím, že někdy ty terénní asistentky dělají něco nad rámec, tak je třeba jim to vysvětlit, že jejich úkoly jsou v přímém poskytování pomoci, nikoliv už v podávání podnětů, zasahování do důležitých záležitostí, které má na starosti SPOD, žádné zásadní řešení, navrhování podnětů k institucím by pracovnice neměly podávat, což se nám v ojedinělých případech třeba stalo, že opravdu byly v tomto aktivnější a v podstatě neměly v kompetenci tyto iniciativy. Takže my bychom je měli koordinovat, měli bychom mít přehled, co dělají. Další slabinu vidím třeba v tom, že terénní asistentky mají už taky hodně rodin a že v některých rodinách očekáváme návštěvy opravdu častější, než Ixtýdně, že jsou rodinky,

které potřebují častější kontrolu, aspoň do té doby, než se to v rodině stabilizuje, minimálně 2-3x týdně. A ony už samozřejmě nestíhají, ale to se snažíme domlouvat v konkrétních případech. Další slabinu bych viděla v tom, že o těch aktivitách sociálně aktivizačních služeb bychom měli vědět dopředu, že to přináší i to, že my přijdeme do rodiny v jednom dni a v předcházejícím tam byla sociálně aktivizační služba. V rodině na nás hledí, co tam všichni děláme, takže ta koordinace opravdu hraje důležitou roli. Je to prostě na tom, jak my se budeme domlouvat a není to jenom chyba sociálně aktivizačních služeb, ale i naše, prostě musíme na tom pracovat společně, abychom těmto negativům předcházeli. A potom chceme, aby nás sociálně aktivizační služby včasěji informovaly o některých problémech a ne třeba 1x za měsíc, jak bylo dříve. Do minulého měsíce jsme měli nastavenou spolupráci asi tak, že tu pracovnice chodily nekoordinovaně, namátkově a zprávy o průběhu sociální práce nám dávaly jednou za měsíc. My jsme se tak dozvídali o těch problémech v rodině se zpožděním, takže proto jsme si to nastavili každý týden, aby ta informovanost probíhala lépe, uvidíme, jaké to přinese výsledky do budoucna, není problém se domluvit na jiném řešení.

Vy máte nastavené individuální plány pro práci s rodinou?

No měli bychom začít vytvářet, nemáme individuální plány ve všech rodinách, v tom je rezerva, musíme individuálně plánovat. V některých rodinkách už ty plány máme, ale ne všech.

Myslíte, že individuální plány tedy práci více usnadní.

No to určitě.

Já bych se chtěla zeptat na váš názor na vládní dokument ohledně péče o ohrožené děti z letošního ledna.

Můj názor – už bylo načase, velice vítám tady tu transformaci, myslím si, že na některé věci jsme najížděli už předtím, na tu multidisciplinární spolupráci, na porady odborníků, případové konference, musíme samozřejmě zintenzivnit tady ty snahy. Je důležité také, aby stát podporoval pěstounskou péči, stejně tak pěstounskou péči na přechodnou dobu, abychom tady dosáhli toho, že děti nebudou celý život v ústavech, budou zažívat běžné situace v rodině. Pěstounů za tu dobu rok a půl, co já tady pracuju – mám jedny nové žadatele. Pěstouni nechtějí jít do pěstounské péče, obávají se kontaktů s biologickou rodinou, těch

kontaktů, které tam mají a ta motivace, co se týká pěstounských dávek, je slabá, nedostatečná. Je tedy i málo pěstounů a i proto jsme nuceni dávat děti do ústavů.

Takže než umístíte dítě do ústavu, co tomu všemu předchází?

My bychom měli, soud i my, dávat přednost rodině, rodinné péči, a když se rozhoduje o ústavní výchově, tak by mělo být jasné, že tomu dítěti nelze poskytnout žádnou péči v rodině u jiného příbuzného, nebo nějaké cizí rodině, která by bylo schopna dítě zabezpečit. Teprve potom přikračujeme k ústavní péči. Ale bohužel, pokud nenalezneme v původní biologické rodině nějakého příbuzného, ochotného se o dítě starat, tak ta ústavní péče tam nastupuje.

A kolik dětí bylo např. za poslední tři roky umístěno do ústavu?

Možná bych mohla říct, kolik máme momentálně dětí v ústavu – v současné době je to 35 dětí.

A jak se pracuje s rodinami dětí, které jsou v ústavu, aby byla šance na návrat do rodiny?

Jednak ve všech případech máme povinnost ze zákona jednou za 3 měsíce navštěvovat původní rodinu a pracovat s ní. Řekla bych, že šanci na návrat do původní rodiny má z těch 35 dětí zhruba ani nejedna čtvrtina dětí. U některých dětí na tom pracujeme dost intenzívně, ale je to opravdu dost problematické. Ten návrat do původní rodiny není nijak optimistický a nedaří se nám to, tak jak bychom chtěli.

A ti rodiče nemají už o dítě zájem, nebo mu nejsou schopni zajistit podmínky?

Někteří rodiče po umístění mají pořád zájem, my je i motivujeme k návštěvám, někteří rodiče nejsou schopni, v hodně případech došlo k umístění na základě toho, že rodiče jsou alkoholici, ten alkoholismus přetrvává dál, i když se snažíme je motivovat k léčbě, tak léčba se nedaří a děti se nemůžou vrátit k rodičům. V některých případech jsou děti z výchovných důvodů v ústavech, tam záleží na vývoji dítěte a na kapacitách rodiče, jak budou schopni se o výchovně náročné dítě postarat, ale myslím, že výchovné důvody jsou u těch starších, tam jsou děti jen do osmnácti let a nejsou v tom ústavu tedy tak dlouho.

Než se dítě s výchovnými problémy umístí do ústavu, co tomu předchází?

Když má dítě výchovné problémy tak v první řadě spolupracujeme se školou, s lékaři odborníky – psychologem nebo psychiatrem, s probační a mediační službou spolupráce na-

stupuje až v případě, kdy se řeší nějaká trestná činnost toho dítěte. I některé neziskové organizace na tomto poli působí – zabývají se volnočasovými aktivitami těchto problematických dětí, jsou preventivní a resocializační programy pro děti s výchovnými potížemi, spolupracujeme se středisky výchovné péči – Valašské Meziříčí, Kelč, Zlín.

Ještě se vrátím ke spolupráci s diakonií, kde máme ty čtyři rodinky - ta nám dává jednou za měsíc zprávy, když se tam řeší něco intenzívně, tak přijdou sem, nebo my když jdeme řešit na něco na Poschle, tak se tam zastavíme, ale není to intenzívní spolupráce, tak jako s azylovým domem.

Oni teďka budou s azylovým domem i bojovat. Kraj vypisuje projekt na poskytování sociálně aktivizačních služeb, budou na to dost velké dotace a budou to v rámci obvodu našeho poskytovat určitě jen jednomu poskytovateli. Takže diakonie s azylovým domem budou muset vstoupit do jednání, jakým způsobem to zabezpečit, buď teda tu žádost podají jako konkurenti a určitě jeden z nich dotaci nedostane, nebo budou muset uzavřít dohodu, smlouvu mezi sebou, že třeba dotaci dostane jeden z nich a bude poskytovat finanční prostředky pro toho druhého poskytovatele sociálně aktivizačních služeb.

To by bylo lepší řešení.

Vypadá to, že jo. Takže až budou známy podmínky toho individuálního projektu, tak vstoupí ty dva subjekty v jednání.

A vy dostáváte dotaci od státu, že?

My dostáváme na výkon sociálně-právní ochrany dotaci, čtvrtletně chodí peníze. V roce 2007 jsme se snažili tu dotaci naplnit tak, aby byly všechny prostředky vyčerpány, v roce 2008 jsme přečerpali dotaci, nestačila nám, jednak to bylo tím, že v roce 2008 jsme už navýšili o jednoho pracovníka, a jednak naše náklady stoupají. Snažíme se výkon sociálně-právní ochrany dělat kvalitněji, takže uvidíme, jestli stát městu dorovná rozdíl.

Mohla byste mi říct, co hlavně tedy od sociálně aktivizačních služeb čekáte?

Já jsem si pro vás zpracovala materiál z jednání, které jsme měli nedávno se sociálně-aktivizačními službami na azylovém domě. Co od sociálně aktivizačních služeb čekáme, co nám připadá užitečné, co potřebujeme a co naopak neočekáváme. Předám vám ho, abych ho nemusela celý číst.

Informace z předaného písemného materiálu:

Předně – oddělení sociálně-právní ochrany je koordinátor. Od sociálně aktivizačních služeb čekáme motivaci k pravidelné školní docházce, pomoc při přípravě dětí na vyučování, motivace ke správné výchově, motivace k zaměstnání, spolupráce s úřadem práce a zaměstnavateli, pomoc v tíživé bytové situaci, pomoc a rady v tíživé finanční situaci, sestavování rodinného rozpočtu, pomoc při zajištění zdravotní péče o dítě a rodinu, léčebný režim, správná výživa, motivace a pomoc při zajištění základních hygienických podmínek domácnosti.

Co nám připadá užitečné – sociálně aktivizační služby mají více času na práci s rodinou, mohou vyřizovat praktické věci – dávky, úřad práce apod., pomáhat s běžným vedením domácnosti, vést k rozumnému hospodaření, doučování dětí, doprovod k lékaři, kontrola placení bytu. Co potřebujeme – v některých rodinách návštěvy častěji než 1x týdně, o aktivitách sociálně aktivizačních služeb bychom měli vědět dopředu, včas informovat o nových problémech, které sociálně aktivizační služby zjistí. Co naopak neočekáváme – zasahování do důležitých záležitostí, nekoordinované návštěvy – návštěva školy, na druhý den SPOD, žádná zásadní řešení, rozhodování, žádné podněty k institucím. 1x měsíčně se bude konat společná porada, kde terénní asistentky doručí zprávy, projednají se nejdůležitější případy, zrekapituluje se dosavadní práce s rodinou, navrhne se budoucí postup.

Takže to shrnu: vyhodnotit situaci dítěte, rodiny – zjistit potřeby dítěte, zjištěné potřeby přeformulovat do cílů plánu péče, podle cílů vyhodnotit seznam možností, jak je možné tyto cíle splnit, plánovat podle toho aktivitu- zpracovat plán péče o dítě.

Takže směřuju kolegyně k tomu, že budou zpracovávat plán péče o dítě, kde budou přesně naplánované aktivity jak nás, tak aktivizačních služeb, stanovená odpovědnost, termín. Jde i o to, že zpracování plánu podle nové metodiky kolegyně celkem časově zatěžuje, ale prostě musíme na to postupně najet. Jsou to nové metody, prostě, když je něco nového, tak to není úplně oblíbené, ale mám pocit, že nám to může přinést dobré výsledky.

Ještě se vrátím k financování sociálně aktivizačních služeb, jak oni si ještě shání finance?

Oni se snaží velice, píšou projekty různé, např. projekty na výlety pro ty rodiny.

Ano, to je mi známé, slyšela jsem v rodinách na tyto výlety jenom chválu.

No protože ty rodinky nemají jinou možnost zajet na dovolenou, nejsou mnohdy schopni, neumí to ti rodiče zorganizovat nějaký výlet a sociálně aktivizační služby jim zajistí úplně všechno, včetně stravy pro tu rodinu, což je vynikající, že se ty děti vůbec někde dostanou a tu rodinu to trošku spojí.

Zeptám se teď možná úplně špatně, ale kde vy vidíte větší přínos při sociální práci s rodinou – u sociálně aktivizačních služeb nebo u vás? Mají k terénním asistentkám rodiny větší důvěru a vás, jste přece i represivní složka, se více bojí?

Myslím si, že to tak i funguje. My máme povinnost ze zákona rodinu navštěvovat, rodiče mají povinnost vůči dětem, my dohlížíme na to, aby si rodiče plnili povinnost plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nutíme je k tomu, samozřejmě pod pohrůžkou nějakých dalších kroků z naší strany, kdy můžeme podávat návrhy soudu na výchovná opatření, nebo sami ta výchovná opatření dáváme.

Na terénní sociální práci máte asi málo času.

My musíme vést spisovou dokumentaci, záznamy, o každém pohovoru, o každé návštěvě, všechno musíme mít kompletní, podávat zprávy soudu, navštěvovat tu rodinu, v pravidelných intervalech, nejméně jednou za tři měsíce, pokud je to dohledová rodina, nebo děti v ústavní péči nejméně jednou za tři měsíce a máme těch rodin tolik, že se to nakupí a nejsme schopni dělat tu terénní sociální práci tak, jak bychom chtěli. Navážu opět na metodiku, že je to dobrá věc, když SPOD bude působit vyloženě jako koordinátor a neziskové organizace budou dělat tu vlastní terénní práci, čímž se samozřejmě nezříkáme terénní sociální práce, jsou přece rodiny, do kterých sociálně aktivizační služby nechodí.

Stává se, že rodina odmítá sociálně aktivizační službu? Vás odmítnout nemohou, ale tuto službu ano.

Myslím si, že v poslední době vůbec. Problém je trochu v tom, že azylový dům má nastavenou spolupráci ústní dohodou.

Ano, to mi paní Sovová říkala.

Takže oni mají jen ústně a údajně jim to takto stačí. To je jejich záležitost, do toho my jim nezasahujeme. Ale my, když potřebujeme, aby do té rodiny sociální asistentky chodily, a ta

rodina to prvotně odmítá, tak jim prostě vysvětlujeme, že je to jejich možná poslední šance, aby něco změnili, neboť pak přijdou z naší strany výchovné opatření.

Jaká je ještě vaše další spolupráce s azylovým domem v péči o ohrožené děti, už jste mi před začátkem rozhovoru něco naznačila.

Azylový dům má pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí na úseku zřizování zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Ono to zařízení působí trochu jako dětský domov, ale je to zařízení na akutní, rychlou pomoc tomu dítěti. Pro nás je to velice potřebné, že azylový dům toto zařízení má, má sice omezenou kapacitu – jedno, dvě děti na časově ohraničenou dobu, jednoho-dvou dnů, ale máme možnost, než my vyřešíme situaci kolem dítěte, tam dítě umístit, buď na základě nařízení soudu, nebo souhlasu rodičů, který většinou získáme, než vyřídíme předběžné opatření. Ta kapacita je malá a momentálně azylový dům společně zase s námi, uvažuje o rozšíření kapacit, měli jsme k tomu několik jednání, je to na dobré cestě, objevily se ve městě volné prostory, kde by mohlo být až 8 – 9 dětí umístěných, dejme tomu na dobu tří měsíců, než by se vyřešila ta jejich situace. Hlavně priorita je, že by sociálně aktivizační služby pracovaly na návratu dětí do rodiny, pokud by se to nepodařilo, tak děti by se daly dál do dětského domova, anebo náhradní rodinné péče. To je tedy myšlenka tohoto zařízení. Tak uvidíme. Záměr je rozšiřovat tuto kapacitu od září. Já toto zařízení cítím jako potřebné, je to i taková nová myšlenka. V republice těch zařízení moc není, jsou tady Klokánky Fondu ohrožených dětí, ale tady je nejbližší Klokánek v Kroměříži a pro nás je to hodně daleko, abychom mohli pracovat s tím dítětem a rodinou – a pro rodinu dojíždět do Klokánku do Kroměříže je náročné, proto jsme chtěli něco blíž a opravdu s těmi inovativními prvky. Předně – dítě tam bude jen omezenou dobu a bude se intenzívně pracovat na jeho návratu do biologické rodiny. Bylo by to i takové, že by zařízení poskytovalo i takovou odlehčovací službu, když ta rodina je v krizi, takže by se to dítě umístilo na přechodnou dobu, než se zlepší podmínky – a opět za pomocí sociálně aktivizačních služeb a nás.

Já osobně si myslím, že vaše práce je velmi náročná, myslíte si, že je finančně ohodnocena?

No to je ošemetná věc, jde o to, že lidem, kteří nemají vysokoškolské vzdělání, nemůže město zvednout platovou třídu, ale tou novou metodikou se také hodně změní, jde o to, že my bychom měli být případoví manažeři a ta zodpovědnost je tam mnohem větší. Jde ale

i o to, pracovníky motivovat ke změnám, opravdu někdy pracují v zaběhlých kolejích ti starší pracovníci, už sice zkušené, ale je třeba motivovat k tomu, aby zkoušeli nové metody.

Myslíte např. metodu případových konferencí? Četla jsem ve vaší výroční zprávě za minulý rok, že jste tuto metodu využili ve 4 případech. Můžete mi tuto metodu více přiblížit na konkrétním případě?

Měli jsme třeba případovou konferenci k případu dívčiny, která byla umístěna na základě předběžného opatření do diagnostického ústavu. Diagnostický ústav avízoval, že dá vyjádření k soudu, že ta dívka do výchovného ústavu, ani do dětského domova nepatří, je tam nějaká psychická zátěž, měla by být v zařízení buď pro mentálně postižené, nebo v léčebném, nebo doma. Jenomže ta rodina nebyla schopna dívce péči poskytnout, bylo to krajní řešení, a protože ta rodina dívku z psychiatrické léčebny dobrovolně vzala, nechtěla další léčbu a nezbylo nic jiného než ústavní zařízení. Takže jsme se setkali tady na půdě úřadu, všichni, co do toho byli zainteresováni – pracovníci sociálně-aktivizačních služeb, pan ředitel ze školy, pracovnice diagnostického ústavu, psycholog, který s tou dívkou pracoval, který ji znal. Snažili jsme se vysvětlit jim svá stanoviska, aby před tím, než bude soudní jednání, jsme to měli vyjasněné. Účelem bylo, abychom se dobrali ke konečnému stanovisku pro soud. Podařilo se nám přesvědčit pracovníky diagnostického ústavu. Ta případová konference je o tom, že se prostě setkají nějakí odborníci a baví se, buď za účasti klienta, nebo bez účasti klienta o klientovi a snaží se vyřešit situaci v rodině. Myslím si, že je to hodně efektivní, protože tak když my si vyžadujeme ze zákona o sociálně-právní ochraně zprávy od lékařů, psychologů, ze školy, máme to všechno v písemné podobě a my máme teď rozhodnout o tom dítěti, o jeho budoucím životě. Myslím si, že je mnohem lepší, když se domluví víc odborníků, než jen, že SPOD prostě rozhodne. Jednak je to velká zátěž pro konkrétního pracovníka rozhodovat o závažných záležitostech a jednak i ti ostatní cítí odpovědnost, je to efektivnější. A nejlepší je to opravdu za účasti klienta, může se k tomu vyjádřit.

To jsem se právě chtěla zeptat, jestli je lepší, když tam klient je nebo není?

Je to sice případ od případu. Když víme, že klient není schopný situaci sám reálně posoudit, anebo že by to jednání za jeho přítomnosti nebylo vůbec efektivní, tak se snažíme bez přítomnosti klienta, ale jinak je to lepší za jeho přítomnosti, vtáhnout ho do řešení jeho situace. Případová konference je prostě jedna z novějších metod, nejsou ale zase tak časté,

za rok a půl co jsem tady, jsem zažila 6-7 případů. Není to moc, mělo by to být využíváno častěji, myslím si, že to bude trvat ještě určitou dobu, než to přijmeme jako běžnou věc.

Asi až když uvidíte, že to přináší výsledky, více vás to utvrdí v přínosu této metody.

Ti pracovníci, kteří to zažili, nejsou to tedy ještě všichni pracovníci, tak to používají dál, protože zažili z této práce pocit lépe odvedené práce, vidí, že to má větší efekt a výsledky.

Chtěla jsem se ještě zeptat na vaše supervize.

Supervize – bohužel jsme omezeni prostředky na vzdělávání. Supervize jsme několikrát měli od psycholožky, měli jsme to společně s asistentkami azylového domu. Viděla bych v tom velký význam, jednak pracovnice si zase musely na to zvyknout, ale problém byl v tom, že nám to započítávali do počtu dnů vzdělávání a my jsme tak jediní, co máme překročený limit počtu dnů ve vzdělávání. Protože nabídka vzdělávání je široká, možnosti máme, je to i potřebné, ale jsme omezeni, takže od supervizí jsme momentálně upustili, protože bychom pak neměli na jiné vzdělávání. Sociálně aktivizační služby ale mají pravidelně supervize – jednou měsíčně.

A vy pořádáte v rámci prevence i přednášky, že?

Ano, kurátoři dělají přednášky ve školách většinou, zaměřené na to, že dětem vysvětlují, co je to nezletilý, mladistvý, trestní zodpovědnost, co se stane, když něco spáchají, přestupky, trestné činy atd. Mají povinnost splnit každá 5 přednášek za rok, ty školy si je někdy i samy žádají a samozřejmě můžeme konat i přednášky jiné, jiného druhu. Někdy dělám přednášku v mateřském centru o náhradní rodinné péči, že ty maminky se ptají na pěstounskou péči nebo osvojení.

S mateřským centrem Sluníčko asi dobře spolupracujete.

Tam spolupracujeme docela dost, tam máme společný projekt pro pěstouny. Ten se skládá z individuálních psychologických konzultací, z besed, z výletů. Projekt končí a zase uvažujeme jak dál. Výlety a individuální poradenství měly velký úspěch u pěstounů. Pro mnohé pěstouny je to opět jediná příležitost, jak se dostat ven, jsou buď početná rodina, takže se společně do auta nevejdou, anebo jsou sociálně slabí, že nejsou schopni nikam na dovolenou společně vyjet.

Pořád tedy pracujete na zdokonalování.

To ano, já považuji spolupráci s neziskovkami za hodně důležitou, nemůžeme být uzavřeni.

S kterými neziskovými organizacemi nejvíce spolupracujete, kromě azylového domu?

Nejvíce tedy azylový dům, mateřské centrum, diakonie, charita. Charita - ta má vlastně také pověření k sociálně-právní ochraně. Oni zabezpečují volnočasové aktivity pro děti, mají nízkoprahové zařízení a poskytují doučování. Takže tam hodně našich klientů posíláme, i azyláky už nedoučují sám děti tolik jako dřív, ale posílá je do charity.

Zařízení, co mají sociálně-právní ochranu dětí, a to jsou na Vsetíně jenom tři – charita, diakonie a azylový dům a mají ohlašovací povinnost, tzn., že když se dozví nějakou nesrovnalost v péči o děti, tak mají povinnost nám to hlásit. I když oni mají strach ze ztráty anonymity, nechtějí být oni ti oznamovatelé, snažíme se je tedy v anonymitě udržet a řešit to s rodinou, aby oni nevěděli, kdo to nahlásil, což je možné podle zákona. Snažíme se jim vyjít vstříc, protože např. i na Poschle, oni mají pocit, že jsou mezi dvěma mlýnskými koly, na jedné straně mají povinnost oznamovat, že se v té rodině něco špatného děje, na druhou stranu, když to oznámí, ti klienti je budou považovat za práškače a už s nimi nebudou spolupracovat.